SARI DEFTER 21

Ali BULUT

SICAK SARI KAN KIRMIZI

SICAK SARI KAN KIRMIZI

Ali BULUT

SARI DEFTER 21

SICAK SARI
KAN KIRMIZI

Ali Bulut

SARI DEFTER 21

Sarı Defter: 21
©TÜSTAV – Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV'a aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Kapak tasarımı: Çayan Tıbık

Baskıya hazırlık: Hüseyin Vatan

1.Baskı İstanbul, Mayıs 2012

ISBN: 978-605-4513-09-03

Sertifika No: 12588

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad. No: 20 Taksim – İstanbul
Tel.: 0212 237 98 92
Faks: 0212 237 98 99
http://www.tustav.org
e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve cilt:
Net Kırtasiye Tan. ve Matbaa San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Taksim Cad. Yoğurtçu Faik Sok. No. 3
Beyoğlu – İstanbul
Tel.: 0212 249 40 60

Sarı Defter bir zamanlar ilkokulda herkesin kullandığı ortak defterdi. Kâğıdın, kalemin değerli olduğu zamanlar. Sarı Defter, kurşun kalem, tahta kurşun kalem sapı, boyna asılan silgi... Bunlar köyde-kentte her ilkokul çocuğunun değişmez okula başlama araçlarıydı. Türkiye sosyal tarihinin Sarı Defteri'ni dolduranlar, bu dizide yer bulacak. Bu dizide, Öndeyiş'te sözü edilenler, 20. yüzyılın sosyal mücadelesinin "kahreden ve yaratanları" olacak. Grev boylarında, toprak işgallerinde, üniversite boykotlarında, hak ve özgürlük mücadelelerinde, mitinglerde, toplantılarda yer alanlar, cezaevlerinde yatanlar, siyasal sürgünler yaşayanlar... Kendi kalemlerinden veya kendi sözleriyle...

SICAK SARI
KAN KIRMIZI

Ali Bulut

SARI DEFTER 21

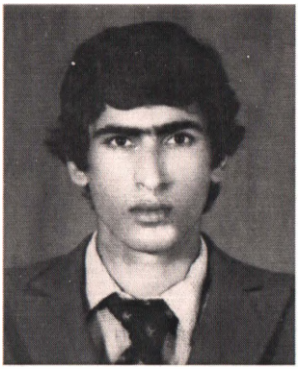
ÖNDEYİŞ

Ayinin Giriş Duası

Yenilenlerin tarihidir bu anlatacağım,
tarihleri anlatılmayacak olanların tarihi.
Adları sokaklardan adları kitaplardan silinenlerin tarihi.
Zalime karşı başkaldırdıkları söylenmeyecek olanların tarihi,
dünyayı değiştirme çabaları yadsınanların tarihi,
dünyayı değiştirmeyi bazen başaranların tarihi,
unutulmaya razı olmayanların tarihi.
Dünyanın bir gizli tarihidir bu,
dünyayı değiştiren düşüncelerin tarihi
ve dünyanın değişmesinin tarihi.
Bir düşünceler tarihidir bu ve düşünenlerin tarihi,
erkeklerin ve kadınların tarihi,
coşkularının ve hayal kırıklıklarının tarihi.
Bir insanlık destanının tarihidir bu,
Kahramanları, kurbanları korkakları, cellatlarıyla
ve ermişleri, engizisyoncuları, havarileri, hainleri
ve zalimleriyle insanlık tarihi.
Ünsüzlerin, adı bilinmeyenlerin destanıdır bu
ve işçilerle köylülerin yalın davranışlarını,
şairlerin, eylemcilerin ve filozofların
yüce gönüllü hallerini tanıyanların destanı
bir çığlık ve gözyaşı tarihi,
bir güller ve tozun tarihi,
bir buzul ve yakan kumullar tarihi,
bir akıl ve delilik tarihi,
soyluluk ve utancın tarihi.
Çünkü tadını yitiren tuzun öyküsünü öğrenecektik,
kumların içinde yiten coşkun ırmağın öyküsünü,
Kayalara tırmandıktan sonra sakinleşen
ve acı kıyıları yalamaya gelen dalgaların öyküsünü.
Ama yenilenen şafakların öyküsünü de öğrendik,
aydınlık sabahların, cömert hasatların öyküsünü
ve ışığın kalbinde havalanan kuşların öyküsünü.

Hiç gerçekleşmemiş eski bir düşün tarihidir bu
ama toprağı tohumlayan düşün tarihi.
Hep hayal kırıklığına uğramış
ama kendisiyle barışık bir insanlıktan doğan
insanların gördüğü düşün tarihi,
insanların insanlığa doğru uzun yürüyüşünün tarihi.
Umuda ihanet eden bir büyük düşün tarihidir bu.
Ama bu düş karşısında kazanılan zafer
umutsuz bir zaferdir aslında.
Yeraltı mezarlarında okunacak bir tarihtir bu,
bizden çok uzaklardan gelip
çok uzaklara gidecek bir tarih!

Francis COMBES, Ortak Dava (Cause commune)
Çeviri: Özdemir İNCE

Kardeşim Menderes Bulut

ANISINA

Bu kitabımı,
İskenderun Dumlupınar Mahallesi
Halk-Koop yakınında, İlerici Yurtsever Gençler Derneği (İGD) afişlemesini yaparken, henüz lise son sınıf öğrencisiyken, 1980 Mayısı'nın 20'sini 21'ine bağlayan gecesinde, faşist katillerce kalleşçe katledilen, Yenice beldemizin ilk devrim şehidi, kardeşim Menderes Bulut'a adıyorum...

Ali Bulut

İletişim:
alibult@hotmail.com

Fatih Mh. Menderes Bulut Sk. NO:3/2
PK:33800 Yenice / Tarsus / MERSİN

İÇİNDEKİLER

SUNU 11
ÖNSÖZ 13
BOZULAN GAFLE 15
SICAK SARI KAN KIRMIZI 23
HALKEVİ PLATFORMU 45
ÖNÜ ARDI KANLI MAYIS 57
YAKIŞIKLI 65
ÜÇ ARKADAŞ 77
ATLARI RÜZGÂR KANATLILAR 83
SİYASİNİN GÖZETİM YERİ 99
AKÇAY 107
E-TİPİNDE HAMAM 119
TABUTLUK HÜCREDE 123
SÜRGÜNDEKİ BEDENİM 131

SUNU

Yaşadığı topraklara ve insanına karşı sorumluluk duyan her ilerici, aydın ve sosyalist, eşit, özgür ve onurlu bir gelecek için mücadele verdi. Eğer ortada mücadele varsa, bedel ödemek de vardı. Türkiye'nin sosyalistleri, devrimcileri bu bedeli hep bildiler, göze aldılar ve ödediler. Mücadele bitmedi, devam ediyor... Bedel ödemek de...

Ali Bulut da, ilkeli ve onurlu bir direnç göstermiş her komünist gibi bilincindeki ve inancındaki değerleri yaşama dökmek için bir mücadelenin içinden geliyor.

Söyleyecek sözümüz olduğu için, yapacak işimiz olduğu için ve sonrasında yepyeni bir dünya kurmak için çıkılan bu zorlu yolculuklarda biriktirdiklerimizi kalıcılaştırmak tarihsel bir zorunluluk olarak duruyor karşımızda.

Ali Bulut, bu kitapla, birikim ve deneyimlerini kendi kişisel tarihi özelinde yaşadığımız coğrafyanın sosyalizmin mücadelesinin kolektif belleğine kalıcı bir katkı sunuyor.

Ütopyalarımızı gerçek kılma mücadelesinde komünistlerin yaşadığı her deneyimin kimi zaman, şiir, roman, anı ile kimi zaman da müzik, resim ya da sinema gibi çeşitli sanat alanlarında birer üretime dönüşmesi son derece anlamlı ve değerlidir.

Sıcak Sarı Kan Kırmızı kitapta, yokluklar, yoksulluklar, acılar, sevinçler ve işkenceler değil, bunların oluşturduğu bir yaşam ve mücadele deneyimi var. Hayata, egemen sınıfa ve onu temsil eden tüm değerlere ilkeli, inatçı ve kararlı duruş var.

Ali Bulut, bir emekçi ve komünist olarak, kendi yaşamının sosyalist bir Türkiye mücadelesi ile örtüşen duruşunu, bu kitapla kendi dışına taşıyor, bunu hepimizle paylaşıyor.

Uğur Pişmanlık
Aratos Tarih, Felsefe, Kültür, Sanat Dergisi
Kurucusu ve Yönetmeni

ÖNSÖZ

Yaptığım işten dolayı, yaptığım işe saygım gereği ayağa kalkmak, ayakta yazmak istiyorum. Taa, nerelerden nereye. İşçilikten yazarlığa. Kırk yıl düşünsem "hoşuma giderdi de" aklıma gelmezdi yazmak, yazar olmak.

Devrimci olmak, komünist olmak böyle bir şey olsa gerek. Yenilik denilen değişimlere açık olmak, onlara yakın durmak, olmak gibi bir şey. Bu duygu ve bu duygunun oluşturduğu "duruş" denen birikim, birikimim hiç eksik olmadı.

Sosyalizmin "yenilmesinden" beri, emperyalizmin değerlerimize karşı saldırısı dünyanın her noktasında silahlı silahsız biçimde sürerken, sonuçları açlık, sefalet ve cehalet biçiminde insanlığa geri dönüyor. Yaşamımızı yangın yerine çevirerek, insanlık küresi gezegenimizin üzerine gazlı battaniye atmış gibi varlığını sürdürüyor. Sürdürürken de uygulamalarını bizden yana, insanlık içinmiş gibi gösteriyor. Hâlbuki taa büyükbabamın büyükbabasının büyük büyükbabasından da önceki insanlığın nasırlı ellerini yere basıp doğrulduğu zamandan beri, insanlık adına oluşturduğumuz değerler dediğimiz birikimlerimizi ateşe veriyor.

Yaşadığımız dünyada, emperyalizmin insandan yanaymış gibi gösterilen uygulamalarını, kendi çıkardığı yangındaki biz dünyalıların üzerine attığı gaza batırılmış battaniyeler gibi görüyorum. Ve bu yangından korunmak için o battaniyelere sarılmıyor, cellâdımın işini kolaylaştırmıyorum. Karşı duruşumu biçim değiştirerek devam ettiriyorum.

Milyarlarca yılda biriktirilmiş bu değerlere, bizim cephemizde "bizim cephemizde" durup sahiplenen, koruyan ve gelişmesinin önünü açanlara bir zamanlar sosyalist ya da komünist denilmiş olsa da, günümüz dünyasında "yok edilmiş" bir felsefenin kalıntıları sayılsak da bu insanlık denilen denizin değerlerini koruma ve geliştirmeye destek hatta yer yer yönlendirme duruşumuz, (insan denilen canlının zarar da verebileceği) dünyanın her yerinde biçim değiştirerek devam edecek.

Cezaevlerinde, ölüm oruçlarındaki, 1993'te Sivas'ta, kırk yıldır sürdürülen Kürt kırımının kirli savaşındaki, faili meçhullerdeki cinayetlere; yok sayılan

gayrimüslim ve diğer azınlık kültür mensuplarımıza uygulanan yarasa çığlıklı ötekileştirmelere; sivilliğe sivilleşmeye karşı duran darbelere ve onların silahlı haramilerine karşı duruşumun ürünü olan bu kitabımı okurlarla paylaşmak istedim.

Kitabımın hazırlık aşamalarında emeği geçen, İsmail BALA'ya, Doğan ÖZKAN'a, Çayan TIBIK'a, Tuncay AKDAĞ'a, Önder BULUT'a, Uğur PİŞMANLIK'a teşekkürlerimi sunarım.

Ali BULUT

BOZULAN GAFLE

Bizim burada tarım işçiliğine "ırgatlık", çalışana da "ırgat" denirdi. Eğer aynı tarlada üç beş ırgattan fazla çalışan varsa, toplu çalışan ırgat topluluğunu da "gafle" diye adlandırırdık. Nedeni iyi olmasa gerek. Ya hala birey olamadığımızdan ya da birey kabul edilmeyişimizden, grup grup adlandırılmış, grup grup anılıyoruz. Diğer canlı türlerinin bazılarında, belki de çoğunda olduğu gibi yapılandırılmışız. Farkında bile olunmadan kendi içimizdeki görev bölümleri ile 'başınız bu, kıçınız şu' diye üretim içine sokulup daha güçlülerimizce istedikleri alanlarda çalıştırılır olmuşuz. Bu toplu "gafle" adlandırılması çalışan grupça yapılmış, konulmuş bir adlandırma olsaydı olumluluk sayacaktım. Toplu üretim içinde olma, kolektivizm, örgütlü, organize üretim biçimi deyip çalışanlar adına güç sayacaktım. Tabii işin aslı öyle değil; bir başkalaştırma, bir aşağı tutma, bir başka sayma, egemenlerle yoksullar, emeği ile geçinen çoğunluk arasına çizgi çekme amaçlı adlandırmaydı ve bin dokuz yüz yetmişlerden önceye kadar da bu algılama böyle edile gelmişti.

Neyse, yine bir iş günüydü. Elçinin ıslık çalmasıyla, ıslığı öttürdüğü yere toplandık. Haberleşmede her elçinin kendine has işareti vardı. Düdükle veya ıslıkla kullandığı işaret. Tarım işçileri hangi sesin hangi elçiye ait olduğunu bilirdi. Öttürülen ıslık kendi elçisinin mi, değil mi, ona göre hareket ederdi. Bazısı düz ıslık çalar, bazısı kesik kesik çalardı. Hele biri vardı ki; ıslıkla 'gel gel' der gibi öttürürdü. Her işçi kendi elçisinin ıslık veya düdükle çağırdığı yere, sesinin geldiği yere gider toplanırdı. Sanki elçi çobandı da bizler de koyunuyduk. Öttürülen ıslıkların ritmi amacına uygun olarak da ayrı ayrıydı. Uykudan uyandıran ilk ıslık başka, beş dakika sonra 'gel gel' şeklinde öttürdüğü başka, 'acele et, hareket ediyoruz yoksa evde kalırsın' diye sık ritimli öttürdüğü ıslık başkaydı. Elçiler sabahları da aynı işaretle ırgatlarını uyandırırdı. Yakın köylerdeki cami hocalarının ezan seslerinden sonra, elçilerin düdük ya da ıslık serenatları doldururdu sabah sessizliğini.

Aylardan Mayıs... Her zamanki gibi soğuk bir bahar sabahı... Güneşin doğduktan kısa bir süre sonra bizi yakacağını bilsek de soğuktan kurtulma-

nın umudu oluyor. Ve bu umut her karanlığın ardında yinelenerek yaşanıyor. Yine aynı karanlığın içinde, aynı umut alışkanlığımızla... Elçinin belirlediği köy meydanında, ışığının dibine kör yandığı ana elektrik direği yakınında, çobanının vereceği ilk işaretini bekleyen koyun istifi gibi birbirimize yapışık, sabah ayazının büzdüğü uyandırılmaya muhtaç yorgun bedenlerimizle. Sabahın erken saati, trahomlu hasta gözlerimizi, göz çapaklarından arındırmak için parmaklarımızla ovalıya ovalıya, teneke evlerimizin şilteden avlu kapılarından çıkıp, çoğumuz gönülsüz, yürüyerek ırgat meydanında toplandık. Tarım işçisi hariç, doğa ve tüm canlıları henüz uykularındalar. Bakımsız, dar, kuytu ve karanlık sokaklardan birer ikişer çıkan biz ırgatlar, giderek sıklaşıp grup oluşturduk.

Irgadı tarlasına götürecek ağanın traktörü bekleniyor. Sabahın soğuk koynunda, karanlığı ve sessizliği yaran bir sesle Massey Harriss marka traktör tek römorkla geldi. Geldi de, ne geldi. Şoför, çocuk denecek yaşta. Traktörü durdurmadan önce, bulunduğumuz noktanın bitişiğindeki geniş alanda traktör şovu yaparcasına, son sürat iki dar daire çizdikten sonra yanımızda frenle durdu. 'Çalıştırılacağımız tarlaya bizi bu çocuk mu götürecek; yoksa çocukla beraber gelmiş yetişkin biri var mı yok mu?' sorumuzun cevabının çocuk olduğunu gözlemleyerek öğrendik. Kırk yetişkin insan, kadınlı erkekli çoluk çocuk sahibi bunca tarım işçisinin canı çocuk denecek yaşta birine emanetti. Bu, tarım işçisinin canının ne kadar ucuz oluşunun belgesi gibiydi. Üstelik şoför çocuğun şımarık olduğu bir yana, onun dışında da çocuk sorunluydu. Elçiye ve babası yaşındaki diğer insanlara olur olmaz bağırıyordu. Babasının zorla gönderdiği, hırçınlığından hemen anlaşılıyordu. O saatte bizler yokluktan işe gidiyoruz, o da varlıktan sıkılmış, ırgadı işlerine götürmekte nazlanıyor. Sanki güneşin altında akşama dek kendi çalışacak, karın tokluğuna kazma sallamaktan kolları sızlayacakmış gibi. Biraz sonra gün batımına dek, ara vermeksizin yoğun mesaisine başlayacak olan, ter bezlerimizin ürettiği tuzluluk oranı oldukça da yüksek tarım işçisi terinin, kendi gözlerine açtığı amansız savaşın taraflarından biri bile olmayacağının farkında olacakmış gibi.

Kadını erkeği, yaşlısı genci, çocuk yaşta olanlarımızla kırk kişi tek römorka, sıkışa sıkışa, sürtüne sürtüne, tıka basa doluştuk. Sabahları hava serin olur da, bugün daha da serince. Traktör hareket ettiğinde üşütüyor, sıkışıklık ise hepimizi ısıtıyor. Traktör hızlı giderse daha çok üşüyoruz. O yüzden sabahları şoförlere yavaş gitmeleri tembihleniyor. Tembihliyoruz da dinleyen kim. İşçi üşümüş üşümemiş kimin umurunda. Hızlı sürüyor ki, işçileri, işine bir dakika önce götürüp, bir dakika çok çalıştırsın. Akşam iş dönüşleri tam tersine çekilmiyor sıkışıklık. Hepimiz defalarca terlemişiz. O tere defalarca toz toprak yapışmış, ekşimiş meyve gibi oluyoruz. Değil yanı başımızdakinin kokusu, ken-

di bedenimizinki fazla geliyor duyularımıza. Çekilmiyoruz. Bu kez de şoföre hızlı sür de yellenelim, serinleyelim diyoruz. Doğruyu söylemek gerekirse; akşamları sözümüzü dinliyor hızlı sürüyorlar. Tabii serinleyelim diye değil, bir an önce bizden kurtulmak için. Bizleri sabah aldığı yere bırakmalı ki, bizden sonra haytalıklar yapmaya zaman bulmalı. Bizler gibi yorgun bedenini evine bırakıp uykunun dayanılmaz özlemini duyacak değil ya.

Traktör römorkları eskiden tahtadandılar. Sonraları plaka sacdan, yani demirden yapıldılar. Daha sağlam oldular da olan yine bizlere oldu; son sürat giden aracın demir römorkunda olmak her an sakatlığa ve diğer kötü sonuçlara açık olmak demekti. Bozuk köy yollarının çukur ve sürpriz kasislerinde sürat kesmeden ilerleyen, tarım işçilerini taşıyan demir römorklu traktörler, adeta ölüm saçan, üzeri açık demirden mezardılar.

Bu sabah daha temiziz. Ne de olsa yeni bir iş gününe, yeniden terlemeye gidiyoruz. Aslında götürülüyoruz. Kimimiz gönüllü çoğumuz gönülsüz. Massey Harriss traktör son sürat ilerliyor. Dört köyü geçtik. İçinden geçtiğimiz köylerde güne henüz başlanmamış. Ortalıkta bir iki zibillik eşeleyen horozdan başkası yok. Onlar da öyle kaygısızlardı ki, sanki bizleri hiç fark etmemişlerdi. Arkalarına dönüp bakmadılar bile.

On-on iki kilometre ilerledik. Tarlaya vardığımızda şafak söküyor, ortalık yeni yeni aydınlanıyordu. Yolun bitişiğindeki tarlaya ilk adımımızı atışımızda, gece boyu yoğunlaşan nem yoğunluğu çiye dönüşüp, dizden aşağımızı sırılsıklam etti bile. Sabahın ayazında ıslanan ayaklarımızın şokunu ürperti biçiminde iliklerimizde duyarken; ayak hareketlerimizden korkup, can havliyle sağa sola uçuşan börtü böcek paylaşımını şölene çevirmiş yeşil kurbağaların keyfine keyif katıyorduk. Kazmalarımızı alıp baran(hat)lara girdik. Pamuk ekilmiş, yabani otlarını kazıyacağız. Kazıyacağız da pamuk kozasıyla yabani otları ayırt etmede zorlanacağız. Henüz ortalık tam ışımadı, biraz oyalanacağız. Beş-on dakikadan sonra erkekler sağ baştan, devamında kadınlar, ip gibi dizildik. Ucu bucağı görülmez bir tarlanın içindeyiz. Belki iki yüz, üç yüz dönüm. Bu iş on beş-yirmi gün sürer. Tarlanın büyük olması istediğimiz bir şey. Büyük olsun ki çalışma günümüz çok olsun, üç beş lira fazla kazanalım da ihtiyaçlarımızı karşılayalım. İşine getirildiğimiz ağanın tarlası az olursa, çalışma günümüzde az olur. İkinci bir iş çıkana kadar birkaç gün boşta kalabiliriz. Bu nedenle tarlası çok olan ağanın işine gitmek ırgat için avantaj oluyor.

Ha babam de babam derken, saat dokuzu buldu. Havanın hali de hal değil. Bulutlar dağ tepelerinde kararıp duruyor. Ufukta şimşek görüntüleri var, belli belirsiz. Şimşeklerin peşinde, gök gürültüsü mü diye düşünürken; ne görelim. Yine o traktörün sesi. Yakınlaştıkça güçlendi. Yine o sabahki şımarık oğlan. Tarlanın kenarında tozu dumana katarak frenleyip durduğunda, kalın bir toz

bulutu rüzgârla beraber nefesimizi keserek bir güzel üzerimizden geçti. Tabii hepimiz içimizden ağız dolusu küfürleri bastık. Ben de kendi adıma en okkalısından.

-Kime hava atıyorsun?

-Havan batsın, burası ne yeri ne de zamanı. Burada seninle rekabet edebilecek kimseler yok, olanların da şartları eşit değil diye.

Hava iyiden iyiye bozacak. Yağdıran esiyor. Toprak kokusu sardı her yanı. Sanki uzaktan birileri toprak pişiriyordu. Açık ekmek kokusu gibiydi, burunlarımızın hemen aldığı. Doğa kokusuydu. Isınan toprakla yağmur damlalarının buluşma anıydı. Ayrı kalmış sevdalıların buluşma anı gibiydi. Tanıdık bildikti. Biraz sonra hasret bitecek, ayrılık sarmaş dolaşa, oğul vermeye dönüşerek bereketlenecekti doğa.

Şımarık oğlanın havalı tavırlarına kızmamıza rağmen, şu an traktörle tarlaya gelmiş olması hoşumuza da gitti. En azından yağmurdan sığınacağımız bir araç olmuş oldu. Belki o da bizi düşünerek, havanın bozmuş olmasından yanımıza gelmiştir. Yağmur yaş olursa ırgatlara traktör gerekir diye düşünmüştür de gelmiştir. Uçsuz bucaksız ovanın ortasında, yağmur yaş olursa, yıldırımların şimşeklerin içinde sahipsiz kalmayalım diye sahiplenmeye gelmişliğine umutlanmışken, oğlan aynı pozla gelip gaflenin orta yerinde, önde durdu. Kılık kıyafet hovarda tipi. Altta daracık pantolon, yaka bağır sere serpe, gömlek üç düğme açık. Irgat başına sırnaşık sırnaşık bir şeyler söylemeye başladı. Konuşurken de sürekli genç kızlara bakıyordu. Davranışları kızları rahatsız edercesineydi. Kızlar bacılarımız ya da akrabalarımızdılar. Olmasalardı da korurduk. Olunca da daha ilgiliyiz. İşindeyiz ya. Bugün işverenimiz ya. Namusumuz dâhil, kendini sahibimiz sanıyor it oğlu it. Ne olacak feodal kültürün ürünü; malzeme bozuk, o malzemeden ancak bu kadarı olur. Alıştırılmışlar böyle davranmaya, kuralsızlığa, keyfiliğe. Ekip biçtikleri on binlerce dönüm topraklar bile tapusuz, hazine arazileri.

Yılışık oğlan bir değil üç değil, kızları tacize devam ediyor. Önce kızları izledik. İşveleşip işveleşmediklerini test ettik, temiz çıktılar. Hepsinin başları yerde işleriyle meşguller. Biz erkek çalışanlar göz göze gelip anlaştık. Irgatbaşını işaretle yanımıza çağırdık. O delikanlıyı uyarmasını istedik. Irgat başı bozuntumuzu anladı, maraza çıkacak diye de panikledi.

-Bende ikaz ettim ama laftan anlamıyor, şımarık delinin teki, siz ona uymayın, dedi.

Anlaşıldı, bu böyle olmayacak olaya biz el koyacağız. Altı genç erkeğiz. İçimizde biri 'hişt' dedi. Oğlan sese doğru baktığında, 'akıllı ol' denildi. Ne demek istediğimizi anlamıştı. O da 'herkes önündeki işine baksın' dedi.

Bizimkilerden biri: 'Senin anan bacın yok mu? Neden çalışanı rahatsız ediyorsun?' deyip, üzerine doğru birkaç adım yürüdü.

Araya ırgatbaşı girdi: 'Kimse kimseyi rahatsız etmiyor. Siz yanlış anladınız, geçin işinizin başına' dese de, ortam bayağı gerildi.

Havanın gerilimi sanki etkisi altına almıştı hepimizi. Çakan şimşek bulutlardan değil de bizlerden çakıyor gibiydi. Ağanın oğlu, ırgat başı, biz çalışanlar, çevrede ne varsa; otlar ağaçlar hep şimşek salıyorduk çevreye. Sanki ateş fışkırıyordu her yanımızda. Kuşlar, yağmur öncesinin habercisi kırlangıç kuşları. Zümrüt siyahı kanatlarını çırparlarken, üstümüzde pike yapıp alçalıp yükselirlerken, bulutlardan çakan şimşeklere gümüşten tellerle bağlı gibiydiler. İçinde bulunduğumuz ortam, sanki özel oluşturulmuş doğal mekândı da, bizlerde oyuncuları gibiydik.

Oğlan gerilimi iyice yükseltti. 'Ben adamı şöyle yaparım, böyle yaparım. Benim dedem şu ağa, babam bu ağa' diye. Davranış biçimi aileden gelen kültürel mirastı. Atadan babadan gördüğüydü. Hatta kendilerini bin dokuz yüz otuzlarda sanıyor, bilinçlenildiğinin farkına varamıyorlardı. 'Adamı asarım ha, keserim ha. Sizler benim emrimdeki ırgatlarsınız. Nasıl davranacağımı sizlerden mi öğreneceğim' diyerek, belinde çıkardığı tabancayla, havaya beş el ateş etti.

Haydee, at kaçtı, palan düştü.

Kadınlar ve kızlar çığlık çığlığa. Bayılanlar, sağa sola kaçışanlarımızla, sürümüze kurt girmiş gibi savrulduk yazının düzlüğüne. Ok yaydan çıkmıştı. Geriye dönüşü olmazdı bu işin. Biz erkekler oğlanın üzerine doğru yürüdük. Onun tabancasına karşı bizim silahımızda iş aletlerimiz olan kazmalarımızdı. Tabancasını göstererek, 'onu elinden alır bilmem ne yaparız' dedik. Kararlıydık, birlikte davranıyorduk. Oğlan tabancasının namlusunu bize doğrulttu. Belli ki paniklemişti. Paniğini gizlemek için de, korkutmaya çalışıyordu, asıl kendi çok korkmuştu. Belki de beklememişti bu denli tepki vereceğimizi. Aileden veya yakınımız kadınlar kendilerini bize siper edip, araya girdiler. Tepkiyi alan oğlan, beş-on adım geriye çekildi. Sonra da ani bir hareketle gerisin geriye koşmaya başladı. Peşinde atlılar geliyormuş gibi traktörüne doğru koşuyordu. Meğerse yağmuru hissetmiş de, onu da bahane ederek kaçıyordu. Biz gaflecek şaşkın bakışlarla ona bakıyor, ne yapacak diye onu izliyorduk. Traktöre vardığında, aracı çalıştırdı ve son sürat uzaklaştı. Tabii ardından küfürleri binini bir para ettik; de, ne çare. Ovanın ortasında sicim gibi yağmurun altındayız. Çaresiziz. Yağmur öyle şiddetlendi ki birkaç dakikada cımcılık olduk, her yer sel suya döndü. Adı üstünde bahar yağmuruydu ve sanki dumanı tepelerinde çıkan biraz önceki bizleri sakinleştirmek için başımıza gökten dökülen kova içindeki su idi. Ve şimdi dumanımız sönmüş, soğuktan it gibi titriyorduk.

Kazmaları olduğumuz yere bıraktık, yola doğru yürümeye başladık. Biz

erkekler önde, kadınlar ardımızda, gök gürültüsünün içinde, yola doğru, aynı izden, ip gibi dizildik. Çamura gömülmeden, yürüyebilelim diye bir öndekinin ayak izine basıyorduk. Hem çalışmaktan yorgun, hem yağmurdan yorgun, hem de kavgadan yorgunduk. Üstelik öğle oluyordu, açtık, bitkindik. Yürüyemeyene yardım ede ede, panik içinde düşe kalka, nefes nefese yola ulaştık. Çamur deryasında olanlarımızı bekledik. Her yanımızda sular akıyordu. Üç beş dakika soluklandık.

Taşlı, stabilize yola ulaştığımızda ayakta durabiliyor, yürüyebiliyorduk. Ne de olsa yol sertti. Savaştan çıkmış gibiydik. Yerin bin beş yüz metre dibindeki maden ocaklarında çalışmaktan bitkin düşmüş, maden işçilerinin görüntüsünü oluşturuyorduk. Kırk kişi, kırk yorgun insan. Çoğunluk kadın. Çoğunluğu yaşlı ve şişmandılar. Onlar için çekilmez bir durumdu. İleride bir tulumba vardı. Daha önceleri geldiğimiz çalışma günlerimizde biliyorduk. Temmuz ağustos aylarının kavurucu günlerinde çok kere serinliğimize vesile olmuştu, şimdi ıslaklığımıza ıslaklık katıp daha da üşütecek olsa da, elimizi yüzümüzü, ayağımızın çamurunu yıkayıp biraz hafiflemeliydik. Yarım saatlik yağmur çamur deryasına dönüştürmüştü her yanı. Çamurdan ağırlaşmış pabuçlarımız ellerimizde tulumbaya doğru yürüdük. Yağmurda yapacağını yapmış durmuştu. Tulumbaya vardığımızda su yoktu. Tulumbanın suyu kaçmıştı. Günün tadının kaçtığı gibi... Su sorun değildi, çıkarma yöntemini biliyorduk. Yosunlu, çamurlu, çirkef de olsa, suyu yukarıya çıkarırdık. Tulumba yalağındaki birikmiş suyu, yerdeki teneke kutu ile tulumbanın içine döktük. Birimiz dökerken birimizde tulumbanın kolunu aşağıya yukarıya çalıştırdık. Foş foş eden su birkaç dakika sonra bolca akmaya başladı. Tulumbayı çalıştırmaya kullandığımız çirkefli su temizlenene dek suyu boşa akıttık. Şimdi gökten gelen suyla, çamur deryasının çamurunu, yerden gelen su ile yunacaktık. Kan kanla yunmaz ama su, su ile yunulurdu. İşte biz onu yapıyorduk. Hiç olmazsa yıkayıp üstümüzü hafifletelim diyorduk. O çamurun ağırlığıyla yürümek çok zor olurdu. Bu durum kadınlar için özellikle de yaşlı ve şişmanları için çok zor olacak. Biz genç erkekler üzerimizdeki çamurun kabasını yıkayıp ayrıldık. Tulumbada akan suya kadınların daha çok ihtiyacı olacaktı. Bizlerden sıkılmadan üst başlarını yıkasınlar diye onlardan ayrılıp uzaklaştık, uzaktan bekleyeceğiz.

Yürüyecektik çaresiz. Sılaya doğru, evlerimize doğru... Yolda insaflı bir araçlı denk gelir de, hiç olmazsa yaşlı kadınları alırsa ne alaydı. Yoksa yayan yapıldak, ver elini Yenice. On-on iki kilometre mesafedeyiz. Dört köy geçeceğiz. Kadınların hazır olduğu işaretini alınca, göç yolda dizilir deyip düştük yola. Ayak yalın, üst baş cımcılık. Sudan çıkmış şey gibiyiz. Yirmi-otuz adımdan sonra yolda da yürüyemez olduk. Yol taşlı ya, ıslanıp yumuşayan çatlamış ayakaltlarımıza taş kırıkları batıyor, canımızı müthiş acıtıyordu. Ne gariptir

değil mi? Bilinen; çalışanın elleri nasırlı olur. Tarım işçisinin elleri dışında, açık ayakkabı giymekten ayakları da, özellikle de topukları aynen iş yerleri olan, üzerine bastıkları toprak gibi çizgi çizgi, hat hat, harita gibi girintili çıkıntılı, çatlak ve nasırlı olurdu. Islakta olsa elimizdeki pabuçlarımızı giydik. Böyle daha iyiydi. Biz altı erkek gençtik, yürüyebiliyorduk da aklımız hep gerideki kadınlardaydı. Annemiz, bacımız, komşu kadınlar ve sevdiklerimizdiler. Kesin hepsi hastalanırdı. Zaten doğduklarından beri ağır işlerde çalışmaktan ve çok doğum yapmaktan, sağlıkları bozuktu. Sığınaktan farksız da olsa, sağ salim evlerine varsalardı diye tasalanıyorduk. Bizler için de, ardımızdakiler tasalanıyordu. 'Çocuklarımızın başları belaya girmeden köyümüze bir varsak, yoksulluğun gözü kör olsun, kapıya konacak şey değil, kişiliği üç kuruş etmezler elinde gül gibi çocuklarımız oyuncak oluyorlar' diyorlardı.

Bir süre sonra ilk köye vardık. Ağanın köyü idi. Yol çiftlik evinin yanından geçiyordu. Olayı duydukları kesindi. Ağanın oğlunun iyi şeyler anlatmadığı da kesindi. Hedef tahtası gibiydik. Saldırıp saldırmayacaklarını bilemiyorduk. Ne olur ne olmaz diye de kaygılanıyorduk. Keşke kazmalarımızı alsak mıydık, hiç olmazsa caydırıcı olurdu, diye düşündüm. Darasız, safi ağırlığını, tenli yükünün altında iflasın eşiğine gelmiş cefakâr ayaklarımıza, yük olmasın diye almamıştık da, şu an pişmandık almadığımıza. Zaten işin sonu oraya varırsa akıbetimiz bellisizdi. Ova köylüleri, özellikle de toprak ağaları çiftliklerinde silahlı külahlı adamlar bulundururlardı. Kansız yılları, kan davasız insanı yoktu. Dua edelim de sorunu üstelemesinlerdi. Çukurova'nın ekilebilir toprağının büyük bölümü çevre köylülerindi. Ve çoğu fanatik dindardılar. Bize de iyi bakmazlardı, "kızıl başız" diye, hakir görür aşağılarlardı. Camisiz kasabanın insanlarıydık onlar için. Çok sohbetlerinde belde ismimizi bile kullanmazlar, "camisiz köy" mü? derlerdi. Bunu böyle derlerken de, ses tonlarında aşağılama hissedilirdi. Ama çokluğumuz ve kararlılığımız hep caydırırdı onları.

Deli oğlan bir pislik yapar diye savunmasız da olsak, tetikte ilerliyorduk. Çiftlik evinin penceresinde kadın ve çocuklar şaşkın şaşkın, gözlerini kısmış bakıyorlardı. Bakışlarında, kaç ağa, kaç hanım ağanın, kaç deli oğlanın, kızın, kaç beli silahlı muhafızın, kaç çoban köpeğinin ve bilmem daha neler nelerin gücünü, şimşeklere, yıldırımlara dönüştürmüş; hücum emrini vermek üzere olan komutanın asaleti vardı. Yabanıl sürüydük belki de onların gözünde. Üzgün oldukları yüzlerinde anlaşılıyordu, ama halimize mi, yarım kalan işlerine mi, olduğu belli değildi. Aslında ikincisine olduğu kesindi. Çünkü çiftlik evinin avlusunda üç traktörle bir kamyon vardı. Halimize acısalardı araçlardan biri ile bizleri evlerimize bırakırlardı. Çalıştırmaya getirdikleri işçileri sersefil ortada bırakmazlardı. Aslında evlerimize götürmek zorundaydılar. Duruma oğulları ve yağmur sebep olmuştu. İşi isteyerek bırakmamıştık. Ama gel gör ki

bunu kime anlatacaksın. Anlatsan da haklılığına gücün yeter miydi?

Köpek saldırıları dışında bir şey olmadı. Köpekler ki, sıpa büyüklüğündeydiler. Çiftliği koruma amaçlı besliyor olsalar. Onlar varken başka korumaya falan gerek yoktu. Bağlı zincirlerini koparacaklar diye çok korktuk. Sanki sahipleri ile hasım olduğumuzu anlamış gibi saldırıyorlardı. Ya da hayvanlar, o an ki kılık kıyafet durumumuzu yadırgamış, insan dışında bir mahlûkat sanarak saldırıyorlardı. İnsanın insanı garipsemesi yanında hayvanın ki neydi ki; lafı bile olmazdı. Çiftlik evini zararsız geçtik. Yardım da olmadı, köstek de. Yolda iki üç araç da geçti, el kaldırmamıza rağmen hiçbiri, hiçbirimizi durup da almadı. Her halde üst başımızın ıslak ve çamurlu olması, geçen araçların almamasının nedeniydi. Araçlarının içi ıslanacak, belki de çamur olacaktı.

Göçümüz yoluna devam ediyordu. Önde biz erkekler, ardımızda kızlar. Bir türkü tutturduk, dalga dalga. En önden, en sondakine dek... Tek yumruk, tek yürek, bir ağızdan:

Allı turnam bizim ele varırsan
Şeker söyle kaymak söyle bal söyle
Halimizi sual eden olursa
Boynu bükük benzi soluk yar söyle, diye

Ta ki, ikindiye doğruydu. İkinci köyü geçmiştik. Yenice'deki elçimiz gaflesinin bozulduğunu öğrenmiş, traktör göndermişti. Çamur ve ıslaklığımızla, öylece doluştuk açık traktör römorkuna, daha çok üşüyeceğimizi bilerek. Normal çalışma günü dönüşlerinde, araç hızlı gitse de serinlesek diye düşünürken; şimdi yavaş gitse de daha fazla üşümesek diye söyleniyorduk. Fayda etmeyen söylenmemiz on beş yirmi dakikalık yol boyunca devam etti.

Yenice girişinde halimizden dolayı çok utandım. İnsanlar durup durup bize bakıyorlardı. Görünmemek, görünüp de tanınmamak için römorkun içine pısıp, adeta kayboldum. Bakanlardan genç olanlarının verdikleri tepkilerin bizden yana olduğu hemen anlaşılıyordu; bu çağda, bu çalışma şartlarında, ilkel çalıştırılma biçimine olan tepkileri. Bir kez daha isyan ettim, küfrettim. Tüm kutsallıklara kahrettim. Bir de evimizè girerken, küçük kardeşimin acıklı bakışını hiç, ama hiç unutmayacağım.

Bir de, cumhuriyetin üzerinden elli yıl geçmesine rağmen, "muasır medeniyet seviyesini" yakalayamamış olmamızı...

SICAK SARI KAN KIRMIZI

Sulu tarımdan önce Çukurova'nın sıcağı daha kuruydu, kavrulurdu ortalık, toprak çatlardı susuzluktan. Çatlama da ne çatlamaydı. Minik ayaklarımız yer yarıklarına girecek diye ödümüz kopar, sakınırdık. Çatlağa düşen şeyimizi alamazdık. Yarıklar harita gibi girintili çıkıntılı olurdu.

O dönemler bu zorlukları yaşamış çocuklar için unutulamayacak anılardı. Tarlaya seyyar satıcılar gelirdi, Eskimo satan, dondurma satan. Ağustosun Eylülün sıcağında, Eskimonun yarısı erimiş de olsa, o sıcakta çocuk ağzımıza değen dondurulmuş şekerli su, ne de serinletirdi küçük bedenlerimizi. Renkli renkli olurlardı Eskimolar. Pembesi, kırmızısı, yeşilimsi, kahvelisi, sarısı. Yeşilimsi olanı limonlusuydu. Ötekiler başka başka tattaydılar. Ben en çok limonlusunu severdim. Eskimonun küçük kamış çöpünden yapılmış sapından tutup da, buzlu kısmını bir emişimiz vardı ki; buz zerreciklerini kristalleştirirdik emmekten. Emip bitirdikten sonra da, ne de hızlı çalışırdık. Hızımız Eskimonun hakkını vermek içindi. Büyüklerimiz bizi gayrete getirirlerdi. Haydi oğlum, kızım çalışın da 'Eskimonun parası çıksın' derlerdi. Ben de topladığım pamuğun, şöyle iri bir avuçla bir kilo kadarını gösterip, 'işte Eskimo parası çıktı' derdim. Gülüşürdük. Sıcaktan korunmak için başımıza takacak şapkamız bile yoktu. Yakar kavururdu kuru sıcak. Zayıf bedenimiz üzerinde çöpten gibi duran boyunlarımız, ardındaki derimiz; ter ve güneş ışınlarının harmanlandığı korunaksız kıraç alandı sanki. Mendili bağlar takardık. Mendilimiz varsa tabii. Mendilin köşelerini düğümlediğimizde şapka biçimini alırdı. Arada bir mendillere su döker ıslatırdık ki başımız serinlesindi. Ama birkaç dakika da kuruyuverirdi mendiller.

Satıcılar sırtlarındaki Eskimo veya sattıkları diğer şeylerin tahtadan sandıklarıyla tarla tarla dolaşırlardı. Nerede, hangi tarlada çalışan görürlerse o yöne yöneliyorlardı. Sattıklarını alırlar mı, almazlar mı, o da şanslarına kalmıştı. Bazen de adamcağız buraya kadar gelmiş, alınmazsa ayıp olur diye alınırdı. Biz küçükler özellikle alınmasını isterdik. Alınmazsa, 'bunlar almıyor' diye düşünecek satıcı, başka zamanlarda da gelmez diye korkuyorduk. 'Ne yap-

sın, onun ki de geçim derdi'. Kolay mı, sürülmüş tarlanın kesekleri üzerinde, sırtında Eskimo sandığının ağırlığı ile akşama dek, o tarla olmadı bu tarla dolaşmak. Alımlarda her satıcıyla pazarlık yapılırdı. Pazarlıklarda genellikle de satıcının dediği olurdu. Onun dediğinin olacağını bilsek de, yine de pazarlıksız almazdık. Sanki pazarlıksız aldığımızda aldatılacakmışız gibi duygu taşırdık. Bazen satıcıların fiyat indirdikleri olurdu. Sattığı malın eziği büzüğü, çürüğü kalmışsa 'bitsin de kurtulayım' der, fiyatı indirirdi. Pazarlık sonunda varılan noktaya "uylaşma" derdik. Şu fiyata uylaşın gibi. Uylaşma sözcüğü sonraları "uzlaşma" oldu. Hâlbuki bizim o dönemler kullandığımız uylaşma sözcüğümüz daha bizdendi.

Tatlı satıcıları gelirdi. Başlarının üzerinde tatlı dolusu tepsi ile. Yuvarlak kelep tatlı satıcıları. Eskimo gibi serinletici değildi ama yine de çok hoşumuza giderdi. Yoksa o sıcağın altında şire yemek akıl karı değildi. Kalorisinden haz duyuyorduk belki de. Çocuk bedenimizin çok ihtiyacı vardı. Bazen bir kelep tatlı iki çocuğa bölünerek pay edilirdi. Demek ki tüm ailemizle çalışıyor da olsak, çocuklarına kelep tatlı alacak durumumuz yoktu. Şiresi yere damlamasın diye, bölünen kelep tatlının önce bölünen yerini ağzımıza alıp şiresini içimize çekerdik. Babamız, tatlıyı bölüp de elimize tutuşturur tutuşturmaz, 'em oğlum em', 'em kızım' derdi. 'Em de şiresi boşa gitmesin' denirdi. Gerisi kızartılmış hamurdu. Kimimiz çok kızartılmış kıtırını, kimimizde yumuşağını seçerdik.

Bazen de seyyarların parasını ağa verirdi. İşçisine ısmarlamış olurdu. Öyle kendiliklerinden değil. 'Öde' diye sıkıştırıldıktan sonra. Sıkıştırma deyince de, şakaya getirerek.

Seyyar sebzeciler gelirdi, katır veya beygir sırtında. Kaç zamandır, kırkelli derecelik sıcağın altında, kaç tepe kaç yol aşmaktan kan tere bezenmiş, sırtındaki onca sebzenin ağırlığına itirazsız, susuzluktan ağzı bembeyaz köpükler içinde, dilsiz yük hayvanlarıyla. Heybe veya hayvanın üzerine yerleştirdiği birkaç sandık içinde, elma ve üzümleriyle. Satıcı yanımıza vardığında, hayvana, çüş deyip de durdurduğu anda, hayvan anında gözlerini yumar, ayakta uyumaya başlardı. Belki de durdurulduğunda, biz çocuklardan çok o memnun oluyor, bizim gibi dinlenme fırsatı buluyordu. Bizim gibi derken; biz çocukları kastettim. Yani henüz büyüyüp insansı entrikalarla kirlenmemiş olanları. Çok değil az zamanda biz de büyüyecek ve aynı bizden öncekiler gibi, bizden öncekilerin kirlenme yöntemleri ile doğallığımızı yitireceğiz. Ama bize elma getiren katır ömrünün sonuna kadar aynı kalacak. Aynı doğallığı ve aynı sadakatiyle hiç hayıflanmadan ömrünü tamamlayacak. Elmalar çoğunlukla lekeli çürük olurdu. Ama doğal meyvelerdi. Bal gibi olurlar, kokuları uzaktan hissedilirdi. Niğde veya Konya Ereğli'den getirilirlerdi. Çürük yerlerini keser atar diğer yerlerini yerdik. Çoğunlukla çürüğünü atarken dişlerimizi

kullanırdık. Yıkama falan hak getire, aklımıza bile gelmezdi. Gelse de su ne gezerdi, üzerimize siler yerdik. Çürüğünü ısırır atardık, içindeki kurduyla. Hiç tiksinilmezdi, yoksulluk doğallık mıydı ne? Öğünde yenecek yemek yoksa üzüm alınır ekmekle yerdik. Üzüm ekmeğin yanına koyacak peyniri, özellikle de deri içinde peyniri olanların yemeği lüks sayılırdı.

Hele bir de küncülü helva vardı. Şimdiki gibi her mevsim olmaz, pamuk toplama mevsiminde çıkardı. Biz çocuklar çıkmasını özlemle beklerdik. Büyükler bizi işe teşvik için, 'haydi şunu yap, haydi bunu yap sana küncülü helva alacam' diye motive ederlerdi. Her ihtiyacın bir mevsimi vardı. Sebze de meyve de olsa, o mevsimin dışında bulunmazdı. Seracılık gelişti de her şey, her mevsim bulunur oldu. İşte o dönemlerde bir meyvenin zamanı gelip, yetişmiş, piyasaya sürülmüşse, ortalıkta görülmüşse 'çıkmış' derdik.

'Elma çıktı mı, armut çıktı mı, domates çıktı mı' gibi. Yakınımda yoksul bir aile vardı. Ancak ihtiyaçlarını karşılıyor, zar zor geçiniyorlardı. Yedikleri tamamen sebze türüydü. Baba bir gün kasaptan et alıp eve götürüyor, akşam yemeğine hazırlanıp sofraya konuyor. Sofrada eti gören küçük kızı 'baba et çıktı mı?' diyor. Çocuk eti de mevsimlik çıkıyor sanıyor. Demek ki yemeyeli o kadar zaman olmuş, kaç mevsim geçmiş ki.

Pamuk tarlasına yemeklik satıcıları da gelirdi. Sebze gibi şeyler, domates, patlıcan vs. O satıcılar tarlanın içerisine giremezler yolda beklerlerdi. At arabalılardı. Uzaktan uzağa konuşulurdu birkaç tarla ileride yoldaki satıcıyla. 'Domates var mı, domates? Patates var mı, patates? Şu var mı, bu var mı?' diye. İstenilen varsa gidip alınırdı. Bağırarak fiyatı da sorulurdu, 'kaça?' diye. Satıcı cevap verirdi, gür sesiyle. 'Parayla şu kadar, pambınan birli buçuklu' diye. Pambınan dediği, pamukla. Bir kilo pamuk verilirse bir buçuk kilo sebze veya meyve verilirdi. Satıcı kurnazdı, o satışta daha çok kar ederdi. Pamuğu götürüp daha iyi fiyata satarak kar edecekti. Tabii bu bir alışverişti. Pamukla yapılan alışverişin pamuğunu ağa verirdi. Mal onundu, verdikleri oluyordu.

Ama biz çocuklar yazın uzun günlerinin, kavurucu sıcağının altında, aslında bir an da olsa yorgunluğumuzu atıp eğilmekten ağrıyan belimizi dinlendirmek için sık sık satıcılar gelsin isterdik. Her çocuk gibi... Hem bir şeyler alınacak diye, hem de biraz oyalanılacak diyeydi. Arada bir belimiz ağrımış da dinlendiriyor gibi yapar etrafa bakardık. Teleskop gibiydi çocuk gözlerimiz. Ovayı gözlerimizle tarardık, satıcı geliyor mu diye. En çok da tarla yollarını... Çok uzakta da olsa bir karartı görmüşsek hemen sevinir, sevincimizi dışa vurur, aslında belimizi dinlendirmeden öte, satıcının yolunu gözlediğimizi belli edip, çocuksu duygularımızla kendimizi ele verirdik. 'Satıcı geliyor' diye bağırırdık. En çok da Eskimocunun gelmesini isterdik. Uzaktaki karartının satıcı olmadığını anladığımızda, belli etmeden üzülürdük.

Bazen de yorgunluktan kaytarmak için tuvaletimiz geldi diye yalan söylerdik. O bahane ile beş on dakika dinlenirdik. Boş boş oturur gelirdik. Zaten tuvalet yoktu. Bulunduğun tarlanın dışındaki komşu tarlalardaki çalılıkların veya çukurların içine ihtiyaç giderilirdi. Üstü de toprakla kapatılırdı ki, başkaları basıp ayakları pis olmasındı. Aynen bildiğimiz kedilerin yaptığı gibi. Genellikle de iki tarla arasındaki takım dediğimiz sınıra yapılırdı ki, insanlara denk gelmesindi. Denk gelip de basmasın, ayağı pislik olmasın, ardımızda küfredip, intizar etmesin diye. Eğer tuvalette çok oyalanılmışsa, 'nerede kaldı bu?' diye babalarımızca seslenilirdi. Azar işitirdik.

Tarım işçiliğinin her türlüsünde ırgatların çalışması, çalışanların yan yana dizilip, verilen görevi yapması şeklinde olur. Bu dizilme şekline "ele durma" denir. Ele durup da çalışa çalışa tarlanın diğer ucuna varılmasına da "el çıkma" denir. 'Şu kadar el çıktık, bu kadar el çıktık' gibi. Yemek molaları dışında dinlenmene izin verilmez, el çıkmasında üç-beş dakika dinlenmeye müsaade edilirdi. Pamuktaki el çıkmasında, o üç-beş dakika bile ilaç gibi gelirdi. O üç-beş dakika da elimizdeki pamuk toplama sepetimiz olan elliceyi yere kor, başımızı da ellicenin içine sokar, yaz boyu kavrulmuş toprağa uzanır, birkaç dakika da olsa uyuyarak dinlenmeye çalışırdık. Ne de çok yorulmuş olurduk ki; saniyesinde uykuya dalardı yorgun bedenlerimiz. Yer sıcak, gök yerden de sıcak, ortasında ellice içinde ben. Yorgun çocuksu bedenlerimiz ve bedenlerimize hasret, bölük pörçük uykularımızla.

Hızlı pamuk toplamak da bir marifetti. Pamuk ağanındı ama kaç kilo toplarsan o kadar para kazanıyorsun. O yüzden çabuk toplayıp işçiliğini kurtarman gerek. Yoksa kazandığını da tarlada, yazının yüzünde yersin. Kış için hiç bir şey biriktirmemiş olursun. Cır cır böceği gibi... Pamuğu hızlı toplayanlar, toplama yarışları düzenlerlerdi. Kim daha önce ellicesini (sepetini) dolduracak diye. Bu yarış bir saati bulmaz sonuçlanırdı. Yarışmacılar, her spor dalında olduğu gibi bu dalda da gençlerdi. Genellikle de bir genç erkekle genç bir kız olurdu. Diğer dallarda erkeklerin hâkimiyeti olsa da, bu dalda genç kızlar daha iyiydiler. Bir de gün boyu için yarışlar olurdu, tek başına akşama dek kim daha çok pamuk toplayacak diye. Kısa ve uzun mesafeli atletizm yarışları gibiydi. Yarışmacıların topladığı pamuklar akşam kantarda tartılarak kazananı belirlerdi. Yarışmacıların performansı aşağı yukarı denk gibi olurdu. Akşam olup da koyrulduğumuzda (serbest olunduğunda) harman yeri dediğimiz, toplanan pamukların tartım yerine geldiğimizde, tüm çalışanlar nefeslerini tutar kantardaki tartıcının ağzından çıkacak iki üç kelimeye odaklanırlardı. Bazen yarım veya bir kilonun tartışması olurdu. Yarışmayı genellikle kızlar kazanırdı.

Paydos etme anlamına da gelen "koyrulma" dedim de, kendi dememi ken-

dim bile garipsedim. O gün için işin, çalışmanın bittiği ilan edilmişse, paydos edilmişse "ırgat koyruldu" denilirdi. Aynı kelime hayvanlar için de kullanılırdı. Herhangi bir bağla bağlı tutulan hayvanın, bağlı olduğu bağı çözülmüş veya o bağını koparmışsa "koyrulmuş" denirdi. 'At, eşek koyrulmuş' gibi. Biz, çalışan tarım işçilerinin de çalışmaları bitip serbest olmalarını aynı kelime ile nitelemek...

Tarım işçiliğinin tamamında doğal yaşamın içinde olunduğundan, hem o doğallığa zarar vermeden hem de zarar görmemeyi öğrenerek yaşanırdı. Aksinde doğa seni barındırmaz, dışlar. Özellikle de zararlılardan korunma yöntemlerini öğrenirsin. Yılan, çiyandan tutun da, akrebinden, kırkayağına, böceğinden, arısına dek. Pamuk toplarken sık sık kızıl arısı yuvalarıyla (petek) karşılaşılırdı. İşte o hızlı pamuk toplamada dikkat etmez de, arı yuvasını görmez de, elini yuvanın bulunduğu yere atarsan vay haline. Birçok arının aynı anda sokmasını yaşardın. Tecrübeli büyüklerimiz biz acemileri, illa da gençleri dikkatli olun diye uyarırlardı. Arıları yuvasında etkisizleştirmenin yöntemi var. Ya duman vereceksin ya da sabah güneş doğmadan, ortalık nemli, çiğli iken etkisizleştirirsin. Arılar ortam nemli çiğli iken hızlı hareket edemezler. Bir başka yöntem de; muhakkak o an etkisizleşmesi gerekiyorsa, söyle büyükçe bir çift pabucun her birini bir eline eldiven gibi geçireceksin, arılarla dolu arı peteğini ellerindeki iki pabucun arasında hızlı bir şekilde ezerek etkisizleştireceksin. Arı sokulması dalgın çalışanlarımızın sık karşılaştıkları bir mağduriyetti. Arı soktuğu yeri öyle de şişirip sızlatırdı ki, sokulan yeri, çareymiş gibi emer dururduk.

Bir de pamuğu iyi toplayamayan tembel garibanlar vardı. Ne yapsın elinden o kadarı geliyordu. O da isterdi çok toplayıp, çok kazanmayı. Bu tipler sezon sonu eli başa çıktıktan sonra fazla bir şey kazanamazlardı.

Son yıllarda, yani atmışların sonlarına doğru radyo yaygınlaştı. Ülkemizde teknoloji dünyanın bilmem ne kadar gerisinden takip ediliyorsa, sırada radyo olunca birkaç yılda yaygınlaştı. Avrupa 1938 den beri televizyon izlerken bizde otuz yıl sonra hala sırada radyo oluyordu. Eski teknolojiden para kazanacaklar ya, piyasa o eski teknolojiye doyunca yenisini arz-ı endam edecekler ya...

Biz pamuk tarlasına dönersek, radyolar Aga, Grunding, Philips gibi markalardı, pamuk toplarken iyi oluyordu. Şöyle yirmi metre öne götürülüp konuyor, genel isteğe göre kanal seçiliyordu. Ajans saati haber istasyonu açılıyordu. Ajans vakti başka program seçme şansımız yoktu. Zaten talep de etmezdik. Çünkü onu büyüklerimiz belirlerdi. Havadislerden haberdar olunuyordu, yurttan ve dünyadan. Tabii verildiği kadarıyla... Diğer zamanlar müzik programları istenirdi, daha çok da türkü. Öne konmuş radyo, son ses açılmış çalışıyor, çalışanlar da hem dinliyor hem de pamuğu topluyorlardı. Radyo bir renk oluyordu. O zaman ki radyolar, pilli idi, altı pilli. Pili genellikle ortak alınırdı.

Bizler yaşamımızın hiçbir dönemini, o dönemin gereklerine uygun yaşamamış toplumun çoğunluk bireyleriyiz. Çocukluğunda oyuncağı hiç olmamış, hatta oyuncağın var olduğunun bile farkına varmamış, haberdar olmamış; şeker de yiyemeyip, sıtma, boğmaca, tifo, dizanteri gibi basit hastalıklarda, yarımızın kırılıp adımıza türküler yakıldığı çocuklardık. Bisikleti hayal etmenin, şimdiki uçağı hayal etmek gibi bir şey olan gençliğimizle, 1960'ların ortalarına doğru futbol topuna ancak dokunabilenlerdik. Futbol topu olan varlıklı aile çocuklarının grubu yönlendirdiği, büyüdüğünde de toplumsal yapılanmanın öyle devam ettiği bir toplumun gençleriydik. "Büyüklerimizin ülkeyi içimizden birilerini işaretle gösterip, emanet ettiği" gençlerdik.

Cumhuriyetin üzerinde elli koca yıl geçmesine rağmen, tek odalı kerpiç evlerde, elektriksiz, susuz, çıranın iyisinin bile lüks sayıldığı, ısınma ihtiyacımızı buharlı kömür trenlerinin kömür atıklarını toplayıp, gaz tenekelerinde yaptığımız basit mangallarda ısınır durumda tutulan toplumun bireyleriydik.

Demiryolu ve tren Yeniceli'nin yaşamında önemli bir yer tutar. Demiryolu Yenice'yi yapılışından günümüze değin stratejik bir nokta haline getirmiştir. Büyük şehirlere sağladığı ulaşım kolaylığının yanı sıra, yan bağlantılarla da merkez istasyon konumunda bulunmaktadır. Dar gelirli insanlarımızın bir kısmı geçimini tamamen trene bağlamıştılar. Yenice, Tarsus-Mersin demiryoluyla Ankara-İstanbul demiryoluna makas konumundadır. Yani yol ayrımındadır. Mersin yönünden gelip de Ankara yönüne yolculuk yapacakların bekleme noktasıdır. 1970 öncesi yolculuklar yüklü, valizli olurdu. İşte o valizleri taşıyan insanlara hamal denilirdi. Hamallar da geçimlerini bu yolla sağlarlar, iyi de kazanırlardı. Sağlığını, rahatını düşünenler tren yolculuğunu tercih ederlerdi. Tabii tren yolculuğunda rahat edecekler de yine varlıklı insanlardı. Her sınıfa mensup bireyin yolculuk yapabileceği vagonlar ayrı ayrıydı. Birinci, ikinci, üçüncü mevki diye. Biletin de olsa, kılık kıyafetin düzgün değilse, öyle gidip birinci mevkide oturamazdın. Biletçiler gelir, seni ait olduğun mevkie götürürlerdi. Kimselerde biletçiye 'neden öyle yapıyorsun?' demez, tam tersine gayri yasal davranışlarının önü açılırdı. Varlıklı kesim, biletçinin bu davranışını içten içe onaylar, kılık kıyafetinde yoksul olduğu anlaşılan vatandaşı kınarlardı. 'Haline bakmadan birinci mevkie oturuyor' der biçiminde tavırlanırlardı. Yüz ve göz mimikleri ile gizleme gereği duymadan, aşağıladıklarını ifade ederlerdi. Halkla aralarına ördükleri duvara tuğla koymayı ihmal etmezlerdi. Trende sınıf ayrıştırma yetkisi biletçideydi. Bilseydi ki biletçi "Bekçi Murtaza"lık yaptığını, bilseydi ki ruhunu esir ettiğini, koparmaz mıydı zincirlerini.

Tren bekleyenlere kundura boyacılığı yapanlar. İstasyonda seyyar satıcıların paketlenmiş baklava çeşitleri, incir üzüm gibi mevsimlik meyveleri, açık ekmeklere dürümlenmiş kebapları, nar gibi kızartılıp tepsilere dizilmiş balık-

ları tok insanı acıktırırdı. 'Haydi, yüreği yananlar, buz bunlar buz' diyen ayran, limonata satıcıları, naneli sade çiklet satıcılarına, 'Haydi yazıyor! Yeni Adana, Son Havadis, Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet yazıyor, yazıyor', 'üniversiteler bizimdir diyen öğrencilerin direnişini yazıyor' diye avazı çıktığınca bağıran gazete satıcısı çocuğun sesi, karpuz ve kavunculara 'kesmece bunlar' tellallığı, trenin içindeki seyyar satıcılığın sesleri karışırdı. Trenin içindeki seyyar satıcılık da ne satıcılıktı... Yaşamımızın her alanındaki gibi, çocuk emeğinin istismarı burada da ihmal edilmemişti. Tren seyyar satıcıları kendi aralarında, zımni olarak egemenlik alanları oluşturmuştular. Bizim seyyarların ray üzerindeki egemenlik alanı, Yenice İstasyonu ile Pozantı Tren İstasyonu arasındaki mesafeydi. Yolcu treninin bu mesafedeki gidiş ve gelişlerinde satış yapma, yapabilme iktidarı Yeniceli seyyarlarındı. İzin almadan başka birinin satış yapabilme ihtimali yoktu. Ve bu seyyar işlerinde de en az sekiz on satıcı iyi paralar kazanırdı. Satıcıların kurdukları bu ray hükümranlığında, küçük çocuklar istismar olarak paylarına düşeni fazlasıyla alırlardı.

En fazla sekiz on yaşlarındaki erkek çocuklara, satış yapan büyüklerin trenin içindeki, geride tuttukları stok mallarının bekçiliği yaptırılır, karşılığında doğru dürüst karın tokluğu bile olmazdı. Üstelik büyükleri satışa çıktığında, geride kalan çocuk sahipsiz ve her türlü tehlikeye açıktı. Seyyarların satış tercihleri, asker sevkiyatının veya bayram seyran gibi önemli sayılan, insanların yoğun yolculuk yaptıkları günlerde olurdu. Yolculuk da ne yolculuktu... Adeta istiflenmiş yolcular arasında adım atmak sanatlaşır, bilet kontrolü gibi şeyler olmazdı. Yer değiştirecek yolcular birbirlerinin üzerine basa basa ilerlerdi. Yaz aylarında havasızlıktan bunalmamak için açılan, yolculuk boyunca da açık tutulan kapı ve pencereler en çok da kapı boşluğunda stok bekçiliği yaptırılan çocukları tehdit ederdi. O itiş kakışta değil sahipsiz çocuk, yetişkinin düşmesi bile mümkündü.

Çocuğun bekletildiği stok; ayran, limonata satıcılarının şilte çuvala konmuş iki üç kalıp buzu veya beyaz gazoz satıcısının üç beş kasası ya da ekmek arasıcıların fırın çuvalı dolusu yedekte tuttuğu somun ekmeğiydi. Stok bekçisi çocuklardan en rahatı da buz bekçisiydi. Temmuz Ağustos aylarının sıcağında, yolcular dâhil tüm tren adeta yangın yerindeymiş gibi yanarken, buz bekçisi çocuk, şilte çuvala konulmuş üç kalıp, çam kokulu odun talaşlı buzun üzerinde serin serin oturmanın rehavetiyle mayışıverir uykuya dalar; uykusunda rüyalardan rüyalara gezinse de, tren Pozantı'ya varıp gerçek yaşama gözlerini açtığında, ustasının yolculuk boyunca yaptığı satıcılıktaki hâsılatı bir çırpıda, bir tek zarla kumarda kaybettiğine şahitliği olacaktı. Payına düşen, yarım ekmek arası elli gram tahin helvasıydı. Üstelik aynısının tekrarını dönüşlerindeki satış sonunda Yenice'de yaşayacak, her geçen gün de benzeri yaşanmışlıkları-

na yenileri eklenerek, uzun bir zincirin halkaları gibi peşi sıra uzayıp gidecekti, ta ki buharlı trenlerin kömür atığına kadar.

Bilindiği gibi yağlı kömür dediğimiz linyit kömürü ile çalışan buharlı trenler, linyiti kullandıktan sonra atık olarak boşaltırlar. Tren için atık olan kömür, Yenice insanı için ısınma kaynağıydı. Atık kömür mangal kömürü kıvamında ikinci kez çok rahat kullanılırdı.

Biz Yeniceliler demiryolu olayını tanıdığımız günden beri buharlı trenler miadını doldurana dek bu kaynaktan nimet olarak faydalandık. Trenin kullandıktan sonra atık olarak attığı kömürü toplar, satar veya evlerimizde ısınmada kullanırdık. Kömürü toplayıp satma işinde yoksul gençlerin bir bölümü hem kendisinin hem de ailesinin geçimini sağlardı. İlkokul çağlarında fırsat bulduğumda, ailemin ısınma ihtiyacı için defalarca yaptığım işti.

Basit gibi algılanabilecek bu iş aslında olabildiğince tehlikeliydi. Tehlikesi en çok da biz çocuklar içindi. Vızır vızır geçen trenlerin arasındaydık. Her an hareket edebilir vagonların altına girer çıkardık. Topladığımız kömürü sırtımızdaki çuvala koyardık. Sırtımızdaki kömür torbasının ağırlığı altında her an hata yapabilirdik. Gelen treni görmeyebilir, çalan düdüğü duymayabilirdik. Üstelik bu işi daha küçük yaştakilerde yapıyorlardı. Ne yapsınlar zorunluydular da. Evlerine bu atık kömürü götürmezlerse evdeki diğer kardeşleri ısınamayacaklardı. Çaylarını pişiremezlerdi. Yemeklerini pişiremezlerdi. Üstelik bu işi küçük kız çocukları da yapardı. Onlar o yaşta istismara da açıktılar. İplisi var, ipsizi vardı. Kopuğu var, sapığı vardı. İşte öylesi bir ortamda, çocuk yaşta, sahipsiz denilecek durumda, yoksul kız çocukları...

Biraz büyük olanlarımız sabah epeyce erken kalkıp istasyona gelir, çabucak kömürünü toplayıp, insanlar uyanmadan, ne topladılarsa onunla evlerine dönerlerdi. Yapılan şey emeğinle ihtiyacını karşılamaktı. Ama toplumdaki 'kömürcüler' nitelemesinden çekinerek gizliliği seçerlerdi. Çocuk yaşlarda içinde bulunduğu şartlardan dolayı, "kompleks" virüsüne yakalanmış bireylerden oluşacak gelecek nesillerin, evrensel değerlerle nasıl buluşacağı, buluştuğunda uyma ve uygulama becerisini göstereceğine dair inanç taşımak çok güç.

Bırakalım dengeli beslenmeyi, yavan ekmeğimize varsa salça sürüp, yoksa tuz ve kuru soğan dürümümüzü ana babalarımıza göstermeden yiyerek beslenebiliyorduk. Bilmezdik ki; belki de o bir baş kuru soğan, ağzına kadar tuzlu su doldurulmuş tencerenin içinde, sıcak suya çorba vasfı kazandıracaktı.

Sekiz on yaşlarındaki okul çocukları, akşam yorgun argın annem babam işten geldiğinde yemekleri hazır olsun da, daha fazla yorulmasınlar kaygısını taşıyacak kadar minik omuzlarına yük alıyorlarsa, sorgulamak lazımdı. Yedi sekiz çocuklu ailelerde, tek odalı kerpiç evlerde bir arada yan yana yatıyorsak hala, irili ufaklı aile bireyleri anne babalarının seanslarına istemeden misafir-

likleri sürüyorsa, sorgulamak lazımdı. Annelerimiz beş on ekmek veya bir iki tabak yemek için varlıklıların ev işlerini ve yiyecekleri yemeklerini yapmak durumunda iseler, bu gidişatın şimdiye kadar neden sorgulanmadığını sorgulamak lazımdı.

Annemin iş dönüşü yemeği pişmiş, ortalığın toplanmış olduğunu gördüğündeki sevincini, mutluluğunu gözlerinde görmem yetiyordu bana. O yorgun argınlığıyla, o işleri yapmaktan kurtulmuştu. 'Akıllı oğlum, ne kadar düşünce-lisin, sürmeli kara gözlüm, şöyle okuyup büyük adam olasın da bizim çektiğimiz rezillikleri çekmeyesin' derdi. On yaşlarındaydım. Düşünürdüm hep. Biz bir ülkede yaşıyoruz. Bu ülkenin bir devleti var. O devleti yönetenleri var. Peki, bunlar neyi yönetiyorlar diye. Kavrayamazdım. Kendimce cevaplar üretmeye çalışırdım. Kendi cevaplarım tatmin etmezdi çocuk beni. Halkın yaşam düzeyini yükseltmek için olsalar, hani neredeler, durum ortada. Yaşadığım yer (Yenice) bu ülkenin bir beldesi. Yer olarak ta stratejik konumda. Burası böyle olursa diğer yerler nasıl olur.

Belediyemiz kurulalı on beş yıl olmuş, hala beş personeli vardı. İki memur bir şoför, bir hizmetli, bir de başkan. Belediye hizmetleri diye bir şey yok, alt yapı, temizlik, elektrik, su vs., vs.. asli görevlerini bile yapacak kadro oluşturulmamıştı. Bırakalım kültürel sanatsal veya diğer yapılanmaları, o yıllarda ilan işlerini bile tellal yapıyordu. Çoğu insan tellallığı bilmez. Şöyle, halkın haberdar olması gereken ilanları, sesi güçlü bir erkek, ağızdan veya huni ile bağırırdı. 'Duyduk duymadık demeyin' diye, önemli kavşak ve merkezlerde bağırarak duyururdu. Halka duyurulanlar da, devlet veya birimlerine karşı halkın sorumluluklarını hatırlatan duyurulardı. Vergi, vs. gibi borçlar, askerlikle ilgili olanlar ya da şu yasak bu yasak gibi ilanlardı. Hayırlı bir haberin ilanı duyurulmazdı. Olmazdı ki duyurulaydı. İlan denildiğinde insanların ödü düşerdi. 'Ne oldu, yine ne istenecek' diye paniklerlerdi. Ha, bir de muhtarlıklar vardı. Üç mahallenin üç muhtarlığı ve muhtarları. Eskiden kalma alışkanlıklarla yönetirlerdi. Despot mu despotlar, yanlarına destursuz yaklaşılmazdı. Hala farkında değillerdi, halkın kendilerini seçtiğinin, halka hizmet için seçildiklerinin. Görevlerini ihbarcılık, ispiyonculuk sanıyorlardı. Bir de eski ağalar ne derse onu yapmayı. Bir de görevlerini halka "hat zot" etmek, devletten gelen evrakları imzalamak sanıyorlardı. Mahallesinin insanının yasal evraklarını bile naz tuzla imzalarlardı. İmzalamaz diye ödümüz kopardı. İmzalamadıkları olur, imzalasın diye devreye "hatırlı" insan sokulurdu. İtiraz veya şikâyet etmeye korkulurdu. Kimi kime şikâyet edecektin. Yönetim anlayışı bu olunca, kim nerede yöneticiyse orayı böyle yönetiyordu. Her yönetici, yönettiği yerde kendi diktatörlüğünü uyguluyordu. Görmemiş, öğretilmemişti başka biçimi, Cumhurbaşkanından mahalle muhtarına kadar.

Durum bu olunca, babalarda ailelerini aynı yöntemlerle yönetmeye devam etmişler. Kimse ailede veya dışarıdaki bir büyüğün karşısında konuşamazdı. O ne derse o olurdu. Doğru ya da yanlış, önemli değildi, onun dediği olur, lafının üstüne laf konmazdı. Tersi terbiyesizlik sayılırdı. Büyüğün karşısında çemkirme, ilenme (mimiklerle sözlü itiraz) denirdi, hatta cezalandırılırdı. Ellisindeki annelerimiz bile konuşamazdı aile büyüklerinin yanında. Çocuklu kadınlar kocasının erkek ve kız kardeşlerince dövülürler, kocası bile 'ne yapıyorsunuz, eşimi neden dövüyorsunuz' diyemezdi. Derse eğer; derse ne olurdu? Büyük aile bir olur kocayı da döverlerdi. Ebeveyn baskısından korkan babalar, eşlerine ve çocuklarına açıktan sevgi gösterisinde bulunamazlardı. Hatta öz çocuklarına harçlık verdiklerinde veya başka şey aldıklarında, gizliden gizliye verirlerdi. Verirken de tembihlenirdik, kimseye göstermeden ye iç diye. Evine bir şey alan baba, aldığını evine getirmek için havanın kararmasını beklermiş. Kimseler görmesin diye. O kimseler özellikle de aile büyükleriydi.

Yakın çevremde bir adam hanımına baklava almış, kutulusundan. Kimseler görmeden gece getirip hanımına vermiş. Genç hanımı da bir güzel yemiş. Kutusunu da çöplüğe atmış. Nereden bilecek sabah olduğunda çöplük kontrolü yapıldığını. Sabah olduğunda, çöplükte kutuyu gören kaynana basmış feryadı; 'Benden, anandan habersiz elkızına nasıl baklava alırsın?' diye oğlunu, "bensiz nasıl yersiniz" diye de gelini haşlarken, gelini zor durumdan kurtarmak için komşu gelinin biri "suçu" üstlenmiş. 'O kutuyu ben attım' demiş. Gizliliğe ve ikiyüzlülüğe dayanan bu yaşam biçimi sonunda toplumsal yapıya dönüşmüş.

Bu yokluğa yoksulluğa, bu baskılı yaşama can mı dayanır. İnsanlar kırk beşinde, ellisinde yaşlanıp ölürlerdi. Çocukluğumda iyi hatırlıyorum; kırk yaşındaki insanlar kelli felli ihtiyar olurlardı. Ortalama yaşam süresi elli iki-elli beş idi. Geçmişe özlem duyanlara inanmayın. İnsanlar arasında husumet, gerginlik daha fazla idi, tolerans sıfırdı. En küçük bir yanlış anlama veya anlaşılma kavgalara dönüşürdü. Hem de ağır kavgalara. Taşlı sopalı, kazmalı kürekli, bıçaklı silahlı. Husumetli olunan bölgenin ana yolunda geçerken bile, sakınılırdı. Buradan geçiyor diye saldırılar olurdu. En azından dayak yerdin.

1960 öncesinden Yenice üç mahalleden oluşmuştu. Yenice'ye ilk yerleşenler, Yiğitbaşı Mahallesi'nde oturanlardı ve o zaman ki ismi Çölmeli Mahallesi'ydi, Türkmen Alevilerindendiler. Sonradan gelip yerleşilen ikinci mahallesi Fatih Mahallesi idi. Fatih Mahallesi'ni oluşturanların tamamına yakını doğudan, şu veya bu nedenle gelen Kürt Alevileri idi. Oturdukları bu mahalleye de o zamanlar halk arasında Kürt Mahallesi denirdi. Üçüncü mahalle Atalardı, o da zaten on-on beş hanelik küçük bir mahalleydi. Sözüm o ki; Fatih Mahallesinin insanları Çölmeli den geçerken korkarak geçerdi. Zaman zaman saldırıya uğrarlardı. Başka mahallenin ya da başka kültürün insanları

diye. Fakat ilginçti, Yiğitbaşı insanı Fatihten geçerken saldırılmazdı. Kendileri saldırdığı halde serbest geçerlerdi. Bu sosyolojik bir durum, tarihsel ayakları olsa gerek. Bu yoksul insanlar, ölümle yaşam arasında gidip gelenler, hallerine de bırakılmayıp birbirlerine düşman edilmişlerdi.

Belde insanının büyük bölümünün, bayramdan bayrama kırmızı et yediklerini söylersem abartmış olmam. O tarihlerde iki kasap vardı, her gün de koyun kesimi yapılırdı. Koyunun kırmızı etini ağalar veya sülalesi alır, sakatat etini de yoksullar alırdı. Kelle, bumbar, ciğer, işkembe gibi. Beyaz et kırmızıdan da değerliydi. Avrupalılar piliç etini yavan (ekmeksiz) yerlermiş denildiğinde şaşırırdık. 'Nasıl olur da ekmek yerine tavuk eti yiyorlar' diye. Türkiye de tavuk çiftlikleri olmadığı gibi, köylerdeki evlerde yumurtası için beslenen az sayıdaki tavuklar da değerliydi, ancak öleceklerse kesilirdi. Öldüğünde neden ölmüş demeyip, genellikle de öleceği anlaşıldığında kesilir yenilirdi. O yüzden tavuk eti pek bilinmezdi. Balık eti desen, yürekler acısı. Burnumuzun dibi dâhil, ülkemizin üç yanı deniz, her tarafı su. Ve o zamanlar sular balık kaynıyordu. Ve bizler o canlının adını duyardık sadece. Şimdilerde bile yaşlılarımıza balığı yedirmede zorlanırız. Çünkü öyle bir alışkanlıkları, öyle bir mutfak kültürü oluşmamış.

Falan ağa, filan ağa koyun kesmiş denildi mi haber olurmuş. Çukurova onu konuşurmuş. Hoş hala konuşulanları var ya. Şimdi belki itiraz edenimiz olacak, 'neyimiz tam da balığımız (beyaz etimiz) tamam olsun' diye, haklısınız derim.

Günlük beslenme diye bir program bilinmezdi. Sabah uyanıldığında kahvaltı yapılacaktı, çay pişecekti. İlkel gaz tenekesinin içine demir çubukları ızgara, tenekenin iç yanlarına da üç beş santim kalınlığında killi çamur sıvanarak yapılan mangalda, kömür atıklarının yakılmasıyla pişerdi. Çay takımının suluğu, demliği ayrı ayrı değildi. Sadece su kaynatılır, kaynayan suyun içine kuru çay atılarak demlenmesi beklenirdi. Kuru çay ve şeker çok değerliydi, ona göre idareli kullanılırdı. Bir evde çay ve şeker varsa o aile açlıktan kurtulmuş gibiydi. Çayın yanına parası olan fırın ekmeği alırdı. Parası olmayan evde yapılan yufka ekmekle idare ederdi. Kahvaltıda fırın ekmeği, istenen bir şeydi. Ekonomik durum biraz daha iyiyse, fırın ekmeğinin yanına siyah zeytin katık olarak alınırdı. Yoksul ailelerde kahvaltı zeytininin hikâyesi bitmez. Gramla kısıtlı alınan zeytin, on- on beş-yirmi tane olurdu. Evde vardı yedi-sekiz kişi. Pay verilerek yenirdi. Bakkala zeytin almaya giden çocuk zeytinin bir ikisini saklardı. Fırında ekmekte almışsa, ekmeğin kendine gelecek ucuna sakladığı zeytini sokardı. Yokluğundan dolayı da bir tek zeytin bazen iki, bazen de üç defada ısırılarak katık yapılırdı. Öğle yemeği diye bir şey yoktu, akşam pişen mevsimlik sebze yemeği, bir gün sonraki öğleye de yenirdi. O da varsa. Yoksa katık da yoktu.

Sağlık güvencesi, sosyal güvence toplumumuzun hiç duymadığı kavramlardı. Doktor bilinmezdi. Görüldüğünde de saygıdan mı, korkudan mı bilinmez derdimizi doğru dürüst anlatamazdık. Zaten doktorlar da anlattırmaz, azarlarlardı. Hastanın götürüldüğü yer parasız devlet hastanesi ise, doktorun ilk ve son sorusu 'bunun neyi var, neden getirmişler' olurdu. O soruyu da hastaya değil, hastanın yüzüne bile bakmadan, sanki hastayı karıştırmış gibi hemşireye sorardı, hastayla muhatap olmazdı. Eğer götürüldüğün doktor özel, yani paralı muayenedeki ise, paranın hatırı için, koyun alıyor da etini yokluyormuş gibi oranı buranı bir iki mıncıklar, çoğu kez de ilk seferde teşhis koymaz bir iki ilaçla geçer, hastayı götür-getir yapardı. Hastaneden korkulurdu. Çünkü giden sağ gelmezdi. Tabii bilinmediğinden ölüm aşamasında gidilirdi de ondan. Yoksul olunca, ilgi de görmez, ölmeyecekse de ölürdü. O yüzden hastaneye giden öleceğim sanırdı. Daha düne kadar kadınlarımızın korkulu rüyası doğumdu. Doğumda sevinmek yerine üzülünürdü. Anneyi kaybetme riski yüksekti de ondan. Hasarsız doğum olursa sevinilirdi. Çocuğa değil, çocuktan çok ne var, her evde yedi sekiz tane. Anne ölmeden doğum yaptıysa ona sevinilirdi. Ama bir sonraki çocuk için de koruma dendi mi babalar tepki gösterirlerdi. 'Allah verdiyse, rızkını da beraberinde verir' derler, yalan söylerlerdi. Her babanın kendince başka başka nedenleri vardı.

Ağrıyan iltihaplı dişlerimizi berberlere çektirirdik. Bunun nedenini bir türlü çözemedim. Berberin koltuğu olduğundan mıdır acaba? Ne alakası varsa, berberle diş doktorunun. Diş sağlığı konusunun doktor işi olduğunun ne farkında, ne de bilincinde hiç değildik. Doktor yetiştirmek bu kadar zor muymuş acaba? Eller, Ay'a, yıldızlara giderken, bizim dişlerimizi hala berberlerin çekmesini, yönetenlerimizin sorgulaması gerekmez miydi.? Ülkemizdeki her yerleşim alanının benzer hikâyesi olan, samimi bir itirafta bulunayım. Biz Yeniceliler daha düne kadar doktoru bilmezdik dedim ya; o dün, sağ olsun, ömrü uzun olsun, Dr. Mustafa Canbolat Yenice'yi tercih etti, yerleşti de biz doktoru tanıdık, doktora derdimizi anlatmayı öğrendik, karşısında konuşabildik.

Mevcut koşullarda çok zor bir yaşamımız vardı. Yaşamımızı birinci derecede etkileyen şeyler hiç adil değildi. Şanssızlıklar bize çok denk gelmişti. Bir şey hariç...

Adana da bir film şirketinde çalışan bir sinemaseverin sinema salonu açma düşüncesini Yenice'den yana kullanması, bu konuda şanslı kıldı bizi. Türkiye'nin çok yeri sinema olayını tanımazken, Yenice'de sinema salonu vardı. Hem de iki tane, biri yazlık, diğeri kışlık. Özellikle yazlık sinema mevsimi renkli geçerdi. Sinemamız, aynen "Vizontelede"ki yazlık sinemaydı, sanki buradakinden alınmıştı. Üstü açık, duvarları briketten örülmüş, içinde sıra sıra tahta sandalye dizili, zemin toprak, çevresi komşu evlerle dolu, sinemanın

içindekinden çok komşu damlarının üzerindeki izleyenlerle dolu bir sinema salonuydu.

Çevre köylerden de gelenlerle sinemanın önü panayıra dönüşürdü. Gösterilecek filmin afişleri panolara yapıştırılmış olarak, at arabası ile tanıtım anonsu yapılırdı. At arabasıyla mahalle mahalle gezdirilerek reklamı yapılırdı. Anons çıplak ağızla, huni kullanılarak duyurulurdu. 'Bu akşam iki film birden'. 'Birinci film şu, ikinci film şu' diye. Bir büyük biletli izleyici yanında bir çocuk girdirebilirdi. Çoğu kez ya öyle girerdik ya da harçlığımızı biriktirir girerdik. Ya da ikinci filmde kapılar açılır, girişler serbest olunca parasız girerdik. En azından bir film seyretmiş olurduk. Biraz daha büyükler, on altı-on sekiz yaş gibi olup da parası olmayanlar, sinemada çalışarak biletsiz giriş yaparlardı. Sinemanın önünde geçen yol ve sinemanın iç zemini toprak olduğundan toz toprak yoğun olurdu. Ortalık toz olmasın diye sulama yapılırdı. Sulama da kullanılan su uzaktan elle taşınır, o suyun taşıma işini yapanlar o akşam ki gösterilecek filme ücretsiz girerlerdi.

Hele birde film Yılmaz Güney'in filmiyse ne yapar eder izlerdik. Normal filmler bir gün gösterilir, Yılmaz Güney'in filmleri iki gün, bazen de üç gün gösterildiği olurdu. Talep-istek yoğun olurdu. Filmleri ve konuları sanki bizi anlatıyordu. Ezilenden, mağdurdan yanaydı. Kim olursa olsun, nereden gelirse gelsin, haksızlığa başkaldırıyordu.

O, perde de görüldüğünde seyirciler ayağa kalkar, filmdeki Yılmaz Güney'i alkışlardı, 'yaşa bravo' diye. Yüksek sesle bağıranlar, kötülere yüksek sesle ana avrat sövenler çok olurdu. Küfredildiğinde tecrübeli seyirciler; bir ağızdan 'şiit-şiiit' diye ayıplarlardı. Ayıplamayla küfürler kesilmezse, makinist filmi durdurup sarı topak lambaları yakar, makine dairesinden dışarıya, 'Beyler ayıp oluyor, aile var' diye uyarırdı. Küçük bir mırıldanmanın ardından film tekrar kaldığı yerden devam ederdi. Çevre evlerin damlarında ücretsiz seyircilerin kendi aralarındaki konuşmaları gürültü oluşturduğunda da aynısı yapılırdı. Filmi durdurup, topak sarı lambaları yakan makinist, 'Elif teyze ayıp olmuyor mu?' diye komşu ev sakinlerini de uyarırdı.

Dedem sinemaya giderken beni de götürür, bir biletle ikimiz girerdik. Sinemanın tahta çatal kapısından içeri girerken, adeta ceketinin eteğine saklar, kapı görevlisi de görmezden gelirdi. Dedemin kendi el yapması şarabı olurdu. O şaraptan küçük bir şişeye doldurur ceketinin iç cebine koyar, filmi seyrederken arada bir de şaraptan çekerdi. Direk şişeden, bardaksız... Meze olarak da sarı leblebisi cebinde eksik olmazdı. Arada bir de sarı leblebilerden bana verirdi. Film oynarken, karanlıkta leblebileri küçük ellerim arasına bırakırdı. Damlardaki ve salondaki tüm sinema seyircilerinden saklayarak veriyordu sanki. Bende aynı şekilde, aynı gizlilik içinde, alır almaz içi sarı leblebi dolu minik

avuçlarımı bacaklarımın arasına saklar, leblebileri gizliden gizliye yerdim.

Yılmaz Güney sevgisi biz Yeniceliler ve çevre köy insanında, filmlerinde işlediği konuların yanı sıra daha eskilere dayanıyordu. Yılmaz Güney Adana'da lise öğrencisiyken okul harçlığını ve ailesini geçindirmek için güneydoğudan getirdiği kaçak çayı ve tütünü Yenice'ye getirir satarmış. Daha çok da kıraathanelere toptan verirmiş. Yenice'de o tür ilişkileri çoktu. Onlarla ahbap olmuş, arkadaş olmuş. Yılmaz Güney'i bu tip ilişkilerinden dolayı aileden biri gibi görürdük. Hem vefalı da biriydi. En meşhur döneminde bile, Yenice'ye birkaç kez geldi, o eski ilişkilerini sordu. Ölenler vardı; ölenlere üzüldüğüne tanık oldum. Arkadaşlarının çocuklarını çağırdı, onlara sarılıp öptü.

Bu tarihsel ilişkiden dolayı Yılmaz Güney biz Yeniceliler için sinema yıldızından öteydi, bizden biriydi.

Sinemada aileye ayrılmış bölümde vardı. Eş ve çocuklarıyla gelenler diğer seyircilerden ayrı olarak orada otururlardı. Bebesiyle gelen anneler olurdu. Belki de bırakacak kimsesi yoktu. Bir ağıttır tutturan bebeler salondaki seyircilerde filmi izleme zevki koymazdı. Bebeli aile çareyi, ya topluca ya da baba ile bebeyi dışarı almakta bulurdu. Perde arasında çekirdek ve beyaz gazoz satılırdı. Gazozlar cam şişelerde idi. 'Buz gibi gazoz' diye satılırdı. Satıcı çocuklar ellerindeki gazoz açacağıyla beyaz şişelere vurur, çın çın sesler çıkararak geldiklerini ilan ederlerdi. 'Buz gibi gazoz buzzz. Otuz iki dişe trampet çaldırmazsa para vermeyin' diye. Filmin oynama sırasında karanlıkta da gazoz ve çerez satımı devam ederdi. O vakit çerezler kısık sesle satılır, perde dediğimiz araya ulaşıldığında, rekabet halindeki satıcıların feryadı ortalığı doldururdu. Toplanan pamuk tarlası Yenice'ye yakınsa, yazlık sinemanın ilan anonsu duyulurdu: 'Dikkat dikkat bu akşam yazlık sinemamızda' diye. Eğer Yılmaz Güney'in filmi varsa ne yapar eder giderdik. Yılmaz Güney'in o zamanlar ki filmleri avantür denilen, vurdulu kırdılı filmleriydi. Bilinir Yılmaz oynadığı filmlerde ilk karelerde pek görünmez, seyirciye aratırdı kendini. Bu stil ona hastı. Seyirci merakla Yılmaz'ın görünmesini bekler, göründüğünde de izlencenin film olduğunu unutur, sırası gelmişte kulisten sahneye çıkmış gibi alkış tufanı yaşanırdı sinema da. Filmden sonra da geç saatte çadırlara dönerdik. Araç denk gelirse araçlarla, yoksa yaya olarak. Tabii bir gün sonra da filmi üç beş kere anlattırırlardı. 'Yılmaz şurada ne yaptı', 'Yılmaz burada ne yaptı' diye, anons eder gibi yüksek sesle anlattırırlardı.

Sıranın bir başında isen en sonundaki seni dinlerdi. Usul usul anlatır da duyuramazsan herkese, 'ses ver' diye uyarılırdın ısrarla. Havalar soğuduğunda sinema kışlığa taşınırdı. Yazlıktaki gibi olmasa da kışlık sezonda renkli geçerdi, ama yazlık özlenirdi. Çünkü orada ki ortam çok renkli idi. O denli siyah beyaz yaşamımız içinde, sinema canlı bir renkti. Kırk küsur yıl sonra bile sinema,

Yenice geçmişinde özlemle bahsettiğim ender etkinliklerden biri.

Sinemaya su taşınır, dedim de; o zamanlarda aslında her eve su taşınırdı. Sırf su ihtiyacımız için her ailede bildiğimiz eşek olur, işlerde kullanılırdı. Tarla işleri ve su taşıma da... Evlere içme suyu çok azının suyu içilebilir olan kuyulardan taşınırdı. Diğerlerinin suyu çok kireçli ve acıydı. Çok kireçli sert sulardı. Kaynatıldığında bile sabun köpürmezdi. Sırf bu sulardan bölge insanlarının çoğunun sağlığı bozuktu. Mide ve göz hastalıkları eksik olmazdı. Zaten çevre köylüler de biz Yenicelilere "Kör Yeniceli" derlerdi. Makbul olan tatlı su kuyularıydı. Aslında, içilebilir, tatlı su kuyuları dediklerimin de su kalitesinin ne olduğu belirsizdi. İşte bu kuyulardan eşeklerle evlere su taşırdık. Eşeğin üzerine yerleştirilen heybelere veya saka dediğimiz gözlerine yerleştirilen su fıçılarıyla... Her taşıma iki veya dört fıçı ile yapılırdı. El kadar bebelerdik. Kuyudaki suyu çekmeye gücümüz kuvvetimiz yetmez, didine didine çekerdik yukarıya. Dışarıya aldığımız suyu fıçıya doldurmaya da kuvvetimiz yetmezdi, dolu fıçıları eşeğin üstündeki sakaya yerleştirmeye de gücümüz yetmezdi. Eşeğe binmeye boyumuz yetmezdi. Dengeyi kurmaya da. Bu kadar yetmezlik yetmezmiş gibi, eve getirdiğimiz suyu eşeğin üzerinde indirecek mecalimiz kalmaz, biterdi zayıf çocuk bedenlerimiz. Çoğu kez dengeyi kuramaz düşürürdük su yükümüzü. Su fıçıları bir yana, biz bir yana savrulurduk. Eşek korkar kaçar, palan düşerdi bir yana, olana şükreder kalkardık ayağa. Şanslı sayardık kendimizi, kuyuya düşmediğimize, kalkabildiğimize ayağa. Yakalamak için düşerdik kaçan eşeğin peşine. Yakalayıp da işimize kaldığımız yerde devam etmek için. Eşek kaçar, biz kovalardık. Bazen yakalamak uzun sürerdi. Çevrede birileri yardımcı olur da önünü çevirirse, kolay yakalardık. Taşınan su, evlerde depolanarak kullanılırdı. Çoğu evde topraktan yapılmış büyük su küpleri vardı. Su, onlara doldurulurdu. Küplerin ağzı kapalıydı. O yüzden küpteki su hem temiz kalır hem de küp suyu soğuk tutardı. Evin su deposu dolana dek su taşınırdı. Çoğu eşeği olanın eşek arabası da olurdu. Eşek arabası olanın işi daha kolaydı. Bir defadan evinin su ihtiyacını taşır, indirme bindirmesi de daha kolay olurdu. Bu sutaşıma işini para ile yaptığımız da olurdu. Evlere azdı da, daha çok kahvehanelere yapardık. Aynı su sorunu oralarda da vardı. Taşıdığımız su kadar para kazanır, okul ve diğer ihtiyaçlarımızı giderirdik.

Yenice, ulaşımın merkezi bir yeri ve demiryolu kavşağı. Pamuk toplanan tarla, yollardan birine yakın ise sık sık yola bakıp dalardık. Yoldan geçen arabalara imrenirdik. Bizim gözümüzde onların bulunduğu nokta ulaşılması mümkün değil gibi görünür, imrenilirdi. Kim istemezdi ki, sarı sıcağın altı yerine, püfür püfür yellenilen bir aracın içinde olmayı. Özlem duyar iç çekerdik.

Görülüyordu, araçlar hızla ilerlerken aracın içindekilerin şuralarının buralarının püfür püfür yellendiği. Tabii bilmediğimizden, araçta yolculuk yapan-

ları, hiçbir sorunu olmayan, hiç sıkıntısı olmayan rahat insanlar sanıyorduk. Ne kadar da çok istiyorduk o aracın içinde olmayı. 1960'ların ortalarına doğru yolcu taşımacılığı gelişti de ilçe ve illeri gördük. Adana, Tarsus ve Mersin gibi otuz-kırk kilometre mesafedeki şehirlerden o tarihe dek haberi olmayanlarımız ya da hiç gitmemişlerimiz vardı. Sorun ulaşımsızlıktan değildi, ekonomik ve kültüreldi. Para varsa şehre gidersin, ihtiyaçların için gidersin. Hapsolmuş gibi yaşadığın yerin dışına çıkmamak, çıkamamak ekonomik ve kültürel boyutlu konu. Yoksa karayolu taşımacılığından da önce demiryolu taşımacılığı vardı.

Tarımsal gelişmenin sağladığı ekonomik katkıdan, tüm farklı sosyal kesimler dengeli olmasa da olumlu etkilendiler. Ve bu olumlu etkilenme kendini her alanda gösterip, Yenice insanının dışa açılmasını sağladı. Tabii bu toplumsal değişim, toplumsal bilinç sıçraması kolay olmadı. Kendine has, Yeniceli'nin yaşam felsefesine, alışkanlıklarına has zorlukları, çelişkileri yene yene mecrasına yerleşti. Çok iyi hatırlıyorum, şehre gidilirken araçlarda (otobüs-tren) elde ayakları bağlanmış tavuksuz, kolda kollusuz (sepetsiz) değildik. Tarsus'ta ilk bakışta anlaşılırdı Yeniceli. Adana burnumuzun dibindeki şehir, ömrü boyunca hiç gitmemişler vardır, belki de hala. Beldemizde lise yoktu. Lise öğrenimine Tarsus, Mersin veya Adana da devam edilirdi. Birçoğumuz sırf Adana daha büyük şehir diye öğrenimimizde tercih ettik. Biz yaştakilerin anne babalarının yüzde doksanının okuma yazması yoktu. Yüzde onu da zar zor okuryazardı. Zar zor yazabilenlere bile gıpta ile bakılırdı. Okuyabiliyor yazabiliyor diye caka satanlar vardı. On beş yirmi yıl öncesi daha felaket. Mektup okumayı ve yazmayı bu az bilenler yaparmış. Sanki bilim adamları gibi gıpta edilirmiş. Açılan okulun ilk öğretmenlerinden olsa gerek; Zihni Bey diye bir öğretmen varmış. Belki de okulun tek öğretmeniydi. Yönetici de öğretmen de oydu. Astığı astık kestiği kestik, despot bir adammış. Çocuklar onun korkusundan okula gidemeyip okuma yazmasız kalmışlar. Eşek sudan gelene dek, falakaya yatırır dövermiş çocukları. Tek tük, zar zor okuma yazmayı sökenler de övünür dururlarmış 'Zihni Bey'in talebesiyiz' diye. O tek tük okumayı sökenler de, sonraki yaşamlarında inek yaymış, hergeleci olabilmişler. Beldemizde eğitim ve öğretim 1950'den sonra ivme kazanıyor.

Daha önceki toplum psikolojisi güdüselmiş, kim ne yaparsa diğeri de peşi sıra yapıyor, kullanılan tüm yöntemler fi tarihindekiler. Çocukların isimleri bile aynı. Her evde bir Muhittin veya Ali var. Var olan da devam ediyor. Sekiz çocuk, çocuğuna babasının ismini koyunca sekiz Muhittin daha oluyor. Bu sefer de Muhittin enflasyonu başlıyor. Küçük yerleşim alanlarında Muhittin'leri birbirinden ayırt edemeyip isimlerinin yanına lakap konuluyor. Saydım da sekiz bin kişilik Yenice'de otuz beş yaşın üzerinde yetmiş civarında Muhittin

var. Bunlar da bir bakışta benim bilebildiklerim, hem de hepsi lakaplı, hem de ne lakaplar.

Aslında gelenekselci büyüklerimiz, imrendiğimiz araçların içinde oluyorlardı. Tamamına yakınımızın otomobile (taksi) binmişliği, ölümcül düzeyde hastalanıp acil hastaneye kavuşturulurken ya da erkekse askere giderken (trenle gitmezse) olurdu. Yoksa o güne kadar gördüğümüz en hızlı araç eski model traktördü ve hızımız da on beş yirmi kilometreydi. Eller aya giderken bizim hızımız buydu. Makineleşmede ne kadar geriymişiz ki, araçlar gözümüzde uzay araçları gibiydi.

Tarım işçiliğine, illa da pamuk işine giderken traktörü olan ağalar tercih edilirdi. Tabii haklıydık da. Makinenin avantajından faydalanmak istiyorduk, faydalanılırdı da. Çalışma sırasında da işlerimizi hafifletirdi. Traktör konusunda ağayla anlaşma yapardık. Ailemize traktör lazım olursa ihtiyacımızı karşılayacaksın diye. İhtiyaç da çalı çırpı gibi şeyleri taşımaydı. Bu çalı çırpılar yufka ekmek yapmada kullandığımız yakacaklardı. Hele o pamuk toplamadan önce yapılan yufka ekmekler vardı ki; analarımızı ihtiyarlatırdı sanki. Üç beş kadın birleşir sıra ile herkese yufka ekmek yapılırdı. Bu sıra ile yapma işine "keşik" denirdi. En az bir hafta, bazen daha uzun sürdüğü olurdu. Pamuk tarlasında yeneceği için adına "koza ekmeği" denirdi. İşte o koza ekmeğine çok yakacak gerekirdi. O tarihlerde başka yakacak türleri de bilmiyorduk. Öyle odun-kömürmüş, petrol ürünleriymiş, doğal gazmış hak getireydi.

Bir konuya daha özellikle değinmek istiyorum. Çünkü bu, toplumsal sorun haline gelmiş bir konu. Yirminci yüzyılın sonları olmuş hala çadırlarda yaşayanlarımızın olmasını toplumsal ayıp olarak görüyorum. İşçilik yaparken de olsa çadır güvensiz bir barınak. Ovanın ortasında her türlü tehlikeye açık, güvensiz, güvencesiz, yaşlı, genç ve bebelerle... Hastalanıldığında doktora kavuşturulana dek ölümlere gidip geliniyordu. Hele o pamuk toplamanın sonlarına doğru yağan sonbahar yağmurları. Her yıl aynı günlerde hep aynı tip yağan yağmurlar. Bu çağda bile düşünün, ovanın ortasında derme çatma uyduruk çadırda, çor çocuk, ailecek. Bir gece yeri göğü birbirine katan yağmuru, bardaktan boşanırcasına, fırtına ile birlikte. Bir anda yer gök birbirine karışır, çadır uçtu uçacak, şimşekten keskin komşu çadırlardan gelen çığlıklar. Fırtınanın uçurduğu çadırın dışındaki eşyalar, gök gürültüsünden ödü patlayan bebeler, bebelerden daha çok korkan anneler, 'Yavrularımı koru yarabbi' diyerek. Çadırın dışındaki hayvanlarımız. Kedimiz, tavuklarımız. Dulda bir yer için yolumu gözleyen dut ağacında bağlı eşeğimiz, ne halde olduklarını bile bilmiyoruz. Bir anda içinde kaldığımız çamur deryası. Akan çadır, tamir için koşuşturmaktan sırılsıklam olan büyüklerimiz. İsyanın küfürden öteye geçmediği tepkiler. Korunak için sığınılan tanrılar.

Geçim sağlamak için tarım işçiliği uğraşı ve bu uğraşların ağırlığı ve onur kırıcı biçimi. Kölelikten ileri olmayan üretim ve ilişkileri herkesi yıldırırken, illa da anaları bir sonuca vardırmıştı. Kızları bu ağır çalışma şartlarında kurtulsun diye, 'yerli ile evleneceklerine, şehirlinin simitçisiyle evlensinler' dedirtmişti. Simitçiyle evlenirse şehirde oturacak ya, tarım arazisinden uzakta, işçiliğinden kurtulmuş olacak. Oğullarına da; 'ne yapıp edip bir fabrikada çalışarak yaşamlarını sürdürsünler' diye dua ederlerdi; 'Ya Muhammed ya Ali, sizlere sığınıyorum. Oğullarıma şöyle sağlam bir fabrikada temelli bir iş sağlayın, sizlere kurbanlar keseceğim' derlerdi. Tarım işçiliğinden ne denli tiksinmişler ki; tanrıyla çocukları için pazarlıkta; doktorluk, mühendislik veya daha üst düzey mevkilerden feragat edip, sanayi işçiliğine "fit" oluyorlardı. Oğullarına fabrika, yani sanayi işçiliği isterken aslında kocalarına da isyan ediyorlardı. Sanayide çalışıp da kendilerini ve çocuklarını tarla işçiliğinden kurtarmadığı için. Fabrika işçiliği olursa en azından düzenli maaşları olacaktı, sosyal güvenceleri olacaktı. Sanayi işçiliğinde yani fabrikadaki çalışma şartlarını bilmediklerinden öyle dua ediyorlar da, yine de haklılardı. Ne de olsa bir üst üretim biçimiydi. Analarımızın tarım işçiliğinin zorluklarına intizar ederken, aslında isyanın kendilerine de olduğunu anlayan babalarımızla bir tartışma başlardı. Bu tartışma bazen de kavgaya dönüşür, büyük acılar çekilirdi. Annelerimiz haklıydı da suçun çoğu, suçlu bildikleri, babalarımız da değildi...

Tekstil fabrikasında çalışan üç beş kişiden biri yakınımızdaydı. Çocuklarıyla beraber pamuk topluyorduk. Hafta sonları çocuklarının yanına gelirdi de, genel müdür gibi karşılanırdı. O da öyleymiş gibi caka satardı. Herkes ona imrenirdi, annelerimiz neden kıskanmasındı, kocaları da öyle itibar görsün istemesinlerdi. Nedeni, sürekli bir işi vardı, yaz kış devam eden. Yılın her ayında maaş alıyordu. Maaşı belki bu günlere göre çok azdı. O dönem asgari ücret olayı bile yoktu. Belki çalıştığı fabrikanın en vasıfsızıydı, belki de meydancılık yapıyor, fabrikanın orasını burasını temizliyordu, ama olsundu. Kendinin ve ailesinin geçimini programlayacak sabit ve sürekliliği olan bir geliri vardı. Çevresinin gözünde, en çok da analarımızın ve bizlerin gözünde...

Pamuk toplamanın sonlarına doğru benim gibi okumayı amaçlamış olanlarımız, toplama işi bitmeden, ailelerimizden önce evlerimize dönerdik. Döndüğümüzde okullar açılmış bile olurdu. Okuyamayanlar pişmandı, küçükler imrenirdi erken gidişimize. Anne, baba ve kardeşlerimiz pamuk tarlasında çadır yaşamındayken, on bir-on iki yaşlarındaki bizler tek başımıza evde olurduk. Bu süre on, on beş gün sürerdi. Okulumuza, yeni bir okul yılına, yeni bir üst sınıfa başlama heyecanımızla. Aynı zamanda panik içinde, telaşla.

Nasıl olmasındı telaş. İlkokuldan ortaokula geçişimde, okullar açılmış biz hala kayıt yaptırmamışız, çok uzak tarlada pamuk toplamaktayız. Babamla be-

raber saatler süren yürümenin sonunda okula gelip kayıt yaptırmıştık. Günü geçti, kayıtlar kapandı derler diye ödüm kopmuştu. Her yanımız tozlu yolun tozlarından bembeyazdı, saçımızdan ayağımıza kadar. Babamın şapkasının tozunu çırpsaydık eğer boş un çuvalının ununda daha çok toz savrulurdu etrafa. Eğitim kayıtla bitmiyordu. Hiçbir okul hazırlığımız yok, kılık kıyafet yok, defter kitap yoktu. Sabah akşam evde yalnız ve ne yiyip ne içeceğimiz belirsiz. İşte böyle başlardık okula. Okulun açılışına, okulun yeni bir yılına... İlk işimiz üst sınıflardan birinden eski kitap temin etmekti. Okul yaşamında hep kitap, defter sıkıntım oldu. İş yaşamımda acısını çıkartmıştım, çok kitabım olmuştu, 12 Eylül darbecileri aldılar. Şimdi tekrarı içimden gelmiyor. Okuyorum da, biriktirmek içimden gelmiyor. Çocuğunu kaybeden anne gibiyim. Yeni bir çocuk yapmaya korkar ya, onu da kaybedersem diye, ya onu da elimden alırlarsa diye... Çünkü yeni bir evladın kaybına dayanamayacaktır.

Eski okul kitabı aramada geç kalırsak, onu da bulamazdık. Yıl boyu, o dersi kitapsız geçirirdik. Öğretmenin sınıfta anlattıklarını not alır, o notlarla idare etmeye çalışırdık. Ders kitabı eksikliği sık yaşadığımız olaydı, şimdiki gibi devlet kitap vermiyordu. Vazgeçtik vermesinden, para ile bile bulanamayan kitaplar olurdu. Neyse bu kitap çoğaltmanın zorluğu, Adana, Mersin'de de arar arar bulamazdık. Milli eğitim yetkilileri kitap belirlerken bulmakta zorluk çekilecek biçimde kitap seçiyorlardı sanki. Defter desek aynı, ne bulursak ona yazardık. Önceki yıldan defterlerimizde boş yer varsa, o boş sayfaları kullanırdık. Öğretmenler de durumun farkında idiler, sıkboğaz etmezlerdi. Hatta çoğu öğretmen ders konularını, kitabı olmayanlar geri kalmasınlar diye yazdırarak işlerlerdi.

Altıncı sınıfta erkek öğrenciler kumaş takım elbise giyiyorduk ya; alınan pantolon ceket yağmurda ıslanınca bir karış çekerdi. Midi boy olur, ayaklarımızdaki varsa çoraplar sergilenir, o da yoksa çorapsızlıktan çatlamış kirli ayak derilerimizin garip görüntüsünü, çaresizliğimizle sergilerdik. Ya ayakkabılarımız; onları anlatmaya kalksak, başlı başına öykü konusu. Ayağında kundura diye boşuna türküler yakılmadı. Demek ki bir kundurayla bile hava atılıyormuş. Bizimkisi hava atmak için değildi. Gerçek ihtiyacımız olan, en ucuzundan olanları için bile hafta sonunda, okul tatillerinde pamuk işçiliğine devam ederdik. Kız çocuklarının işi (kaderi) daha kötüydü. Onların yaşayıp yaşamadığı, varlar mıydı yoklar mı kimsenin umurumda değil, kimse onları varsayıp hesaba katmazdı. Elli kişilik sınıflarda sayıları onu geçmezdi. Hâlbuki onlar, çığlığı duyulmayan o yarasa çığlıklılarımız toplumun yarısını oluşturuyorlardı. Onlar, tarlada doğar, büyürler, büyüdükleri toprakta üretime ırgat olarak katılır; bir süre babaya sonra sorulmadan verildikleri kocaya ömürleri boyunca çok çocuklu cinsel meta, hizmetçi ve daimi ırgatlıklarını devam ettirirler ve tarlada ölürlerdi.

Yenice'nin güneyinde sulu pamuk ekimi yapılır, kışa kadar toplama işi olurdu. Sulanmamış pamuk iki kez toplanır, sulu ekimle elde edileni üç-dört kez toplanırdı. Biz bu toplama işlerine "ağız" derdik. Üçüncü ağız, dördüncü ağız gibi. Kışa doğru toplama işi zorlaşırdı. Sonbahar sonu, Kasım hatta Aralık ayına girilmiş olmasına rağmen pamuk tarlasına açık römorkla gidilirdi. Sabahları gidişte ve akşamları dönüşte çok üşürdük. Isınmak için römorktaki kardeşler birbirine sarılı giderlerdi. Sabahın çiyli soğuklarından parmaklarımız çalışmaz, ısınma hareketleri yapardık. Bu zorluklara paralel toplama ücretleri de artardı. Sezon sonuna doğru da, yarıya dediğimiz biçimde pamuk toplanırdı. Kaç kilo toplarsan yarısı ağaya yarısı da bizeydi. Bu iş ağa için işin fazlasıydı. Önceki toplamalarda alacağını almıştı zaten. Bu son toplamalar ya oğlunadır ya da kızınadır. O tür toplama işinde akşam dönüşlerimizde su fıçılarımızın içine, payımıza düşenin dışında pamuk doldururduk. Fıçılardakiler de fazlamız olurdu. Evlerimize geldiğimizde fıçıların içindeki pamuğu çıkarmaya çocuk aranırdı. Fıçıya doldurduğumuz pamuğu çıkarmamız gerekirdi. Fıçının ağzına ancak çocuk eli girebilirdi de ondan. Bazen de foyamız (gizlimiz) meydana çıkar mahcup olurduk... Okul harçlığımız hiç kalmazsa başak çalmaya giderdik. Tarlanın sahibinden izinsiz kendimize pamuk toplardık. Bu işi üç beş arkadaş yapardı, masum hırsızlıktı. Ne yapalım, başka çaremiz yoktu. O parayla ya defter ya da diğer okul malzemelerimizi almaya çalışırdık. Ya da Yılmaz'ın filmi gelmiştir, giderdik.

Yine de bir tarafımız hep açık kalırdı. Diğer ailelerdeki çalışan gençler de bu sezon sonu işlerinde kazandıkları parayla üst baş gibi ihtiyaçlarını alırdı. Tam kış kapıda göründüğünde, pamuk kozalarının üstlerindeki açmamış elma dediğimiz domurlar toplanırdı. Toplanan o domurlar, eve getirilir açsın diye havadar bir yere serilirdi. Açan pamuk domurlarının içlerindeki pamuklar elle çıkarılarak satılır, üç beş kuruşta öyle kazanılırdı. Açmamış domurlar pamuk sezon bitiminin müjdecisi, işlerin bitim işaretiydi. Ama pamuk veya tarım işçisinin çilesi bitmemiş, kış kapıya dayanmıştı. Ne ile ısınacak, ne ile ekmek pişirecek, ne ile suyunu ısıtacaktı. Pamuk tarlasını toprağa tohum atmadan önceki hali ile teslim etmeliydi sahibine. Asıl sahibine, doğaya. Bunun için pamuğu alınıp geriye kalmış, çırpı dediğimiz çalılarını elleriyle birer birer çekip sökecekti. Söküp evine taşıyacaktı. Öbek öbek, yığın yığın yapacaktı evinin yan tarafına. Gerektiğinde ısınmak, gerektiğinde ekmeğini pişirip, suyunu ısıtmak için.

Sil baştan yeni bir ülke yarattık demekle olmaz, durum ortada. Kırk beş elli yıl geçmesine rağmen büyük çoğunluğumuzun durumunda bir değişiklik yoktu. Durumu düzelten azınlık, tabii ki yıl dönümlerini türkülerle, marşlarla kutlayacak. Yıl dönümü tarihlerini günler öncesinde hatırlatacak, zenginlikle-

rinin yıl dönümü kutlama masraflarını devletin bütçesinde faturalandıracaklardı. Dolayısıyla halkın.

Biz emeği ile geçinemeyen çoğunluğun, neden bunu hala göremediğimize şaşarım. Canlılar güdüleri ile bile kendilerinden yana davranırlar. Ya biz insanlar...

Kendilerinden, kendi çıkarlarından yana olmamayı fanatikliğe dönüştürmüşüz.

Daha çok gürültüye mahal yok.

Şimdi sözün bittiği yerdeyiz.

Şimdi tarım işçisinin bir sonraki iş maratonu için dinlenmesi gerekiyor.

Yeni sezonun başlamasına fazla vakti yok.

HALKEVİ PLATFORMU

Emek sömürüsünün en yoğun olduğu üretim alanlarından biri de tarım işçiliğidir. Belki de ilk sırada olanıdır. Bugün tarımdaki insan emeği çok verimli, çok belirleyici olmayabilir ama tarım aletlerinin bu denli gelişkin olmadığı dönemlerde insan emeği sektörün olmazsa olmazıydı. Bundan otuz, otuz beş yıl öncelere kadar tarımsal alanda kullanılan insan emeği nicelik olarak sanayide kullanılan işçi emeğinden çok fazlaydı. Türkiye gibi tarım ülkesi sayılabilecek bir yerde, bereketli topraklardaki üretim için önemi daha da artıyordu. Hele bir de bu iş, Çukurova gibi ülkemizin tarım üssü kabul edilen bölgede ise akan sular dururdu.

Tarımdaki işçi emeğinin kıymete bindiği dönemlerde bile, işçilik ücretlerinin artışı, çalışma saatlerinin ve şartlarının iyileştirilmesi ile diğer sosyal katkıların sağlanması gibi, çalışanın lehine düzenlemeleri oluşturmak nedense hiç kimsenin aklına gelmezdi. Bu hiç kimse; tabii ki öncelikli çalışanın kendisi, sonrasında toplumun kanaat önderleri, yazan çizen ve diğer aydın kesimiyle, devlet denilen mekanizmayı yönetenlerdi ve gereken yasal düzenlemeleri yapmalarıydı.

Giderek sulu tarım alanlarının genişlemesi ile tarım işçiliğine olan talep de iyice arttı. İşçiliğe talebin artması ile de elçilik dediğimiz organizasyonlar gelişti. Hangi toprak sahibine ne kadar işçi lazım, onu organize eden elçi, bu işi kişi başına komisyon alarak yapıyordu. Komisyonu da ırgat dediğimiz tarım işçisinden alıyordu. Elçinin yüz işçisi varsa, yüz kişilik komisyon ile on işçinin kazancını elde ediyordu. Hileleri hariç. Ağa ile şu fiyata anlaşıp işçilere bu fiyat demesi gibi. Aradaki fark kendineydi. Denetleyen yok, hesap soran yoktu.

İyi kazançla gelirleri artan elçilerin, işlerini yürütme yöntemleri de giderek değişti. Aşırı yoksul tarım işçi ailesine kışın verdiği avansla onları kendine, kendi elçiliğine mahkûm eder oldu. Mahkûm ettiği, bağımlı kıldığı ırgat sayısı arttıkça daha merkezileşen elçilik organizasyonu, daha da güçlenerek tekelleşmeye dönüştü. Küçük elçilikler de yok oldu.

Küçük elçiler çalıştırmaya götürecek işçi bulamadı. İşçiyi bulsalar, iş verecek

ağa bulamadılar. Küçükler yok olurken kalanlar büyüdü. Güçlü elçiler ağaların hesabına da geliyordu. İstedikleri sayıdaki işçiyi tek merkezde bulabiliyorlardı. Bu yapı devam etsin diye, ağalar elçilerine para desteği de sağlıyordu. Tarımda işçi emeğinin elçilikler biçiminde merkezileşmesini devlet birimleri de destekledi. Bu desteğin en büyük payandası, devletin elçileri meşru görmeleri ile sağlandı. Tarım işçisi vatandaş olarak görülme yerine, 'hangi elçinin ırgatıdır' gözüyle görüldü. Bu meşruiyet elçileri, muhtarlıkların bile önüne çıkarttı. Elçilere muhtarlardan daha çok itibar edilir oldu. Yani devlet nezrinde, seçilmiş muhtarın önünde tutuldu.

Her yönü ile kontrolsüz güçlenen elçiler adeta köle sahiplerine dönüştüler. Ya da deyim yerinde ise köle emeği organizatörlerine. İtiraz edeni, karşı geleni, koşulsuz itaat etmeyeni işe götürmüyordu. Emeği ile geçinen tarım işçisine verilecek bundan daha ağır ceza yoktu. Eğer işçi işe götürülmezse açtı. O yüzden kayıtsız itaat şarttı. Elçinin ihbarcısı ispiyoncusu ve yalakası ekipler de oluşmuştu. El veya küçük cep harçlıkları, bir paket ucuz sigara veya bir şişe ucuz şarap karşılığı. İşçiye karşı, işçiden oluşan vurucu tayfalar oluşturuldu. Bu yüzden tarım işçisi, işçiliğinin bilincine varmadan yozlaştırıldı.

Elçi, ırgadın çalıştığı işgünü sayısını eksik söylerdi. Örneğin, işçi biliyordu ki yirmi gün çalışmış; O, derdi ki, 'on dokuz gün çalıştın'. İşçinin bir yevmiyesi çalınmıştı. Hırsız belli idi, elçiydi. Ama işçinin hakkını arayacağı bir yeri de yoktu. İşçi itiraz eder, daha da ileri giderse işe götürülmemekle tehdit edilirdi. 'Sen beni hırsız mı çıkartıyorsun?' dediğinde; 'Evet bir günlük çalışmamı inkâr ediyorsun, çalıyorsun' diyemezdi. Sesini çıkartamazdı. İşe götürülmemek verilecek cezaların en ağırıydı. Açsın demekti. Açıksın demekti. Sadece işçi değil, ailecek. Çoluk çocukla beraber cezalandırılmaktı. O nedenle koşulsuz itaat şarttı.

Belki toplumuzdaki korku kültürü ta oralara dayanıyordu. Açlıkla terbiye etme, yöntem haline getirilmişti.

Irgadın emeğini sadece elçi çalmazdı. Tembel ve sorumsuz aile "reis"leri de çalardı. Adları üzerinde; "reis"lerdi ya, çalabilirlerdi. Sanki hırsıza "reis" denmişti.

Şöyle oluyordu; "reis" çalışmaya gitse de gitmese de elçi ile alacak hesaplaşmasına o otururdu. Çalışan çor çocuğun yirmi yevmiyesi olmuşsa, ikisini de o çalardı. Evdekilere 'on sekiz yevmiyemiz var' derdi. Hatta elçinin çaldığına da bile bile ses çıkartmazdı. Kendisi de çalacak ya ondan. Elçi kendisini açık etmesin diye, elçinin çaldığını da söylemezdi. Elçi de "reis"in çaldığını açık etmezdi. Yani elçi ile "reis" arasında zımni bir anlaşma olurdu. Elçinin çalma mantığını anlamak mümkündü de, "reis"inkini anlamak pek mümkün değildi. Yok edilen, iç edilip yağmalanan emek, öz be öz kendi bebelerinin emeğiy-

di. Ve bu "reis"lerin sayısı az da değildi. O tip "reis"ler incelenirse çok çocuk sahibi oldukları görülür. Çok çocuk yapmaları sadece cahillikleriyle açıklanamazdı. Çok çocuk yapıyorlardı ki, o çocuklar on yaşına gelmeden çalıştırılıp kazançlarını "reis"e teslim ederek; "reis"i ana arı gibi besleyelerdi. Buradaki çocuk emeğinin istismarında "reis"in istismarı vardı. Hem de kendi bebelerinin emeklerinin istismarı.

Bir emek hırsızı daha vardı, esnaftı. Bakkalından manavına tüm ticari işler. Tarım işçisinin kışın parası olmazdı. İhtiyaçlarını veresiye dediğimiz borç sistemi ile giderirdi. Tarla işleri başladığında ödemek kaydı ile. Süre bilemedin beş altı aydı. Esnaf yok olmaz, verememe derse işçi ailesiyle kış boyu perişandı. Koca kışı aç geçirecekler demekti. Başka alternatif esnaf da yoktu. Küçük yerleşim alanlarında her ticari işten bir esnaf ancak olurdu. Hatta esnaf kendini kıymete çekmek için arada bir blöf de yapardı. 'Artık veresiye veremem' diye, işçiyi korkuturdu ki koşulsuz itaat devam etsindi. Borç ödeme günü gelmeden 'hesabınız kabarıyor, ha' diyerek işçiyi korkuturdu. Maksadı sadece korkutmak değildi. Asıl amacı ödeme günü geldiğinde istenen miktara işçi itiraz etmesindi.

İşçinin ödeme günü geldiğinde, borç toplamı otuz olmuş ise doksan oldu derdi. Tarım işçisi bu hileyi bildiği halde sesini çıkartamazdı.

Çocukluğumda iyi hatırlıyorum. Büyüklerimize, 'Bu adam bizi kazıklıyor, neden itiraz etmiyoruz?' derdim. Aldığım cevap; 'Ne yapalım mecburuz, kışın veresiye vermezse aç kalırız, aman kızdırmayalım' denirdi. Bağımlılıktan kurtulamayınca, bağımlılık devam ederdi. İMF gibi ya da tefeciler gibi. İnsaftı hem de el insaf. Çalınan bu emekte ter vardı, kan vardı, can vardı. Vicdan dahi diyemiyorum. Daha öte nitelemek gerekirdi bu gaspı. Bu gaspın içinde bebesini emziren annenin helal sütü vardı. Çalınan şey Çukurova'nın bilmem kaç derece sıcağının altında yorulmuş annelerin ısınmış vücutlarındaki ak sütleri vardı, bebelerine sakladıkları.

Hatta bazı anneler bebelerini de çalıştıkları tarlaya götürürlerdi. Ne yapsınlar, yoksulluktan çalışmak zorundaydılar. Bebelerini evde bırakacak kimseleri de yoktu. Üç beş aylık süt bebesi, emdiği için, emzirene yani anneye yakın olmalıydı. O yüzden anne bebesini de yanında tarlaya götürürdü. Bu anneler tarlada çalışırken, bebelerini varsa gölge bir yere bırakırlardı. Römork bölgesi veya çalı, ağaç gölgesi gibi ne varsa... Eğer böyle bir yer de yoksa kâğıt veya bir avuç büyüklüğündeki bez parçasıyla yaptığı uydurma gölgeye bırakırdı. Bebek bırakıldığı yerde tek başınaydı. Gözden uzaktı. Aslında güneşten farkı olmayan gölgeliklerdi. Tozun toprağın, sinek ve börtü böceğin içineydi. Bebeğe bir şey olup olmaması tamamen tesadüfe kalmıştı. Masalımsı anlatılan bebe ve yabani hayvan ilişkileri böylesi durumların ürünüydü. Bebe acıkır da

ağlarsa, sesi de duyulursa, anne emzirmeye gönderilirdi. Annenin gözü kulağı hep bebesinin olduğu yerde olurdu. Ama tarla büyükse göz görmeye kulak duymaya yetmez, görmek duymak zorlaşırdı. Bebenin ağlaması çoğu zaman duyulmazdı. Çok uzun süre çığırarak ağladığı, gölge ilerlemiş güneşte kalmışlığı çok olurdu. Yüzüne örtülmüş ince tülbent, salya, sümük ve karasinekler birbirine karışırdı. Ağlamaktan helak olan, farkına varıldığında bitkin düşmüş, kan ter içinde kalmış bebeler olurdu. Bu kesimin bebelerine bakılırsa çoğunun göbeğinin çıkık olduğu görülür. Bu amansızca ağlamaktan olandı.

Bebenin ağlaması duyulduğunda anneye 'git kızım, şunu emzir de çabuk gel' denirdi. İşe ara verilmesine izin verilen anne, tarlanın taşına keseğine aldırmadan ağlayan bebesine doğru var gücüyle koşardı. Bazen yetmezdi nefesi. Koşardı, koşardı, ağlayan bebesini sarmalamaya. O koştuğu mesafe bitmez olurdu anneye. Başında yazması tülbendi düşer, ayağındaki pabucu çıkar, o da bebesi gibi, yorgun düşerdi bebesine. Emzirirken, usul usul mırıldandığı türküsüyle...

Elli dereceden fazla sıcağın altında çalışan annenin yorgun bedeni süt verirse bebesini doyuracaktı. Verirse de, vereceği sütü, vücut sıcaklığında olacağı için, o süt bebeye direk verilmezdi. Sıcak vücut sütü bebeği hasta eder diye, annenin göğsüne, memesinin üstüne, usulüne uygun su dökülürdü ki, anne serinlesin de, sütü de biraz soğumuş olsundu. Bebesini doyursundu. Yazının yüzünde anne ve bebeğe elzem olan su bile çok görülürdü. Annenin göğsüne döktüğü suya, suyu az dök telef etme denirdi. Emzirilen bebe, annede süt varsa emer doyar, uyurdu. Annede süt yoksa boş memeyi çekmekten yorulur, yorgun düşer uyurdu. Bebesini uyutan anne azar işitmemek için bir an önce işinin başına koşardı. Yeni bir seansa kadar bu fasıl devam ederdi. Sütü bebesine fazla gelen anne olursa, sütü olmayan ya da az olan annenin bebesini de emzirirdi. Büyükler sütlü anneye, 'şunu da biraz emzir kızım masimdir (masumdur) sevap kazanırsın' derlerdi. Tarım işçiliğinde her anne bir başkasının bebesini muhakkak emzirmiştir. Bu nedenle, bu sektörde tüm bebeler evrensel kardeştir. Tüm annelerde evrensel annemizdirler. Hatta bazı ağalar işçi isterlerken bebesi olan kadın tarım işçisi istemezlerdi. Nedeni de arada bir bebesini emzirirken avara (oyalanma) oluyordu ya ondandı. Bu şartlarda büyümüş olan tarım işçisinin bebesi tesadüfen hayatta kalmış, tesadüfen büyümüş olurdu. Şansı yaver gitse de hastalığın bini, bin çeşidi onun içindi. Yiter giderdi. Doktor yüzü görmeden yiterdi. Bazısı da son anda doktora kavuşturulduğunda iş işten geçmiş olurdu. Tarım işçisi annelerin her biri, en az iki-üç bebesini yitirirdi. Çok çocuk yitiren anne, hayatta kalanı olsun diye çok doğum yapardı. Çok doğum yapınca da kendi ömrünü kısaltırdı. 'Ya rabbim, ömrümden alsın, ömrüne koysun' dedikleri böyle bir şeydi. Bilmezlerdi ki;

doğurduğu bebelerinkiyle kendi ömrünü toplasalar bir ömür etmezdi. Tarım işçisi anneler genç yaşlanırlardı. O yüzden tarım işçisinin yoğun olduğu yerleşim bölgelerinin mezarlıklarında, genç anne mezarları çoğunlukta olurdu.

İşte çalınan tarım işçisinin emeği bu emekti. Bu denli kutsal, kutsallaşmış emekti. Tüm inançlarımızın önüne geçmiş kutsallığındaki bu emeğin çalınması, tabii ki insaftı. Tabii ki bin kez el insaftı.

İşverenlerin yani ağaların çaldığı emeği anlatmaya gerek yok. Farklı biçimlerde günümüzde de devam ediyor. Bir de ırgat başlarının çaldığı emek vardı.

Tarlada çalışan işçileri, tarlada yöneten elçinin temsilcisi olurdu. Ona ırgat başı denirdi. İşte o sorumlu bazen yalakalık olsun diye, bazen de bir paket sigaraya veya üç beş kuruş için işçinin emeğini ağaya peşkeş çekerdi. Bir saatlik yemek molasını erken bitirerek... Ya da akşam iş bırakma saatini uzatarak. On beş dakika uzatsa, elli işçinin on beş dakika fazla çalışması yedi yüz elli dakika yapardı. Bazen de bunu çalışma temposunu hızlandırarak yapardı. Çalışma temposunu gizli niyetli hızlandırırdı. Yarenlik havası oluşturulmuş gibi, sesi güzel olan gencin birine türkü söyletir, çalışan işçiler de o türkünün makamına, ritmine uygun kazma sallarlardı. Türkünün ritmi hızlı seçilirdi ki kazma vuruş sayısı fazla olsun da fazla iş görülmüş olsundu. Irgat için zor bir tempoydu. Ama ağanın işi çok yapılmış olurdu. Çalışan tarım işçisinin bir açmazı da bunca ağır koşullarda çalışırken bile, çalıştığı tarlayı bazen şenlik alanına çevirirdi. Bu şenlik atmosferi genç işçilerin duyguları kullanılarak yapılırdı. Her çalışma gurubunun türkücüsü vardı. O türkücüler popüler ırgatlardı. 'Senin sesin güzel, sen iyi türkü bilirsin, sen şöylesin, sen böylesin' diye o gence türkü söylettirilirdi. Söylenen türküye uygun olarak tüm işçiler aynı anda aynı hızla çalışırlardı. Bu biçimde yapılan iş miktarı çok çok fazla olurdu. Türkü rica eden yetkili, çok iş yapılsın amacı güdüyordu da; türkü söyleyen genç o maksatlı değildi. Gencin mutlaka gözüne kestirdiği ya da anlaştığı bir sevdiği vardı. Türküyü ona söylüyordu. Aslında sevdalısına serenat yapıyordu. Vicdanlı biri görüntüyü izlese; şunlara bak, dertlerine de kalmayıp arsızca eğleniyorlar derdi. Hâlbuki o vicdanlı bilmezdi ki, biz hangi derdimize yanaydık. Zaten bizler, dertlerimizi dert gibi görsek çözüm yolu kısalacaktı.

Ağa tarlasına her zaman gelmezdi. İşlerini temsilcileri yürütürdü. Günde bir veya iki kez geldiği olurdu. İşte o gelişlerinde, ırgat başı ağaya yaranmak için çifte kazma dediğimiz hızlı çalışma yöntemini uygulatırdı. Çifte kazma denilen çalışma biçimi, kazmaların aynı anda kaldırılıp aynı anda indirilerek yapılan çalışma şekli idi. Halay ekibindeki folklorcular gibi yan yana dizilmiş ırgatların aynı anda aynı hareketi yapıyor olmaları güzel bir görüntü oluşturuyordu da, bunu yapmaya, yapabilmeye enerji isterdi. Aynen temposu yüksek folklor oyunu gibi, halay gibiydi.

Sabahları işbaşı saati yürekler acısıydı. Sabah ezanından sonra, elçinin merkezi bir yerde çaldığı düdük veya ıslıkla, o merkezde toplanılırdı. Oradan ağanın traktörleri ile tarlalara taşınırdık. Çoğu kez tarlaya varıldığında, karanlıkta bitkileri ayırt edemezdik. Havanın aydınlanması, şafak sökmesi için bekletilirdik.

Yazın uzun günlerinde on beş saati bulan çalışma günleri olurdu. Saatle çalışma diye bir şey yoktu. Günle, güneşle ilgili idi süre. O yüzden yaz gelince hep yorgundu tarım işçisi. Yorgunluğunu giderecek bir uyku uyuyamazdı.

Ya analarımız; akşam iş dönüşü hava kararıp da evlere gelindiğinde, bir de evinin işini yapacaktı. Yufka ekmek, yemek, temizlik işleri ve çoğu hayırsız koca kahrını çekecekti. Toplam uykuları beş-altı saati bulmazdı. Bir gün sonra yine sabah ezanı ile birlikte, çalan elçi ıslığı yeni iş gününün başlangıcını haber edecekti. Anne herkesten önce kalkacaktı. İşe gidecek diğer bireyleri kaldıracak, tarlada ihtiyaç olacak şapkasından mendiline dek gereken şeyleri hazırlayacaktı. Nazlanan, burun kırın eden çocuklarını ikna edecekti. İşe gitmek istemeyen yetişkin çocukların faturası babalarca annelere çıkarılırdı. 'Senden yüz buluyorlar' diye annenin dövüldüğü çok olurdu. Çocuklar da haklı idi. Adları üzerinde; çocuktular.

Çocuk yaşta başlardı tarım işçilikleri. Kazmayı kaldıramazdı. Yetmezdi çocuk gücü. Zorlanırdı çalışmaya. Değil işçilik, üst başlarına giydikleri "sırt" dediğimiz elbiseleri bile büyüklerin yardımı olmadan giyemeyecek kadar çocuktular. Büyükler gibi çocuklara da şalvar giydirilirdi. Kemer yerine geçecek bel bağı kalın iptendi. O bağı bele bağlarken ilmekli bağlamak gerekir. Aksinde çözülmez kör düğüm olur. Biz çocuklar o ilmeği yapamaz el âleme reklam olurduk. Tuvalet ihtiyacımız geldiğinde bel bağı denilen uçkuru çözemediğimizden, çözmesi için büyüklerden yardım isterdik. Büyükler yardım ederken şakalaşırlar, çok utanırdık. Akranları sokakta, oyunda, okulda iken o ekmek peşindeydi. Mecburdu buna, yapmazsa açtılar. Ailesinin çocuk emeğine bile ihtiyacı vardı.

Çocuk işçilerden randıman alamayacağını bilen ağalar, onları işe götürmek istemezlerdi. Araçlara binildiğinde, 'Çocuk işçi var mı?' diye araçlar kontrolden geçirilirdi. Kaçak göçmen işçiler gibi. O kontrolden yakalanmamak için şişman kadınlar şalvarlarının altına gizlerlerdi bizi. Önlerine oturur, şalvarlarının peyiğini başımıza çekerdik ki görünmeyelim. Tıpkı penguenler gibiydik. Hani penguenler yavrusunu ayakları arasındaki torbasında taşır da, torbasında yavru var mı yok mu fark edilmez. Bizde şişman kadınların iki ayağı arasında, şalvarının altında saklanır görünmez ederdik kendimizi.

Küçük kız çocuklarına büyük görünsün diye büyük kadın kıyafetleri giydirilirdi. Başları gözleri sarılırdı ki çocuk oldukları anlaşılmasındı. Kontrolden

geçsin diyeydi. Kontrolden geçen çocuk işçi işe kabul edilmiş olur, yevmiyeyi hak ederdi. Kontrol anının havası, sınırda pasaport kontrol anı gibiydi. Yakalanan çocuk evine gönderilirdi.

Çocuk tarım işçileri de hep yorgundular. Nasıl olmasındı, yaptıkları iş büyüklere bile ağırdı. Ağır işçilikten dolayı fiziksel gelişmeleri de normal olmazdı. Tabii ki zihinsel gelişimleri de etkilenirdi. Beslenme de normal olmayınca, ortaya iyi bir tablo çıkmayacaktı. Çocuk tarım işçilerine en çok sabah uykudan uyandırılma zor gelirdi. Bıraksalar da, şöyle doyarak uyusam diye uykunun dayanılmaz özlemini çekerdi. Çocuktu bu adı üzerindeydi. Karpuz gibi olmalıydı. Yata yata büyümeliydi. Ama ne garipti ki uykuya hasretti. Ekmeğe ve aydınlanmaya olduğu gibi.

Ülkemizdeki tarımsal faaliyetin olmazsa olmazı olan işçi emeği üzerindeki katmerli kamburların altındaki gerçeğin bir kesitiydi bunlar.

Acımasız, gayrı insani olan bu çarkın dişlileri, bu sistemde nemalananlardı. Sanayicisinden toprak sahibine, elçisinden esnafına ve diğerlerine dek... Bu kesimler, bu sistemlerinin konuşulmasını, sorgulanması ecelleri gibi görüyor da olsalar, beldemizdeki toplumsal uyanışın temel konularından biri haline gelmişti.

Toplumsal projelerin en risklisi, en zor olanı, bir düşünce biçiminin gerçek yaşama ilk uyarlanması, ilk denenmesiydi. Örnek alınabilecek önceden bir yaşanmışlığın olmamasına rağmen; aydın olmanın gereği, gerektiğinde risk alarak, ilk girişimci olabilmekti. Beldemizde de buna karar verildi.

Bir gurup sosyalist düşünceli genç, tarım işçiliğinin tüm aşamalarındaki katmerli emek sömürüsünde bir karşı cephe açmaya karar verirler. Başarmamak için de hiçbir neden yoktur. Mağdur tarım işçisi ile sağlıklı bağlantıları vardı. Zaten işçilerin büyük kısmı aileleri, tanıdıkları ve akrabalarından oluşuyordu. Bu bağlantılarından da cesaretle, halkevi adı altında elçilik organizasyonunda karar kılınır.

İşin can alıcı noktası, elçilik olduğuydu. Elçilik organizasyonu aynen bir sendika gibi işleyecekti. Bunun içinde ilk adım olarak; önce bu işi kotarabileceklerine işçiyi inandırmaları gerekirdi. İşçi inanırsa ki bunlar bu işi becerebilirler diye, biz işçileri yarı yolda bırakmazlar diye, gerisi gelirdi. İşçiyi işçilerin menfaatine ikna eder, yanımıza çekersek, diğer elçilikler ağaların işçi taleplerini karşılayamazlardı. İşçi emeği olmadan ekim biçim yapamayacak toprak sahipleri iş gücü talebi için bize gelecekler, işçi taleplerini de biz karşılayacaktık. Buna mecburdular. İşçi emeği olmadan üretim yapamazlardı. Elleri mahkûmdu buna. Tabii daha iyi şartlarda, insani koşullarda... Çalışma sürelerinden tutun da; ücret ve dinlenme saatlerine, beslenme ve ulaşım şartlarının düzeltilmesine kadar yeni düzenlemelerle.

Toprak sahiplerini de zarar ettirmeyecektik. İşçilerimizin daha verimli çalışmalarını da sağlamalıydık. Bu konuda işçilere olan inancımız tamdı. Çalışma şartları düzeltildiğinde verimlilikleri de artacaktı. İşçilerden alınan elçilik komisyonu ücreti en alt düzeye çekilerek başlanmalıydı.

Hedef; tarım işçiliği sektöründe oluşturulmuş olan kişisel rant çarkına çomak sokmaktı. Giderek de ortadan kaldırmaktı. Aynen sanayideki işçinin ekonomik taleplerinin yönlendiricisi olan sendika gibi çalışan örgütlü bir yapı oluşturmaktı. Bunu oluşturursak gerisi gelirdi. Tarım işçisi kendini yönetecek yöneticilerini kendi içinde çıkarırdı.

İşçi cephesini ikna etmek kolaydı da; asıl zorluk toprak sahipleri cephesindeydi. Bu sosyal projeye yaşama şansı verecek, bu şansı işçiler açısından fırsata dönüştürecek, bu alın teri çarkına ilk hareketi verdirecek toprak sahiplerine ihtiyaç vardı.

Bu ne büyük çelişkiydi ki; hak arayacağımız kesimlere muhtaç oluyor, ihtiyaç duyuyorduk. Zamanlamayı iyi ayarlayıp, işçiye talebin yoğun olduğu dönem beklendi. Elçilerle çelişkisi olan toprak sahipleri ile görüşüldü. Bu yeni organizasyonun kendileri için de daha iyi olacağına bir kaçı ikna edildi. İhtiyaçları olan işçiyi Halkevi organizasyonundan almaları sağlandı.

Artık yarın yeni bir gündü. Güneş daha güzel doğacaktı. Tarım işçisinden yana, ırgattan yana. Proje uygulamaya kondu. Elçilik kesintilerinin kaldırılıp otomatik olarak işçi yevmiyelerine eklendiği haberi bölgedeki işçiler arasında bomba etkisi yarattı. Halkevi organizasyonu işçilerinin ücretleri diğer elçilik yevmiyelerine oranla artmış oldu. Daha yüksek ücretle çalışmak isteyen diğer elçi işçileri de tereddütlerini ve art niyetlerini bir tarafa bırakıp bizim organizasyona yazıldılar. Halkevi organizasyonunun başarısının kendi sonları demek olduğunu anlamakta geç kalmayan elçilikler, köy köy, ağa ağa dolaşıp karşı propagandaya başladılar. 'Bunlar istikrarlı olmaz. Sizleri yarıda bırakırlar, gün gelir bana muhtaç olursanız hesabını sorarım, demedi demeyin' diye. Ağa ve işçi cephesinde güvensizlik oluşturmaya girişitlerse de başarılı olamadılar. Halkevi elçilik organizasyonuna katılmış, önemli buldukları erkek işçilere yüksek ücretler teklif edere, sabotaj girişimleri de işe yaramadı.

Elinde işçi kalmayan elçiler ağaların işçi ihtiyaçlarını karşılayamaz oldular. Böyle olunca da tüm ova ağaları işçi istemek için Halkevi'ni muhatap almak zorunda kalınca, bir anda çekim merkezine dönüşüldü.

Ücretler tekrar yükseldi. Çalışma saatleri gün doğumu gün batımı yerine; uygar ülkelerdeki gibi saate bağlandı. Çalışanın emeğinin karşılığının ödenmesi, sadece çalışanın kendine yapıldı. Çalışan çoğunlukla da annelerle kızlardı.

Saymakla bitmeyecek katkıların özeti, tarımda da çalışma hayatının demokratikleştirilmesi oldu. Ağa veya işçi cephesinde hangi tür bir sorun olursa,

bir araya gelinip uygarca konuşularak çözümler üretildi. Kavga etmeden, konuşularak sorunların giderilebileceği yaşanılarak öğrenildi. Tarım işçisi birlikte davranıldığında iyi şeyler yapıldığını gördü. Organize merkezlerine daha çok sahiplenir oldular. Akşam işten dönen tarım işçisi Halkevi'ne uğramadan evine gitmezdi. Akşam iş dönüşünün durak yeri Halkevi binamızın önüydü. Girişilen bu kutsal projenin günahı da sevabı da gönüllülerin öpülesi omuzlarındaydı. Bir keresinde, bir hesap hatasından, bütçe açığı oluşmuştu. O açığı kapatmak için; gönüllüler organize olup çalışmaya gittiler ve çalışarak elde edilen kazançla o bütçe açığı kapatıldı. Bu samimi davranış; sanki güven tazelenmesi yerine geçmişti.

Çalışmadan gelen işçiler, halk türküleri ve işçi marşlarıyla karşılanırlardı. Halkevi binamızın önündeki elektrik direğindeki hoparlörden çalınan türkü ve marşlar beldenin her yerinde duyulur, yaşamımıza renk katardı. Sanki o gün ki çalışmanın, barış içinde sonlandırılan günün kutlanmasıydı.

Bir keresinde yolcu otobüsünde, yolculuk yapan iki sendikacı; 'Hayat denilen kavgaya girdik/ çelik adımlarla yürüyoruz/biz bu mücadelenin sonunda/doğacak güneşi görüyoruz/ fabrikalarda biz/ tarlalarda biziz/biziz hayatı yaratan,' diye haykıra haykıra hoparlörden işçi marşını duyduklarında neye uğradıklarını, nereye geldiklerini şaşırırlar; 'Yahu biz neredeyiz, nereye geldik, yoksa devrim oldu da haberimiz mi yok' diye şakalaşırlar. Ve bilmedikleri bir belde de, otobüsten inip, sesi takip ederek, sesin geldiği Halkevine gelip, bu projeye emeği geçen Halkevi platformu elemanlarını tek tek tebrik etmişlerdi.

Bir hayırseverce bağışlanmış eski bir kasetçalarımız vardı. Şeffaf izolabant çalar gibiydi. Bir taraftan plastik şeridi sararken müziği de çalıyor olurdu. Halkevi'nin ortak malı olmuştu, ne de çok değerliydi yanımızda. Sesini sonuna dek açardık. Çaldığımız marşlar içimizdeki birikmiş, patlayan volkandı sanki. İşçiler, iş dönüşü evlerine gider ve yemek sonrası tekrar Halkevi'ne gelirdi. Çalışma sırasındaki sorunlara uzlaşarak çözümler üreten sohbetler olurdu. Bölgemizdeki tarım sektörünün ilan edilmemiş devrimiydi bu. Yaşamın derinliklerinde bulunup çıkarılmıştı. Doğrunun, adaletin el yordamıyla bulunup uygulanmasıydı. Toprak işçisinin emeği üzerinde oluşturulmuş, haksız sömürü ve talan çarkının tuzla buz edilmesiydi bu. Talan çarkına sokulan çomak şimdilik yüzeyseldi. Daha derinleriyle ilgili yeni örgütlenme biçimi arayışları konuşulur olmuştu. Ucuz gıda, ucuz giyim, barınma, vs. gibi temel ihtiyaçlar konularında aracının tefecinin nasıl devre dışı edilebileceğinin yol ve yöntemleri sohbetlerin konusu olmuştu.

Sokulan çomak tahmin ettiğimizden de çok yeri gocundurmuştu. Gocunan merkezler karşı saldırıya geçti. Elçisinden, esnafına, 'aile reislerinden', tefecilere... Siyasi partilerden, diğer yönetenlerimize dek... Böylesine kutsal

sayılabilecek bir toplumsal projeyi gerçekleştiren sosyalist Halkevi platformu, asılsız ihbar ve ispiyonlarla yıpratılmak istendi. Provokatör saldırılarının açık hedefi oldu. Yönlendirenlerimiz fiziki saldırılara maruz kaldı. Halkevi merkezi yakılmak, yıkılmak istendi.

İnsanlar kişisel ilişkilerindeki husumetleri siyasal kılıflarla örtüyorlardı. Adam özünde sağcı, bulunduğu noktada sola karşı sağcı olarak ya da sağ örgütlenme ile ezileceğini biliyor, olmadık maske kullanıyor. O bölgede hâkim olan sol örgüt kim, "a-sol örgütü", kendisini "b-sol örgütünde" ilan ederek "a-sola" karşı cephe oluşturuyordu. Aslında bu görüntüsü ile sağ cephesini oluşturuyordu. Direk sağ cephe ile ezileceğinden bu yöntemi kullanıyordu. Böylelikle diğer noktalardaki "b-sol" örgütünün desteğini de ardına almış oluyordu. Bundan sonra başlıyordu provokatörlüğe... Sürekli "a-sola" fiilen saldırıp iki sol örgütü silahlı çatışmalara sürüklüyordu. Yani sol gösterip sağ vuruyorlardı.

Marjinal gençlik örgütlenmeleri bu tip tuzaklara sık düştüler. Sağ kafalı olup da "solcu" görünenlerin tamamı darbe ile beraber, darbecilerin en iyi adamları oldular. Darbe anayasasının oylanmasında militanca çalışıp, ihbarcılık, muhbirlik yaptılar. Burjuva siyasi partileri tekrar açıldığında sağ partilerde de yerlerini aldılar. Bu tip lümpenlerin hâkim olduğu sözüm ona "sol" örgütlerle uğraşmak tam bir baş belası idi. Adamların siyasi kaygıları yok ki, sorumsuzdular. Devrimcilik, sosyalizm hak getire idi. Sığınmıştı "sol" görünümlü bir örgütün şemsiyesi altına hayatını yaşıyordu. Örgüt veya derneğinden habersiz, keyfine göre, kafasının esmesine göre davranıyordu. Büyük bölümü alkolikti veya uyuşturucu alıyordu. O ruh haliyle bağış adı altında insanları haraca bağlamışlardı. İkisi üçü birleşip küçük iş yerlerinde soygunlar yapıyorlardı. Yakalanırlarsa "örgüt adına" oluyor, yakalanmazlarsa şahıslarına idi. Böylesi koşullarda siyasal mücadelenin içinde iyi unsurlar da kirleniyor, kirli görünüyordu. Faşistlere karşı ne yapacağını biliyorsun da bu tip örgütlenmelere karşı çoğu kez çaresiz kalıyorduk. Dönemin ciddi sol örgütleri kadrolarını ne zorluklarla eğitirken, teorik olarak güçlendirirken, bu uğurda işçi üniversitesi örneğinde olduğu gibi, ne büyük projelerle Mustafa Benlioğlu gibi yiğitler yetiştirirken, üç kuruş etmez lümpenlerin kör kurşunu alıp götürüyordu aramızdan. Darbe planlayıcıları şartları olgunlaştırmak için tüm imkânlarını, tüm senaryolarını devreye sokmuştu. Sokmuştu ki, halk canından bezsindi. 'Yok mu bunlara dur diyecek?' denilsindi. Ve tabii dur diyecek olanda bu topraklarda olagelen bir gelenek olarak orduydu. Böylelikle darbeciler 'Halk istedi de yönetime el koyduk, akan kardeşkanına dur dedik' diyeceklerdi. Dediler de.

Kadın erkek, gençlik çalışmaları, sanayi işçisinin yanı sıra, tarım çalışanıyla iyi ilişki; toplumu aydınlatma ve dayanışma geleneğinin tekrar kazandırılması

arzumuz, 12 Eylül askeri darbe süreci taşlarının bir bir örüldüğü günlerde açık hedefe dönüştü.

Beklenen şeydi. Darbe öncesi günler, sıkıyönetimin tsunami dalgalarının etki alanına girene dek sürdürülen bu dünya çapındaki örnek çalışma; 1980 öncesi Yenice Halkevi platformu gönüllülerinin altın harflerle yazdığı, unutulmazları arasında anılacaktır.

ÖNÜ ARDI KANLI MAYIS

Bir Mayıs 1976 Taksim kutlamalarına katılma çalışmalarımızın hız kazandığı günlerdeydik. Tarihsel olarak bildiğim bir mayıs işçi bayramına ilk katılacak olmamın heyecanı ve telaşı içindeydim. Bir mayıs işçi sınıfının birlik mücadele ve dayanışma günü benim için kitaplarda okuduklarımdı. İşte o okuduklarımı yaşayacak hatta uygulayanlardan biri olmanın gururunu ve onurunu duyacaktım ki; bir gün İskenderun demir ve çelik tesislerinde işçi treni ile İskenderun'a iş dönüşümüzde, benimde içinde olduğum kompartımanda tanımadığım bir grup insan kendi aralarında tartışmaya başladı. Tartışma konuları siyasiydi. Üçü sol, ikisi sağ tezler savunuyordu. Sağcıları tanımamam normaldi de solcularını da tanıyamadım. Ve o an, o ortamı garipsedim. Hem İsdemir işçisi olacaklar, hem de solcu olacaklardı da tanımayacaktım. 'Kim bunlar, kim bunlar' diye tanımaya çalışırken; tartışmalarını kavga ortamına çevirdiler. Müdahale etmesem de olanları bir kenarda pür dikkat izliyordum. Birbirlerine bağrışmalar küfürler derken, içlerinden biri, tren Sarıseki beldesini henüz geçmişti ki, imdat frenini çekerek durdurdu. 'Ne oldu' falan derken, 'inin inin' diye bağrışmalar oldu. Ve sanki gizli bir el Maden-İş Sendikası yanlısı işçileri bir tarafa, Çelik-İş sendikası yanlısı işçileri diğer tarafa ayırdı. Şehirlerarası karayolu ile demiryolu arasının daralıp birbirini gördüğü iki yüz metrelik aradayız. En az üç bin işçi aradaki mesafe boyunca savrulduk her yana. İki taraf da ne olduğunu anlamadan birbirimizi taşlamaya başladık. İki gruptan da taşlamaya katılanlar belli ki, tarafların diri unsurlarıydı. İki grubun arasında kuru bir çay yatağı vardı. Taş, dere yatağının tabiatı gereği istemediğimizden de çoktu. Sanki o gizli el senaryoyu yazmıştı da bizler de oynuyorduk. Çay yatağının suyu kurumuş çakıl taşları ortaya çıkmıştı. Çay yatağının devamında, biz Maden-İş'liler tarafında toprak tepecikleri, diğer tarafta eski baraka şeklinde birkaç kulübe vardı. Onlar taşı bizden daha iyi atıyorlardı. Kırsal insanlarıydılar ya ondan. Çoğu da çobandı. Taşı bizim attığımızın iki katı daha uzağa atabiliyorlardı. Attığımız taşları onlara kavuşturamıyorduk da, onların attıklarından korunmak için toprak tepeciklerini siper ediniyorduk. Üç beş dakikalık taşla-

manın ardından bizim cephe kurşunlanmaya başlandı. İyi ki toprak tepecikleri vardı. Taş yağmurundan sonra kurşun yağmuruna siperimiz oldular. Kurşunların başımız üzerinde vızır vızır geçtiğinin sesini alabiliyordum. Yine üç beş dakika sonra kurşun yağmuru da dindi. Kurşunlar tabancalardandı, ama büyük çaplı tabancalardandı. Bunu seslerinden anlıyordum. Karşı gurubun içinde iki veya üç kişi, kurşunlamadan sonra, yüz metre uzağımızda bulunan kara yoluna kaçtılar. Kaçanlar iri yarı heybetli görünümlüydüler. Üstleri ceketli, altları geniş şalvara benzeyen kıyafetliydiler. Birkaçı kendilerini bekleyen yoldaki taksiye binip uzaklaştı, birkaçının da liman lojmanlarına girdiklerine binlerce İsdemir işçisiyle beraber, yer gök tüm kâinat tanıktı. Her şeyi ve her yeri görmek zaten mümkün değildi. Arazinin yapısı da buna uygun değildi. Bizi tarayanların kaçmaları boşuna değilmiş. İşlerinin profesyoneli olmalıydılar. Ve katiller çok çok büyük ihtimalle işçi de değillerdi. Bağrışmalar oldu. İki Maden-İş sendikası üyemiz isabet almıştı. Karayolundan geçen araçlarla acilen hastaneye kaldırılan üyelerimizden Remzi ALP'i kaybettik. Bir gün sonraki cenaze törenindeki izdiham, İskenderun'un İskenderun olalı görmediği biçimde olsa da, işçi kardeşimi geri getirmek mümkün değildi.

Cinayetin üzerinden otuz yıldan fazla süre geçmesine rağmen katilleri bulunmadı. Olayın seyri ve sonucuyla ilgili kamuoyuna hiçbir bilgi aktarılmadı. Bence, yazılmış bir senaryonun gerçekleştirilmesiydi. Uzun bir süre işçi treni boş gibi gitti geldi. İşçiler tedirginliğinden, işlerine tren dışı araçlarla gidip geldiler. Bin dokuz yüz yetmiş altıdaki bu faşist silahlı saldırı, mevcut kullanılan mücadele yönteminin değişeceğinin habercisiydi. Ve bu tip saldırılar belli aralıklarla hep yapıldı. Hep hatırlatıldı. Hepsi de sindirme amaçlıydı. Maalesef cenaze ve anma etkinliklerimizde gördük, ne kadar da çok oluşumuzu, bir araya gelince. Ne kadar da gür çıkıyor sesimiz bir ağız olunca. İşçilik yaşamım dâhil tüm alanlarda hep birlikten, birlik olmaktan yana olmayı tercih ettim. Ayrılıklar yerine ortak yönlerin öne çıkarılmasını doğru buldum. Başka türlüsünde değil işçi hakları, yaşama şansımız bile azalıyordu. Fabrikanın içi ve tüm sosyal tesisleri Türkiye'de ki faşist örgütlenmenin üssü, karargâhına dönüştürülmüştü. Silah eğitimlerinin üssüydü. Fabrikanın alt yapısı olarak kullanılan, gaz-elektrik-su-buhar gibi boruların geçtiği, bir aracın çok rahat sığacağı dev tünelleri vardı. Silah eğitimlerinin dışında her türlü barınmaya da uygundu. Ülkemizin değişik yerlerinde cinayet işleyen tetikçi katillerin saklandığı yerdi. Barındırılıp beslendiği yerdi. İstedikleri sayıdaki katilin istedikleri sürece barındırmaya uygun yerlerdi. Sendikanın ve faşist militanlarının iş diye, çalışma diye bir sorunları yoktu. Bir görünüyorlar, bir kayboluyorlardı. Nerede oldukları, nereye gidip geldikleri belli değildi. İş yerlerinde de hiçbir amir arayıp sormuyordu. Belki de soramıyordu. Sorarsa eğer başına gelecekleri

göze alamıyordu. Zaten işçilikle ilgisi olmayan yüzlerce insanın çalışıyor gösterilip avanta maaş aldıkları yerdi. Maaşla kalsalar, fabrika ürünlerinin tırlarla kontrolsüz dışarıya çıkarılıp çalındığı yerdi. Nakliye, yani taşıma ellerindeydi. Yükleyiciler ellerindeydi. Kapı çıkış kontrolleri ellerindeydi. Geriye ne kalıyordu ki? Katiller ve yönetildikleri yerler kısa sürede servetler edindiler. Çıplak maaşlarından başka hiçbir geliri olmayan bu insanlar, lüks yaşamları dışında önemli mülkiyet sahipleri de oldular.

Legal ve illegal faşistler için böylesi hayati önem taşıyan bir yerde mücadele etmemiz elbette ki zordu. Meşru yöntemlerle teslim etmeyeceklerdi. Sökülüp atılmaları zahmetli ve kahırlı olacaktı, bir o kadar da onurlu. Sendikal mücadele giderek sertleşiyordu. Ve hava bizden yana bizden yana esiyordu. Ayyuka çıkan yolsuzlukları, yetkili sendika yöneticileri ve faşistlere itibar kaybettiriyordu. Güçler dengeleniyor gibiydi.

Yıl bin dokuz yüz yetmiş yedinin ilk ayları. CHP ile Ecevit azınlık hükümeti iktidar oldu, hükümet kuruldu. İktidar taleplerimize kulak verseydi, küçük bir destek verseydi, sağ partiler gibi bir kalemde üç bin kişi değil, üç beş yüz işçi alımı yapsaydı, çöreklenmiş bu faşist yuvayı, katiller yumağını dağıtmamız hiçten değildi. Aynı zamanda değil fabrika, İskenderun ve bölge kurtulacaktı. Ülkemizdeki demokrasi güçlerine sağlayacağı katkının varın sizler hesabını yapın. Tüm Türkiye'deki faşistlerin geriletilmesine katkı sunulacaktı. Yapılmadı, yapmadılar. Bölge İş Mahkemesi Maden-İş Sendikası'nın yetki talebini haklı buldu. İş yerinde yetki belirlemek için referandum dedi. Yani her işçiye hangi sendikayı istediği sorulup yetkili belirlenecekti. Hayati bir karar ve fırsattı. Bu fırsatı ne yapıp edip akıllı kullanıp, bu iş yerinde yetkiyi bu katillerin elinden almak lazımdı.

Sıvadık kolları gecemiz gündüzümüz belirsiz oldu. Fabrikada üretim durdu, herkes referanduma odaklandığında, yine görünmez eller suyumuzu bulandırmaya başladı. Maocu dediğimiz kesim, 'sosyal faşist Maden-İş'i mi destekleyeceğiz?' dediler ve referandumu boykot kararı aldılar. Sandık başına gitmediler.

CHP içinde bir grup, daha sonra Hatay milletvekili de olan bir gençlik kolları yöneticisi öncülüğünde ayrı bir hizip oluşturarak, 'biz ayrıyız' dediler. 'Biz ayrı bir sendika kuracağız, o nedenle taraf değiliz, üyelerimizi serbest bırakıyoruz' dediler. 'Onlar komünist' diye ayrı bir bozgunculuk yaptılar. Ve o şartlarda kıran kırana bir sendika seçimi yaşadık. İş yerinin ilk sendikası, işveren ve devletinde desteğiyle kurumsallaşmış sendikasına karşı, on dört bin sendikalı işçinin oy kullandığı referandumu beş yüz oy farkla kaybettik. On iki Eylül faşist darbesine gidilen bu süreçte, önemli bir fırsat kaçırılmış olundu.

1977 Nisanının sonlarında sanayi işçiliğimin ve sendikalı oluşumun ikinci

yılını dolduruyorum. Birinci yılımda yaşadığım yüz bin emekçiden biri olma onuruna sahip olduğum bir mayısın yetmiş yedisine birkaç gün kalmıştı. Biraz bizim katkılarımızla, biraz da sendikamızın yetersiz imkânlarıyla bir otobüs kiralayıp katılmamızı sağladık. İstanbul Beşiktaş'ta ki DİSK/T. Maden-İş genel merkezimizin önünde inecektik. Uzun bir yolculuk olduysa da, marşlarımız ve türkülerimizle ırağı yakın ettik. Yürüyüş güzergâhında, sabahın erken saatinde oluşan korteje pankartlarımız ve al al bayraklarımızla hemen ilave olduk. Bir saat sonra caddemiz panayır alanına dönüverdi. Marşlarımız, türkülerimiz yüksek sesle söyleniyordu. Gizli saklı kuytularda ve usulca söylediğimiz, yavaşça çaldığımız marşlarımız. Birbirimizin kulaklarına fısıldadığımız destanlarımız. Direniş destanlarımız. Biz işçilerin ve emekçi halkların kanlarıyla yazdıkları... Ve şimdi ülkenin en büyük kentinin en büyük caddelerinde çalınıyordu. Bangır bangır. Gözlerimizi kaçırıyorduk yanımızdakinden. Mutluluktan pınara dönmüş gözlerimizi. Daha şimdiden kaybetmiştim sesimi, haykırmaktan. Korkuyordum sihri bozulacak diye günün ve anın.

Bu an, hiç bitmesini istemediğim bu an. Devrim böyle bir şey olsa gerek. Bu seferki başkaydı, bu başka bir şey gibiydi. Görülmemiş biçimdeydik. Yan yana duruşumuz daha dikti, daha kararlıydık. Katılımcılar ırmak ırmak akıyorlardı alana. Alan okyanus çukuruydu da insanlar sel olup akıyordu çağlaya çağlaya, doldurmak için çukuru. Akşama dek sürdü akış, yine de bitmedi katılım.

Sistemin sahipleri de derslerine iyi çalışmışlardı. Tahmin etmişlerdi, çığ gibi büyüdüğümüzü. Bu büyümenin önünü kesmek için alanın çevresinde konumlanmışlardı, çoktan. Ben T. Maden-İş Sendikası görevlisiydim. İçinde bulunduğum grubun görevi kürsü güvenliğiydi. Her şey yolunda gidiyordu. Mayıs alanını yurdun dört bir yanından gelen işçi sınıfımız bayram yerine dönüştürmüştü, renkleri ve renklilikleriyle. Genel başkanımız Kemal Türkler konuşmaya başlamıştı, o an, nereden geldiğini anlayamadığımız silah seslerini duydum. Alanımız taranıyordu. Beş yüz bin insanın bulunduğu dev alan sarsıldı. Fırtınada dalgalanan buğday tarlasıydık sanki. Sağa sola kaçışan insan başları, usul usul bir o yana bir bu yana yatan buğday başağını andırıyordu. Derinden dipten dibe. Düşenleri gördüm. Kalabalığın arasında paniği artıran, siren seslerini sonuna kadar açmış polis panzerlerini gördüm.

Biz belki iki üç bin kişiydik kürsünün etrafında. Kürsüyü çembere almıştık. Etten duvar olmuştuk kürsüye. Bir yandan da panik içinde kaçanlara bağırıyorduk. Ya da bağırdığımızı sanıyorduk. Duyulduğumuzu sanarak, 'kaçmayın yere yatın!', 'buraya gelin!' diye. Ne yazık ki kimse kimseyi duyamıyordu. Sürüye kurt girmiş gibiydi. Alandaki kaos çok sürmedi. Yirmi-yirmi beş dakika içinde onca insan, o yangında kül olup savrulmuştu sanki. Düşenler, vurulmuş

yerde yatanlar, panzerlerin çarptıkları. Ve biz kürsü güvenlik görevlileri dışında her şey darmadağınıktı.

Çok önemli bir tanıklığım da, bu denli hengâmenin içinde, ortasında, kürsüdeki Kemal Türkler dimdik ayakta, alanı yönlendirmeye çalışıyordu. Hiç sakınmadı, hiç saklanmadı. Ki nice sonra güvenlik yöneticilerimizin indirip eski bir arabaya bindirerek götürdüklerini gördüm.

Sonrada sendika genel merkezimizden aktarılan bilgi ile öğrendik ki, ölenlerin, öldürülenlerin önemli bölümü kaçış caddelerinde olmuş. Cadde kaldırımında, kaçan insanlar panzerlerle sıkıştırılmış, duvarla panzer arasında ezilerek öldürülmüşler. Büyük şehrin deneyimlileri, kaçanları sürekli uyarıyormuş, 'duvar dibinden kaçmayın, kaldırımdan kaçmayın, caddenin ortasına geçin' diye. Daha önceki yaşanmışlıklarından çıkartmışlardı bu dersi. O tarihte 1 Mayıs'lar tatildi, bahar bayramı diye. Devletin kullandığı isim başka da olsa tatildi. İş günü sayılmıyordu. İskenderun'a döndüğümüzde o kanlı gün, o bir gün sanki bin kez yordu beni. Kendimi toparlamak için, iki gün daha işe gitmedim.

Bir yıl sonra yine aynı şekilde, aynı yerde, aynı kararlılıkla aynı alanda olanlarlaydık. Aynı organizasyon içinde, aynı görevde... Meydan okurcasına. İş inatlaşmaya varmıştı. Devlet kazanılmış haklarımıza saldırıp geri almaya çalışırken, biz işçiler nefsi müdafaadaydık. Kazanılmış haklarımızı korumaya çalışıyorduk. Bu bir gelenekti, mirastı, kültürel mirastı. Bizden öncekilerden bize kalan, bize devredilen kazanılmış haktı. Bizden öncekilerin dişi ile tırnağı ile kazandığı mevziiydi. Sahiplenmeme, yaşatmama lüksümüz yoktu.. 1979'a gelinirken ülkemizdeki siyaha (sıkıyönetim) boyanan illerin sayısı hızla artıyordu. Ve sıkıyönetim ilanlı yönetme anlayışı, yönetme biçimine dönüşmüştü. Sıkıyönetim ilan edilen illerde her türlü yürüyüş ve gösteri ya da diğer hak arama biçimleri yasaklanmıştı.

Akşamları belli saatte başlayan sokağa çıkma yasağı sabaha kadar devam ediyordu. İstanbul'da da ilan edilen sıkıyönetim 1 Mayıs 1979'u şehirde yasaklamıştı. Kutlamalar ülke genelinde devam etti. Sıkıyönetim olduğu iller olmayan illere taşınarak gelenek devam ettirildi. Disk genel merkezi aldığı kararla kutlama merkezinin İzmir Cumhuriyet Alanı olduğunu duyurdu. İzmir'de sıkıyönetim henüz yoktu. Fakat İzmir 1 Mayısı'na DİSK ve bağlı olduğu federasyonlarıyla, o dönem birlik ve dayanışmacı diye bilinen sol siyasi parti ve örgütleri katıldılar. Diğer sol siyasi örgütler ve sarı sendikalar DİSK in bir mayısı kutlamak için aldığı İzmir kararına uymadılar. Öyle olunca, o yıl İzmir kutlamaları da sönük geçti. Sıkıyönetim uygulayıcıları etki alanlarını genişletirken, özgürlük alanlarımız daraldıkça daraltılıyordu.

1980 bir Mayıs'ında darbe hazırlığında olan generaller etki alanlarını genişletirken, özgürlük alanlarımız daraldıkça daraltılıyordu.

letince, sıkıyönetim ilan edilmemiş olan az sayıdaki illerden biri de Mersin'di. Bölgemizdeki demokratik kitle örgütleri bir mayısı Mersin de ortak kutlama kararı aldılar. Yani darbeye beş kala, darbecilerin son hazırlıkları bitmek üzereyken. Demokrasi oyunlarının uzatmalarını oynatıyorlardı. Bizlerde bunun farkındaydık. Postal sesleri rap rap rap diye uzaktan başlayarak yakınlaşıyordu. Sendika yöneticilerimiz benim de içinde bulunduğum beş üyesine; 'sizler maalesef bir mayıs kutlamalarına katılmayacaksınız', 'katılırsanız polis sizleri alabilir; o nedenle gelmiyorsunuz' dediler. Ve darbe öncesi son kutlamaya katılamadım. Şimdi bu engellenmemle emeğin bayramını, birlik ve dayanışma gününü kutlamamış ya da anmamış mı oldum. Ne münasebet. Yasakçıların yasakçılığı bir kez daha tescillendi o kadar. Yoksa benden hiçbir şeyi eksiltemediler. Tam tersine sevdamı biraz daha hızlı büyüttüler. Bir Mayıs'ın 1980 günü etkinliklere katılamamam, katılmış olmamdan daha anlamlı geçti. Katılmam engellenmeseydi etkinlik süresince duygu yüklü olacaktım. Engellenmekle, kaldığım yerde gün boyu duygularım taze kaldı. Daha diri ve ayakta idi. Sanki fazla çalışmış, fazla mesai ile daha fazla üretim yapmış gibiydim. Daha çok üretimle daha çok katkı sunmuş gibiydim. Farklılık, fiziksel olarak olmayışımdı. Marşlarımızı ve türkülerimizi dostlarla birlikte haykıramayışım. Alanda on binlerin coşkulu sesi ile birlikte söyleyememiş olmamdır. Emperyalizme, faşizme karşı haykırışımızda bir ses, bir haykırış eksik olsun istediler. O eksikliğimi de telafi ettim. İş yerimizde mazereti olan bir sendika üyemizi gitmesi için ikna ettim. Gitti ve dönüşte o denli moralli geldi ki; teşekkür anlamında hafta sonu ailecek ziyafet çekti; 'iyi ki ısrar ettin, iyi ki gittim; daha önce hiç katılmamıştım; o coşkuyu sayende yaşadım; bundan sonraki kutlamaları hiç kaçırmam' diye söz verdi. Dostum hızını yeni almıştı ki, şansına darbe ile ülke yönetimine el konuldu. Kara el, kalpleri gibi elleri de kara olan darbeciler her şeyi alt üst ettiler. Darbe yapmakla sadece yönetime değil, ülkemizin ve insanlarının her şeyine el koymuş oldular.

Tüm alışkanlıklar değişti. Neredeyse reflekslerimize kadar müdahaleci oldular. Toplumun dengesini bozdular. Çocuklarımızın psikolojisini alt üst ettiler, baş aşağı olduk. Düzelmemizde kaç on yılımızı alacak göreceğiz. Ya da görmeyeceğiz. En azından bazılarımız, en azından en temizlerimiz. En yiğitlerimiz. Bunlardan biri de dostum yoldaşım İstanbul da yaşayan, Maden-İş'in yetkili olduğu NETAŞ Fabrikası'nda çalışan Yeniceli Mustafa Benlioğlu'ydu. Tanışmamız ilginç olmuştu.

İskenderun'dan hareket eden biz işçi öğrenciler otobüsü il il yol alıyordu. Yol boyunca uğranılması gereken şehirlere uğrayıp, oradaki fabrikalarda da işçi öğrencileri alıyordu. Derken Bursa ya vardık. Balıkesir- Gönen güzergâhına sapacağız. Otobüsümüze Bursa'dan beş altı işçi bindi. Selamlaş-

manın ardından yakınımıza oturan, yeni binenlerden orta boylu, hafif etine dolgun, güven veren simasıyla, belli ki özgüvenli biri, 'bu otobüs nereden geliyor?' dedi. 'Güneyden, İskenderun-Adana-Mersin' dedim. 'İçinizde Mersinli olanınız var mı dedi. Var dedim. Tarsuslu olanınız var mı?' dedi. 'Var' dedim. 'Yeniceli var mı?' dedi. 'O da var' dedim. 'Ciddi misin?' dedi. 'Ciddiyim' dedim. 'Kim?' dedi. 'Ben' deyince bulunduğum bölümdeki kahkaha otobüsümüzü salladı. Sendikamız Türkiye Maden-İş, kendi sendika kadrolarını kendi yetiştiriyordu. Toplusözleşme, iş yasaları ve sendikacılığın siyasi eğitimi de veriliyordu. Bu iş için işçi üniversitesi dediğimiz okulu açmıştı. Balıkesir-Gönen'de denize sıfır noktasında, binlerce dönümlük bataklık alan alınıp, drenaj sistemi ile kurutulup verimli topraklar elde edilmiş. Drenaj belli mesafelerde açılmış, küçük kanallarla sağlanmış. O küçük kanalların içinde şırıl şırıl sular akıyor. Suyun içinde balıklar, kanalın kenarlarında çiçeklerle, bakir, çorak alanlar verimli topraklara dönüştürülüp insanın hizmetine sunulmuş. Elde edilen verimli alanlarda yok yok gibi. Meyvenin, sebzenin her türü elde ediliyor. Kazlar, kuşlar ve birçok hayvan türleri özgürlüğün tadını çıkarıyorlar. Modern hayvan besiciliği sayesinde et,süt, peynir, yağ, vs., diğer gıdalar; fırın ve yemekhane ile beslenme ihtiyaçları zinciri tamamlanıyor. Kış mevsiminde işçi üniversitesi biçiminde eğitim hizmetine sunulan tesis, yazın işçilerin aileleriyle tatil kampına dönüştürülüyor. Tatil için işçiden ücret talep edilmiyordu. İşçilere eğitim döneminde üstüne üstlük para da veriliyor. Yani sendika yetkisiz olduğu iş yerlerinden eğitime katılan işçisine, ekonomik kayba uğramasınlar diye, iş yerinde eksik alacakları maaşlarını tamamlıyordu. İş yerindeki yevmiyelerimiz ne ise ödenen de o idi. Sendikanın yetkili olduğu iş yerlerinde, imzalanan toplu iş sözleşmesinin gereği olarak, işçinin eğitim masrafını işverenin ödemesi sağlanıyordu. Benim bulunduğum kafilede teklif edilen ücreti almadık, eğitim tesislerine bağışladık.

Dünyada eşine az rastlanır bir anlayışla oluşturulmuş, mükemmel hizmet sunan; işçilere; bu sizin de hakkınız, bunu burjuvalar sürekli yaşıyor dedirten bir hatırlatma yapıyordu.

Gün, sabah saat dokuzda kaldırılmamızla başlıyor. Tesislere gelişimizin ilk sabahı, uyandırılmamızın tadını çıkarmak istiyorum. Odalar iki kişilik. İşçi arkadaşınızla uykudasınız, normal yaşamınızdaki 'işçi erken yatar' prensibinizi kırmış, gece geç saatlere kadar süren, yeni arkadaşlıkların derin sohbetinin hala etkisindesiniz; üstelik yol yorgunluğuyla hamlamış, mest olmuş, kaç kat derinlerdeki uykudasınız, hafiften hafiften, derinden bir melodi size sesleniyor. Uyandırıyor mu, uyarıyor mu; Uyan artık uykudan uyan/Uyan esirler dünyası/ Zulme karşı hıncımız volkan/Bu ölüm dirim kavgası/Bu kavga en sonuncu kavgamızdır artık/Enternasyonalle kurtulur insanlık'. Müzik sesiyle

uyandırılıyorduk. Bu evrensel işçi marşı uyandırılmamıza ne kadar da uyum sağlamıştı. Akıl edenin aklına sağlık. Kahvaltı ve dersler derken akşamın nasıl olduğunu bilemezdik. Ders konularımız, olması gereken sendikacılık, ülkemizde sendikacılık, insani ve yasal boyutlarıyla öğretiliyordu. Akşama belgesel nitelikli slayt gösterimi ve tarihi dersler olurdu.

Birkaç gün sonra genel başkan Kemal Türkler ve ailesi geldiler. Davranışlarıyla başkandan öte babacan bir adam görüntüsü veriyordu. Ayrıcalıklı davranılmasını istemezdi. Hiç unutmam; bir yemek kuyruğunda, elimizdeki tabaklar sıramızı beklerken, o da gelip yemek sırasına girdi. İşçiler hemen sıralarını vermek istediler. O kabul etmeyip sıranın en sonuna girdi. İşçi üniversitesindeki on beş günlük eğitimin son günüydü. Veda akşamı anlamında küçük bir eğlence programı oluşturmuştuk. Programda işçilerden oluşan, işçi marşları koromuz da vardı. Kemal Türkler işçi marşlarından sonra korodakileri tek tek kutladı ve 'artık işçilerin de kendi yönlendiricilerinin yetiştiğini mutlulukla görüyorum' demişti.

Sendikamızın eğitim tesislerine gelişimizde aracımıza sonradan binen, soruları gibi kendisi de moralli işçi kardeşim, yoldaşımız Mustafa Benlioğlu'ydu. Hoş bir tanışmamız oldu. Maden-İş eğitim tesislerinde de gördüm, zeki ve yaratıcı olduğunu. Sonra ki yaşamı tanışmamız kadar hoş olmadı. 13 Nisan 1980'de yirmi yedi yaşında, Maden-İş Sendikası'nın gazetesini dağıtırken Maocuların silahından çıkan mermiler onu aramızdan aldı. Aklı başında, bilgili, donanımlıydı. Kendine ve çevresine güven veren görünümü vardı.

Mustafa Benlioğlu Yenice'nin ikinci sosyalist devrim şehidi idi. Anısı önünde saygı ile eğiliyorum. Eğitim tesislerinden memleketlerimize uğurlandığımızda, yeni tanışmış olduğum yoldaşımla duygulu anlar yaşadık. Fabrikaya döndüğümde kendimi bakımdan çıkmış makine gibi hissettim. Yıkanıp yağlanmış. Yağı suyu değiştirilmiş, çalışır aksamları elden geçirilmiş gibiydim. Kirliliklerinden arındırılıp, dezenfekte edilmiş gibi. Kirlenmek üzere tekrar kalabalıklara salınan... O kısacık yaşamda sıkı dostluklarımız oldu. Mustafa bunların en sağlamıydı...

YAKIŞIKLI

Yakışıklı, on sekizin de lise son sınıf öğrencisi. Ailesinden uzakta. Bir yakınının yanında kalıyor. Sene dokuz yüz yetmiş dokuz. O yıllar, ülkede gerilim hat safhada. Okullar ve sokaklar bu gerilimden paylarına düşeni fazlasıyla alıyorlardı. Gerilim ve kaosun asıl nedeni; toplumsal uyanış artmış, insanlar çevreyi, ülkelerini ve doğayı daha iyi algılar olmuş, tekniğin ve teknolojinin gelişimi artmış, bilgiye daha kolay ulaşır olan emekçi kesimin eskisi gibi yönetilmek istemeyişiydi.

Emekçiler aydınlanmalarına paralel olarak, yaratılan değerlerden daha çok pay ister olmuşlardı. O güne kadar elde ettiği paylaşma biçiminden feragat etmek istemeyen, haksız kazanç sahipleri, aydınlanmanın önünü kesmek için tüm imkânlarını kullanmaktaydılar. Hatta bu aydınlanmayı mevcut yasalarıyla engelleyemeyeceklerini de anlamışlardı. Bundan dolayı karmaşa ve kaos ortamını körükleyerek yeni bir askeri darbe peşindeydiler. Yönetemez yönetilemezlik girdabıyla, darbenin ön koşullarını oluşturmaktaydılar.

Ordu ve polisin yasal yetkileriyle, istikrarı sağlayamayacakları görüntüsüne, herkes ikna etmeye çalışılıyordu. Yaratılan kaos ortamında her gün on-on beş insan öldürülmekteydi. Darbe yanlıları, kendi yarattıkları terör ortamını, terörü durduracağız diye bahane uydurma amacıyla, her ay üç beş ilde sıkıyönetim ilan ediyorlardı.

Giderek artan sıkıyönetimli il sayısı darbenin yaklaştığının işareti gibiydi. Nihayetinde bir bahar ayında, yakışıklının yaşadığı ilde de sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetim gerçekten de adı gibi sıkıyordu. Aldığı görevi yerine getirmesi emredilmişti. Toplumsal uyanışı ve aydınlanmayı durdurması istenmişti. Bunu başarmak için öncelikli hedef olarak toplumun aydınlanma araçlarının yok edilmesi gerekiyordu.

Eğitim kurumları, kitaplar, gazeteler, dergiler, matbaalar, vs.. yerler susturuldu. Yakışıklının bulunduğu ilçede de bu amaca yönelik baskın ve operasyonlar artırıldı. Silah, bıçak, vs. gibi bir başkasına zarar verebilecek şiddet aletlerinden çok, kitap ve diğer yayınlara saldırıldı. Devlet yayınları olan kitaplar bile suç sayıldı.

Halkta bir panik, bir panik; İnsanlar evlerindeki okul kitapları dışında ne varsa atmaya, yakmaya, yok etmeye başladılar. Başımız derde girmesin diye, kültürel değer taşıyan ne varsa imha ettiler. Yaz ortasında ev bacalarında dumanlar tütüyordu. Dumanı tüten bacalar da arttıkça aydınlanmanın önünü kesmek isteyenler amaçlarına biraz daha yaklaşıyorlardı.

Yakışıklı ve yanlarında kaldığı akrabaları da kitap seven, okuyan insanlardı. Yakışıklı bir gün, bir okul çıkışı eve geldiğinde gözlerine inanamamıştı. Akrabaları sobayı kurmuş, yüzlerce değerli kitabı yakmak üzereydiler. Dünya klasiklerinden tutun da ülkemizin tüm tanınmış aydınlarının kitaplarını yakmaya hazırlanıyorlardı. Yakınının niyetini anlayan yakışıklı, görür görmez itiraz etti, 'olmaz' deyip yaktırtmadı. Kıyamazdı o değerlere. Ama bir şekilde gözden uzak etmeleri de gerekiyordu. Çözüm yolları aramaya koyuldular. Yakışıklı, 'iyi muhafazalı ambalajlayıp gömelim, gerektiğinde çıkarırız' dedi. 'İyi güzel de burası köy değil. Üstelik kirada oturuyoruz. Gömecek güvenli yeri nereden bulacağız, her yer beton' dedi yakını. Yakınına, 'ne dedin sen' dedi yakışıklı. 'Burası köy değil dedim' dedi yakını. 'O zaman kitapları gömmek için bize köy lazım' dedi yakışıklı. İlçeye bağlı yakın köylerin yabancısıydık. Tanıdık yoktu. Olsa da kimse kabul etmezdi. 'O vakit bu kitapları sıkıyönetimin dışına çıkarıp memlekete götüreceğim' dedi yakışıklı. Yakışıklının memleket dediği kendi köyü idi. Teklifi kabul etmedi yakını. 'Köyümüz buraya çok uzak, yolda belde yakalanırsın. Başına iş alırsın. Benim başım da belaya girer' dedi. Ama yakışıklıyı da ikna edemedi. Uygun yol buydu. Kitaplara zarar verilmeyecek, kendi köyüne götürecekti.

Sonunda kitaplar paketlendi. Orta boy buzdolabı kolisi ağzına kadar kitapla doldu. Bir at arabası kiralayan yakışıklı, buzdolabı görüntüsünde, şehir dışında olan tren istasyonuna götürdü. Ulaşım için akla gelen en güvenli araç trendi. Kara yolunda arama, tarama, çevirme daha çok oluyordu. Dikkat çekmesin diye de trenin akşam saatine denk gelenini uygun bulmuşlardı.

İhbarın, ispiyonun haddi hesabı yoktu. Tren istasyonunda koliye yakın durmuyor, uzaktan kolluyordu. Her hangi bir durumda sahip çıkmayacaktı. Kitap kolisini banklardan birinin duldasına yasladı. Kendi de üçüncü banka oturup göz ucuyla koliyi izledi. Neyse ki, öyle bir şey olmadı. Tren geldi, koliyi trenin son vagonuna çıkarıp kapı boşluğuna koydu. Yakışıklı da yolcu arasına oturdu. Oturduğu yer koliyi görebileceği bir konumdaydı. İstasyondaki gibi yapacak, kolinin başına bir şey gelirse sahip çıkmayacaktı. Soran eden olursa benim demeyecekti. Kitap kolisini trene yüklerken de buna özen göstermiş, gören olmamıştı. Birer ikişer çoğalan yolcular kompartımanları doldurmaya başladılar. Tren saatinde hareket etti. Trenin hareket etmesi birinci etaptı. O tamamdı.

Özgürlüğe kaçış kazasız belasız başlamıştı. İstediği, kitaplarına kimse dokunmasın, özgür olsunlardı. Önce biletçi ilgilendi koli ile kısa boylu, boyuna orantısız göbeğinin sağında ve solundaki kısa etli kollarını sallaya sallaya konuşan, tam karikatürlük komik bir adamdı. Elinde pense şeklindeki demir aleti kompartıman kapısının metal aksamına çın çın vurup, dinleyin beni der gibi, geldiğini ilan ederek; 'Kimin bu koli, nereye gidiyor?' dedi. Sahiplenen olmayınca, 'bakın bu beleş gitmez, indirirken de biletini keserim, haberiniz olsun, yoksa kimseye indirtmem ona göre ha...' diye yüksek sesle duyurdu. Yakışıklı, 'indirirken kolay, veririz' dedi içinden. 'Hele bir varalım da iş bilete kalsın, hallederiz' dedi. İkinci etapta biletçi kontrolü de tamamdı. 'Umduğumdan da kolay olacak' herhalde dedi. İyi başaracağım dedi içinden. Kurtaracağım güzel kitaplarımı yakılmaktan. Değil yakılmaları kitaplara karşı olunmasını bile düşünemiyor, uygulamayı iğrenç buluyordu.

Bir, iki, üç istasyon derken son varılan istasyonda fazla oyalanılmasından şüphelenip, belli etmeden dışarıyı gözetledi. Görünürde yaramaz bir durum yoktu, derken, uzun namlulu tüfekli askerleri gördü. Trenin sağında solunda koşuşturuyorlardı. Demek ki tren bu yüzden bekletilmişti. Sıkıyönetimciler bekletilmesini istemişlerdi. Başlarında bir subay, askerlere emirler yağdırıyordu. Savaş yöneten komutan edasındaydı. Yakışıklının bulunduğu kompartımana da dört beş asker girdi. Rütbeli olanı sert bir ses tonu ile 'kimlikleri çıkarın arama var' dedi. Elinde kalınca bir defter vardı. İsimleri oradakilerle karşılaştırıyordu. Belli ki elindeki arananların listesiydi. Öncelikle gençlere yöneliyorlardı. İlle de onları baskı altına almak istiyorlardı. Kolluk kuvvetlerinin gözünde gençler adeta potansiyel suçluydular.

Yakışıklının önüne gelip durdular. Rütbeli sordu. 'Nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun?', 'Ne iş yapıyorsun?', 'Hangi okulda okuyorsun?' gibi beylik sorulardı. 'Sana ne!' desen oracıkta infaz ederler. Kim kime, dum duma, babanın kesesine gidersin. Ölüm haberin gazetelerde belki çıkar, belki çıkmaz. 'Çatışmada bir terörist ölü ele geçirildi' diye ilan ederler. Kimliğini isteyip baktılar. Bir kimliğe bir de yakışıklıya. Bir kimliğe bir yakışıklıya. Defterdeki isimlerle karşılaştırdı. İğrenir gibi bakıyordu kimliğe. Geri verirken de yüz şekli aynıydı. Adeta tahrik ediyorlardı. Bahane yaratmaya çalışıyorlardı. Yüz şekli de kırk kattı. Gayri insani idi. Kapı boşluğuna gelene dek, kimlik kontrolü devam etti. Kapı boşluğuna vardıklarında, rütbelisi koliyi göstererek; 'bu kimin?' diye kompartımanın içine doğru bağırdı. Kimseden ses yoktu. Yineledi, 'Bu kolinin sahibi kim diyorum size? Avını yakaladığını anlayan subay 'bu koli kimin?' diye, birkaç kez tekrar etti. Subayın ses tonu daha da sertleşmişti. Yine kimseden ses çıkmadı. Biletçi çağırıldı. Ona da soruldu. Biletçi, 'ben de bilet kesmek için sordum sahiplenen olmadı' dedi. Rütbeli, biletçiye 'behey adam,

trende sahipsiz koli varda neden jandarmayı aramıyorsun' diye çıkıştı. Babası yaşındaki biletçi, ne diyeceğini bilememenin verdiği ruh haliyle afalladı.

Rütbelisi, yanındakine koliyi göstererek, 'aç şunu' dedi. Kalın sicimle bağlanmıştı mukavva koli. Asker cebinde çıkardığı sivri uzun bir bıçakla ipi kesip koliyi açtı. İçi kitap dolu koliyi tepe takla edip boşalttılar. O güzelim kitaplar sağa sola saçıldı. Bir kaçı açık kapıdan aşağıya düştü. Yakışıklının canı gitmişti. Sanki çocuğu düşmüştü. İrkildi. 'Kıymayın, incitmeyin onları' demek geçti içinde. Zor dizginledi yüreğini. Hem kitaplara yapılan hoyratlığı görmemek hem de kendinden şüphelenilmesin diye camdan dışarıya bakıyor gibi yapıyordu. Kulağı tamamen kitapların yanındaki asker konuşmalarındaydı. Diyalogları gözünün ucuyla dikizliyordu. Askerler tekrar yolcuların bulunduğu bölüme yöneldiler. Kompartımanda iki genç erkek daha vardı. Onlara tek tek soruldu. 'Bunlar senin mi' diye. Korkan gençler, 'yok komutanım, vallahi billahi benim değil, kimin olduğunu da bilsem hemen söylerdim. Ben bir önceki istasyonda bindim. Kitap falan da okumam' dedi. Komutan 'aferin işte böyle olun' dedi. Yakışıklıya sordular. Sahiplenmedi. Rütbelisi haykırdı. 'Zorlamayın beni lan, bulurum sahibini, o vakit kötü olur ha' dedi. Yakışıklıya dönüp tekrar sordu. Sert bir sesle. 'Kimin bu kitaplar lan' diye. Yakışıklı titrek bir sesle. 'Bilmiyorum' dedi. Askerler tekrar kitapların olduğu yere yöneldiler.

Yakışıklı biraz rahatlar gibi olsa da korkuyordu. Başına neler geleceğini tahmin etmeye çalışıyordu. Daha çocuktular. Psikolojik olarak kendini hazırlıyordu da. Bunlar vazgeçeceğe benzemiyorlardı, diye düşünüp karamsarlığı artarken, bir taraftan da göz ucuyla askerleri izlemeyi sürdürdü. Kitapların içine, tek tek sahifeleri arasına bakıyorlardı. Belli ki yazılmış bir not veya isim soy isim gibi ipucu olabilecek bilgiler arıyorlardı. Yakışıklı düşündü. 'Yok' dedi rahatladı. Okurken önemli bulduğu paragraf veya cümleleri işaretlerdi, cümlelerin altını çizerdi de, isim falan yazmazdı. Arkadaşlarından aldığı kitapları düşündü. 'Umarım onlarınkinde de aradıkları işaret olmaz' diye düşündü. Koliye, evinde kaldığı yakınlarının kitapları da konulmuştu.

Yakışıklının beyninde bu tip sorularla şimşekler çakıyordu ki, 'tamam komutanım' sesi onu kendine getirdi. 'Tamam, komutanım' dedi askerin biri. Verilecek ödülü ben hak ettim, 'en iyi bekçi Murtazan benim' edasında. Kitabın birinin ilk sahifesinde ad ve soyad okundu. Bir kitap imza gününde, yakınının adına imzalanmış kitaptı; 'değerli dostuma' diye başlayan. Aynı şekilde biz yolcuların bulunduğu yöne seslendiler. 'Bu şahıs burada mı, dedim size. Adamı dinden imandan çıkarmayın lan' diye haykırıyordu komutan. Akrabanın adı soyadı okunmuştu. Yolculardan ses çıkmayınca 'kimlikleri çıkarın' dediler. Yakışıklı anlamıştı yolun sonuna gelindiğini. Soyadından anlaşılacaktı, kitapların kendine aitliği. Yakışıklı ayağa kalktı. 'Tamam koli ve kitaplar bana ait, '

der demez, hışımla atıldılar üstüne. Avcının avının üzerine atılması gibi. Yaka paça, sürüye sürüye aldılar aşağıya. Bir taraftan da neresi denk gelirse vuruyorlardı. Tekme tokat rastgele... Ettikleri küfrün bini bir para idi. Küfürler ve hakaretler bir gencin ömrü boyunca kaldıramayacağı ağırlıktaydı. Uyuşturucu operasyonlarında böyle sert davranmıyorlardı.

Kulağı zayıf olan yaşlı kadın yanındakine yüksek sesle sordu. 'Çocuğun suçu neymiş anam' diye. Diğeri, 'anarşistmiş anarşistmiş' diye cevapladı. Bir diğeri 'Allah ordumuza zeval vermesin' diye yalakalığı tasdiklerken, orta yaş bir adam 'çocuklarımıza da çocuklarımıza da' deyiverdi. Adamın yanındaki eşi olacak kadın, 'tövbe estağfurullah, tövbe estağfurullah, ne günlere kaldık'. 'Okumanın suçu mu olurmuş' diyerek kompartımandaki yolcular arasında farklı bir cephe açtı. Bir diğeri de, 'devletin yasak ettiğini okumasınlar anam; okuyup da ne yapacaklar sanki devlete karşı gelmemi olurmuş' dedi. Yakışıklıyı düşündüm. Tüm bunlar, okuyan, kitap sahibi olmaktan; öğrenip aydınlanma arayışından dolayı başına geliyordu. Okuyacak yeni yeni fikirler edinip aydınlanacak, öğrendiklerini çevresine aktarıp faydalı birey olacaktı. Ülkesi ve halkı için faydalı birey olan yakışıklı çevresinde takdir edilecekti. En azından kendi öyle sanıyordu. Nereden bilebilirdi, askerlerce alınırken kompartımandaki halktan insanların tavrının öyle olacağını.

Kitaplar ile beraber aynı hoyratlıkla askeri araca konuldular. Beraberinde askerler de bindi. Araç hareket etti. Aracın içinde sille tokat neresi gelirse vuruyorlardı. 'Neden bizi uğraştırdın pis komünist, okuduğun kitapların çoğu da yabancı. Türk yazarları yetmedi de ecnebiye mi sıra geldi. Gâvur yazarların kitaplarını okuyorsun. Onlar lazım olsa devletimiz yasaklar mı? Koskoca başbakandan, ordu büyüklerimizden iyi mi biliyorsun' diyerek vurmayı sürdürüyorlardı. Hâlbuki aldıkları kitapların yarıya yakını Türk ve dünya klasikleriydi.

Karakola varıldığında gece yarısına geliyordu. Sorgusuz sualsiz nezarete attılar. Rütbeli olanı, 'şimdi bununla uğraşamam, sabah hallederiz' dedi. Nezaret dedikleri yer pisti. Leş gibi kokuyordu. Sidik ve rutubetten nefes alınamaz durumdaydı. Üstelik yakışıklı çok korkmuştu, yorgun ve açtı da. Mevsim bahardı ama o üşüyor, tir tir titriyordu. O daha çocuktu, değil nezaret karakolun önünde bile geçmemişti. Aklında bin bir kötü şeyler geçti. Kitapları aklına takıldı. Geri verirler miydi? Kıyamadığı kitaplarını düşündü. Uğruna bu kadar zorlukları göze aldığı kitaplarını. Birçoğunu harçlığından artırdıklarıyla almıştı. Üstelik klasiklere sahip olmak, onları okumak için ne de çok çabası olmuştu. Okurken bile yapraklarını incitmemeye özen gösterirdi. Arkadaşlarına bile gönülsüz verirdi. Kaybederler, incitirler diye düşündüğü kitaplarını. Şimdi belki de onları yakacaklardı. Hem de adi bir sobada. Bu düpedüz bir infazdı, kitap infazı. Aydınlanmanın idamıydı. Sabıkalı olmuştu.

Ailesini, kardeşlerini, akrabalarını düşündü. Kızacaklardı. 'Biz sana kaç kez demedik mi, kitaplarla fazla haşır neşir olma, bu memlekette okuyanı sevmezler. Deli derler. O gözle bakarlar. Rahat yüzü göstermezler' diyeceklerdi. Okulunu düşündü. Okuldan atarlar mıydı, onu düşündü. Atarlarsa, darbeciler başka okullara da aldırmazlardı. Bunları düşünürken göz kapakları ağırlaşıyordu. Arkadaşlarını düşündü rahatladı. Ondan övgü ile bahsedeceklerdi. 'Yakışıklıda çok kitap yakalanmış' diyecekler, 'yakışıklı çok okuyormuş, çok kültürlüymüş' diye bahsedeceklerdi. Zaten öyleydi de. Akranlarının en çok okuyanıydı. Okumaya da teşvik edenleriydi. Kitap trafiğinin merkezi gibiydi. Kitap değişimi hep onunlaydı. Derin derin iç çekti. Kız arkadaşını düşündü. İki elini ona, yakışıklıya doğru uzatmış tutunmasını istiyordu. Sanki kör bir kuyunun ağzında da, dibi görünmez uçsuz bucaksız derinliği olan kuyunun içindeki bilmediği hayalet kollar, onu içine içine çekmeye uğraşıyorlardı da, kız arkadaşı kollarını ona uzatmış tutunmasını istiyordu. 'Tut elimde tutun' diyordu. Uzanan dost elini bir tutabilse, biraz daha uzanabilse tutup kurtulacaktı. Ve sonunda uzanan sevgili elini tutup kurtulmayı başardı. Sevgi ile sarıldılar. Dudaklarında beliren tebessümle uyuya kaldı.

Sert bir şekilde dürtüldüğünü hissetti. 'Kalk hemşerim kalk, gidiyoruz' denildi. Karanlık odada tam da seçemediği ses, bir askere aitti. Her yanı uyuşmuştu, kalkmakta zorlandı. Aldığı darbelerden her yerinin zonkladığını hissetti. Oturmak için dirseğini kullandığında, aynı acıyla üzerine yıkıldı. Neresi gelirse vurmuşlardı, darbe almamış yeri yoktu. Asker yeniden uyardı; 'haydi hemşerim oyalanma, seni mi bekleyeceğiz, her kesin işi var gücü var. Çabuk ol komutan seni bekliyor', diye dürttü.

Asker önde yakışıklı ardında, girdikleri odada akşamki ablak suratlı subay masadaydı. Yanındaki astsubaya; 'bunun ifadesini alın, savcılığa gönderin' deyip, çıktı dışarıya. Astsubay beylik sorular sordu. Kitaplarla ilgili olan da vardı, siyasi bağlantı arayan soruları da vardı. Yakışıklı da aynı şekilde kısa beylik cevaplarla karşılık verdi. Hiçbir yeri ve hiç kimseyi karıştırmadı. 'Kitapların tamamı benim ve hepsini de okuyorum' dedi. Yazılan ifade okutulup imzalatıldı. Astsubay yakışıklıya; 'Bak hemşerim savcılıkta kötü davranıldı, dövdüler falan deme senin için iyi olmaz. Sen tilkisin biz kürkçü dükkânı, ona göre ha' deyip dışarıya çıkardılar. Askeri cipe bindirilen yakışıklı, iki asker eşliğinde savcılığa gönderildi.

Aynı sorular savcılıkça da tekrarlandı. Savcı doğru dürüst yüzüne bile bakmadan 'evine gidebilirsin' dedi. Eğer yüzüne baksa, zaten anlayacaktı da; sorsa 'işkence veya eziyet gördün mü? diye, hepsini anlatacaktı yakışıklı. Ama savcılıkla jandarma sanki danışıklıydılar.

Askerin göz işaretiyle dışarıya çıkan yakışıklı; 'kitaplarım' diyebildi yarım

ağız. 'Kitaplarım nerede? Ne oldu onlara? Madem suçsuzum, madem kitaplarım temiz, o zaman geri verin kitaplarımı' diyecekti ki; jandarmanın sert bakışından, canını kurtardığına şükret diyen bakışlarından çekindi ve vazgeçti.

Hükümet konağının çok basamaklı mermer merdivenlerinden düşmeden inmeye çalıştı. Akrabaların evlerine yöneldiğinde, yol gözüne bitmez göründü. Taksiye verecek parası zaten yoktu. Gözleri çevreyi taradı, tanıdık bir yüz için. Aslında arkadaşları ile her zamanki gezindikleri caddeydi de bu seferki başkaydı. Bitmek bilmedi bir türlü. Evlerine varıp da kapı zilini çaldığında, yengesinin 'kim o?' diyen sesini duydu. Yengesi yakışıklı olduğunu tahmin edemezdi, onu köyde diye biliyordu. Eşi de işte olunca, yabancı biri sanmış olacaktı ki; 'kim o?' diye tekrarladı. Kapıda yakışıklıyı görmesiyle koşup kucaklaması bir oldu. Çünkü dış görünüşünde bile anlaşılıyordu hırpalandığı. Hemen içeriye aldı. 'Ne oldu böyle, kim yaptı sana bunları', diye başladı sormaya. 'Yapanların elleri kırıla da yanlarına düşe', diye benzer beddualar, beddualar.

Artık bundan sonra sorular, sorular, sorular yakışıklıyı bekliyordu. Evinde, okulunda ve sokağındaki tanıdıklarının... Kimisi mantıklı, kimisi de ahiret sorularıydı onu bekleyen.

Yakışıklı iki gün yattı. Hem de iyi yattı. Sanki ağır işçilik yapmış gibi yorgun hissetti kendini. İkinci gün daha da iyiceydi. Moraran yerlerini yengesinin pansumanları iyileştirdi. Okul arkadaşları sökün etti evlerine. Beşerli onarlı, kızlı erkekli genç gruplar sokaklarını gösteri alanına dönüştürdüler. Öğretmenlerinden bile gelenler oldu. 'Sen istirahat et, çabuk iyileş, okulu düşünme, biz seni izinli gösteririz' deyip, dayanışmalarını eksik etmediler. Üçüncü gün kendini iyi hisseden yakışıklı, okuluna başladı.

Gündelik yaşama tam bir kaos hakimdi. Kriz yanlıları demokrasi güçlerinin doğru çözüm önermelerini bastırmak için, kaos ve karmaşa programlarını bir şekilde devreye sokuyorlardı. Burjuvazinin sınıfsal krizini, ülkeyi artık eskisi gibi yönetemeyişini ve krizden çıkışın faturasını emekçi halka yüklemek istemesine, işçi ve emekçilerin buna razı olmayıp direnmelerinin mücadelesini, sanki kardeş kavgası imiş gibi göstermeye çalışıyorlardı. Öyle de gösterilmeliydi ki, gündemlerinde olan darbeye 'haklı' gerekçeleri olaydı.

Bu süreçte darbecilerin darbe şartlarını olgunlaştırma dedikleri kaos uygulamalarını yaparlarken sol içindeki, sözde sol marjinal gruplar da, kitlelerden kopuk bireysel eylemleriyle bayağı katkı sundular. Sosyalist partilerin, sendikaların, kooperatif ve diğer kitle örgütlerinin, faşizme karşı kitlesel karşı koymaları ülke gündemine oturtulmuyordu. Devlet kendi istihbarat veya derin elemanlarını seferber ettiği gibi 'sol' içindeki güçlerini de kaos yaratma amaçlı kullandı. Bu yüzden kitleselliğimiz ve kitlesel karşı koyma mücadeleleri en öne çıkamadı, çıkarılmadı.

Kardeş kavgası varmış gibi gösterilmeye çalışılan ortamlar, en çok da sağlıklı mücadele yöntemlerini tercih eden örgütler ve onların kadroları tehdit altında idiler. Sağlıklı yöntemlerinde ısrar eden örgütleri devre dışı etmenin yolu; onların diri kadrolarını susturmaktı. Ve onlar için çember her gün, her geçen gün iyice daraltılıyordu.

Yakışıklı defalarca kurulan pusudan kurtuldu. Çok arkadaşı da öyle. Bazen şansı yaver gitti, bazen hasmı tereddüt etti. Bazen blöfünü göremediler. Defalarcasını da bilinçli atlattı. Kim bilir farkında olmadan atlattıkları kaç taneydi? Çemberin daraltılması fiziki olarak ortadan kaldırmayla sonlandırılıyordu. Yirmi biri yirmi ikiye bağlayan 1979'un Mayıs ayında, on dokuz yaşındaki lise öğrencisi yakışıklıyı evinin önünde katlettiler.

Eşim ve benim evde olmadığımız bir saatte. O sabah, o sabah. O gecenin sabahı. Haftanın son iş gününün sabahı, İsdemir'in Siteler denilen lojmanlarındaki bir arkadaşımızda yatılı misafirlikte kaldığımızın sabahı. İş yerine gitmeye hazırlandığımız anda, ana caddede, iki yoldaşımın hızlı hızlı fabrika yönü yerine, bize doğru ilerlediklerini gördüm. Ve düşündüm. 'Bunların işe gidiş geliş yolu burası değil, acaba bugün mü böyle gerekmişti? Böyle mi denk gelmişti de buradan gidiyorlardı?' diye düşünmüşken, ana caddeden bizim bulunduğumuz apartman bloğunun yoluna saptılar. Burada misafirlikte olduğumuzu biliyorlardı. 'O zaman, evlerinden erken çıktılar, buraya uğrayıp birlikte iş yerine gitmeyi mi düşünmüşlerdi?' diye düşünürken; sorular, sorular, sorulardan beynim çatlayacak gibi oldu. Yerinden çıkıp fırlayacaktı beynim. Benim de ikna olmadığım cevaplarım devam ederken, iki yoldaş hızlı hızlı bize doğru yaklaşıyorlardı. Yere bakarak. Asıktı suratları. Yüzlerinde düşen bin parçaydı sanki. Bunların mizacı bu değildi. İkisi de sempatik tavırlıydılar. Dikkatli dikkatli yola, yolda gelenlere baktığımı gören eşim, 'eyvah kötü bir şey olmuş' dedi. Kızdım, 'nereden çıkartıyorsun' diye. Korktuğum şeyin başımıza geldiğini eşim de anlamıştı.

Yukarı ikinci kata çıkmaları uzun sürmedi. İkisinin de gözleri kan çanağına dönmüştü. Gözleri gibi kara sözleri dökülüverdi ağızlarında. Yarım yamalak. 'Yakışıklıyı vurdular' diye. Afişleme yaparken. Gençlik derneğinin, liseli öğrenci sorunlarını içeren afişlemesinde, faşistler pusuya düşürmüşlerdi.

"Vurulmuşu" duyduğumda cesaret edemedim sormaya. Olayın anlatımından çıkardım, öldürüldüğünü.

O anda, geçmek bilmeyen o anda. Hep umut etmiştim içimde. Belki yaralıdır, 'şu hastanededir, hayati tehlikesi yoktur' ya da 'atlattı' denecek diye. Ağızlara onun için baktım, dudaklarında dökülürken kelimeler. Hep o sihirli kelimeleri aradım, duymak istedim.

Yaşamımın o anına dahi hiçbir şeyi, hiçbir olayı, haberi, vs., vs.yi o denli

duymayı arzulamamıştım. Ama nafile, beklemek anlamsızdı. 'Gidelim' dedim. İdam sehpasına çıkartılmayı bekleyen idam mahkûmu gibiydim. Yanı başımdaki iki yoldaşım, cellâtlarımdı sanki. Suçüstü olmuşum gibi. Emanet edileni koruyamamışım, sahiplenememiş gibiydim. Hâlbuki anlaşmıştık, öğleye doğru yakışıklı da bulunduğumuz eve gelecekti. Öyle kararlaştırmıştık. Hoşça vakit geçirecektik. Belki denize de girecekti. Masmaviydi, ayaklarımızın altındaki Akdeniz. Oysa şimdi al kızıl kanlar içinde. Ben onu beklerken gelecek diye, o beni bekliyormuş, hiç de hak etmediği biçimde. Ömrünün baharında, on dokuzunda. Sevdiklerini ve umutlarını geride bırakarak... Yaşamın en güzelini, en yaşanılasını hak ettiği bir çağında. Katiller ona kıymışlardı. Kıydıkları on binlerce aydınlanma yanlılarımıza olduğu gibi.

Daha ileri demokratik bir ülkede yaşamayı istemenin karşılığı ölümdü, öldürülmeydi. İnsanların bu tür talepleri öldürülmelerini gerektirmemeliydi. Toplumu daha iyi bir yaşama götürecek siyasi projeler, sistemin sahiplerini bu kadar mı tedirgin ediyordu? Ve biz yurtseverleri, birer ikişer katlederlerken hedeflerine biraz daha mı yaklaşıyorlardı? Ölülerimizin, öldürülen gençlerimizin cesetlerine basa basa yol alıyorlardı.

Kötü haberi duymak dayanılacak gibi değildi. Düştüğümüz yolun dikenli, hatta deve dikenli olduğunu biliyordum. Bilerek de yürüyordum. Yani o şartlarda ölüm, öldürülmem an meselesiydi. Buna hazırdım, her türüne katlanırdım. Fakat alçaklar, çocuk denebileceklerimize, geleceklerimize saldırıyorlardı. Bu sefer de belden aşağı vurmuşlardı. Yoldaşlarımı, kötü haberi iletirlerken ki gibi hiç görmemiştim. Çekilmişti yüzlerinin suyu. Ölü suratı gibiydi yüzleri, gözleri. Titriyordu dudakları, dudaklarımız...

Mayısın yirmi ikisinde üşütmüşlerdi bizleri. Kanımız canımız çekilmişti. Tir tir titriyorduk baharın sıcağında. Acı haberi, iletme görevi ömürlerini eksiltmişti, biliyorum. 'Ateş düştüğü yeri yakar' denirdi. Ateşin düştüğü yeri söylemezler. Bazen birkaç kişi, bazen de binlere düşebilir. Değişim zamanla var oluyor. Ateşin düştüğü yerdeki kor hep var oluyor. Üstü kül bağlamış olsa da, külün altında kor kalmaya devam ediyor. Ateşi sahiplenmeyenler, tabii ki her zaman her yerleri kül olanlar, koru olmayan kül yığınları olanlar da var. 1989'dan sonra, yakışıklının beldesinde, 'sol adına,' yirmi yıl belediye başkanlığı yapıp, bu beldede her şeyin belirleyicisi olanlar, nice yerlere cadde, sokak, park, bahçe, okullara, vs. yerlere isimler koydular, anıları yaşasın diye. İyi de ettiler. Anıları isimleriyle yaşasın, kaybedilen bu sıradan insanların. Ama geçmişlerini; geçmişte kaybedenlerimizi, kaybettiklerimizi, düşenlerimizi hatırlama cesaretini gösteremediler. Çünkü külleri altında korları yoktu. Sadece görünürlerindeki külleriyle kişisel siyasi rant sağlıyorlardı. Üstelik lider gibi görünüp bilgelik taslayarak... Korkaklardan ne lider ne de bilge olur. Ta ki 2009'da belediye

meclis üyesi olana kadar, kişisel çaba harcayana kadar... Yakışıklının, Menderes BULUT'un ismini evimizin bulunduğu küçük sokağımıza ancak koyabildik, ancak koydurabildik.

Fabrika lojmanlarından İskenderun arası otuz dakika. Binlerce kez gidip döndüğüm yol. O gün bu yol bitmek bilmedi. Adeta varmak istemiyordum sanki. Varmak istemiyordum, çünkü varmayınca ya da geç varınca, yakışıklının ölü bedenini geç görünce, sanki biraz daha yaşayacakmış gibi geliyordu. Sanki ölü bedenini görünce ölümü tescillenecekmiş gibi. Tescillenene kadar yaşamaya devam edecekmiş gibiydi. Ayaklarım varmak istemiyordu sanki. Varmam gecikince de biraz daha, biraz daha fazla yaşayacakmış gibi. Kendimi Azrail gibi hissettim. Bu ruh halimle yolu bitirip gelmiştik sonunda, yolun sonuna. Eline bıçak bile almayan, alamayan çocuklarımızdan birini daha katletmişlerdi. Yere yatırıp arkadan kafasına sıkarak, patlatmışlardı beynini. 'Bunlar daha çocuktur' demeden. Ülkemde on binlerce ateş düşen ev, aile sayısına bir yenisi daha eklenmişti. Şu anda listenin sonundaki ev bizim evimizdi. Ve ben biliyordum ki; defin işleri bitene dek liste altımızda uzayıp gitmiş olacak. Yeni yeni isimler katledilecek, sayıya sayılar eklenecekti. Ve yakışıklı kardeşim, yoldaşım, çocuğum, çocuğumuz, yoldaşımız Yenice'nin ilk devrim şehidiydi. Keşke ülkemizin son şehidi olsaydı. Sonuncusu olacağını bilsem en önde kendim yer alırdım.

Cenazeyi Yenice'ye ana baba ocağımıza getirdiğimizde, durumum öncekinden de kötüydü. Direncimi korumaya çalışıyordum. Dik durmaya özen gösteriyordum. Çünkü düştüğümüz yol korkaklara göre değildi. Onurlu insanlar içindi. Onurumu, yıkılmadığımı, özellikle siyasi karşıtlarımıza göstermeliydim. Duruş durumumu merak edip izlemeye gelenlerin var olduğunu biliyordum. Katillerimizden yana olduklarını gizlemenin yolunu bu şekilde bulmuşlardı. Düşmana inat yıkılmayacaktım. Ve bu uğurdaki devrim şehitlerimiz, başımızın ve mücadelemizin tacıydılar. Biliyordum ki, çevremde, mahallede ve akraba çevremizdeki gericiler, siyasi hasımlarım bu durumu fırsat bilip saldıracaklardı. Fiziki olarak cesaret edemeseler de davranışlarıyla, bakışlarıyla veya bulunmadığım ortamlarda, beni sebep göstermeye çalışarak siyasi hınçlarını bu biçimde çıkaracaklardı. Aslında bu tipler, ölülerimizi bile kıskanıyorlardı.

Yakışıklının cenazesine katılım izdihamdı. İskenderun, Adana, Tarsus, Mersin Yenice'ye akmıştı. Örümcek kafalı gericiler cenaze bile olsa, bu tip izdihamlarımızı gördüklerinde, ölülerimizin bile yerinde olmak isterler.

Sahip olamama, kol kanat gerememe ya da eksik mi yaptım acaba soruları zaten beni terk etmeyen sorulardı. Çevremdeki gericilerin o sorgulayan bakışları da bir etken olunca, hep kendimi sorguladım. Her seferinde aynı sonuca varsam da. Herkesin hayatı kendine aitti. Onu gerektiğinde nerede nasıl riske

edip etmeyeceğine de kendi karar verirdi. Yakışıklı da bu tercihi kendi özgür iradesi ile bilerek yapmıştı. Bu yaklaşım, değişik farklı koşullarda tartışma götürebilir. Ancak o günün doğrusu buydu. Ve bu saygıdeğer tercihinden dolayı, davası önünde binlerce kez saygı ile eğilmemizi en çok hak edenlerin başında gelir. Bu konu ile ilgili benim ve ailemin hiç dile getirmediğimiz haklı sitemimiz var. Gerek Yenice'de gerekse diğer birimlerdeki dostlarımızın önemli bölümü acımızı paylaşmada hiç yakın davranmadılar. Her kes zor bir dönem geçiriyordu. Olayın ardında üç dört ay sonraki askeri faşist darbenin yarattığı toplumsal baskı vs. vs. vs. sitemlerimizi temelsiz kılmıyor.

Yakışıklı, düşüncelerini benimsediği İlerici Liseliler Derneği'nin afişlerini asarken pusuya düşürülerek alınıyor. İskenderun Dumlupınar mahallesindeki evimin önüne getirilerek yere yüz üstü yatırıp, arkadan kafasına sıkarak beynini paramparça ediyorlar. Katiller kendi kirli emelleri için gencecik çocuklarımızı hunharca katlediyorlardı. Ve yazdığım şu tarihe, 2010'a kadar da cinayetlerine farklı şekil ve kisvelerde devam ediyorlar.

Yakışıklı, faşistlerce ya da derin devletçe öldürülmüş, cesedi otopsi için morgda bekletilirken, polis katillerin peşinde olması gerekirken, tam tersine bana ve aileme şiddet uyguluyordu.

Cenaze evimi arama yapma bahanesiyle tarumar ettiler. Eşyalarımı ve kitaplarımı oraya buraya serptiler. Cenaze evimize gelmiş insanları taciz ettiler. İstediler ki dayanışmaya gelenler dağılıp gitsin, korkup dağılsınlar, bizler de soyutlanıp kalalım. 'Ne yapıyorsunuz, buna hakkınız yok' diye itiraz edince de ellerimi kelepçeleyip polis otosuna hapsettiler.

Evimin önündeki yolda yakışıklının beyninden akan kan öbek oluşturmuştu. Cenazeden on beş gün sonra yakışıklının vurulduğu evime geldiğimde, o kan hala yerinde duruyordu. Kurumuş ve koyulaşmış olarak. Çevredeki insanlar, devletin ve faşistlerin korkusundan o kanı temizleyememişlerdi.

Yakışıklı Yenice'nin ilk devrim şehidi demiştim. Sosyalist devrim şehidi... Okutmak için yanıma aldığım, kardeşten öte çocuğum gibi olan fidanımı kaybetmiştim. Sanki koruyup kollayamamıştım. Sanki kol kanat gerememiştim. Cenaze konvoyuyla Yenice'ye girişimizi asla unutamam. Emanete sahip olamamıştım. Okutup büyütmek için verilen canlı emaneti, diğer sahiplerine cansız teslim ediyordum sanki. Yenice tarihinde görülmemiş mahşeri kalabalık katillere lanet yağdırdılar. Hıncım ve kararlılığım o denliydi ki, mezarlıkta kalabalığı hitaben konuşma yaptım. Konuşmamda kapitalist sistemin ve sistemin sahiplerinin sömürü ve talan sistemlerinin devamı için, kurdukları tuzaklardan bahsettim. Emperyalizmin bölgemizdeki ve ülkemizdeki emellerini anlattım. Gençlerimizin katlinin bu oyun ve planların bir parçası olduğunu, önüne geçilmesinin tek yolunun kitlesel mücadele olduğunu anlattım. Hepimiz ayağa

kalkıp dur diyene kadar bu talan düzeninin devam edeceğini anlattım.

Bugün yakışıklı, yarın bir başka fidanımızı kaybetmek istemiyorsak faşizme karşı omuz omuza dedim. Ve dedik…

ÜÇ ARKADAŞ

İkisi de mühendis, ODTÜ makine mühendisliği yeni mezunları. Aynı okulda, aynı sınıfta, aynı dönemin mezunlarıydılar. Aynı siyasi görüşte can ciğer yoldaşlar. Savaşlara ve şiddete karşı, barıştan yanalar. Kültürel farklılıkları zenginliğimiz sayan, ortak yaşam yanlısı, tertemiz iki genç erkek.

İkisi birlikte İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası'na iş müracaatı yapmışlar. İkisinin müracaatı da kabul edilmiş. Aynı müdürlükte iş başı yaptılar. İkisi de Türkiyeli. Biri Antepli Türk/Sünni, diğeri İstanbullu Ermeni... Ermeni olanı okulun dönem birincisi... Kibar mı kibar, kültür desen ayaklı kütüphane... Terbiye, saygı ve sevgi dolu mükemmel bir tip... Diğeri, Antepli de iyi biri. Ama ne de olsa Antepli işte. Aynı biz Çukurovalılar gibi biraz salla pati olsa da, çok doğal ve mütevazı biri.

Bir hafta sonuydu, sendikadan çağrıldım. Sonradan çok bağlanacağımı bilemeyeceğim bu müstesna iki insanla tanıştırıldım. Ermeni olanın isminden hemen anlaşılıyordu. Aslında ismi normal Anadolu erkeği ismiydi de; soyadının telaffuzunda çok zorlandım. Ayıp olmasın, mahcup olmayayım diye, arada bir tekrarlayarak dilimi alıştırırdım. Aynı ünitede çalışıyorduk da bölümlerimiz ayrıydı. Çalıştıkları bölümdeki işçilerin ve ustaların çoğu ırkçı insanlardı. Öyle olunca da Ermeni mühendislerini bir türlü kabullenemiyorlardı. Adamlar için ilginç bir açmazdı. Ermeni görmeyi kaldıramaz durumdalarken, yetmezmiş gibi birde getirip başlarına amir yapmışlardı. Öyle olunca da, garibimi mühendis olarak hiç muhatap almıyor, amir yerine koyup saygı göstermiyorlardı. Verdiği işi savsaklayıp, başarısız kılmak için her türlü aksaklığı oluşturuyorlardı. İşin garip yanı, mühendisin, verdiği işi yapmayanlar, üretimi aksatanlar ve savsaklayanlar hakkında rapor tuttuğunda, idari bölüm yetkilileri de hiçbir disiplin uygulamasında bulunmuyordu. Sanki el altından, 'Yapın arkadaşlar, iyi ediyorsunuz bu Ermeni'yi 'taciz' edin de çabuk kaçsın, gitsin' der gibiydiler. Sadece iş sırasında değil günün her anında saygısızdılar. Ekip başlarına gösterdikleri saygıyı bile mühendislerine göstermiyorlardı. Adamı yok sayıyorlardı. Yokmuş gibi davranıyorlardı.

Ermeni dostumun bu durumunu arkadaş grubumuzda hep konuştuk hatta can güvenliği ile ilgili ciddi endişelerimiz olurdu. İki bin kişilik fabrika bölümünde yalnız gibiydi garibim. Hâlbuki o bir mühendisti. Ve ilgili bölümün birkaç yöneticisinden biri olmasına rağmen, yapılan işlerin bir ucunda hep tutardı. Ben mühendisim kompleksine girmez, çoğu kez işçi gibi amele olarak da çalışırdı. Ekibinde bulunan işçilerin çoğundan daha fazla eli yüzü yağ, pas içinde olduğunu hep görürdüm. Ortak üretmeyi, hep çalışanlarıyla kaynaşmanın en kolay biçimi olduğunu söyler, kibirliğe tenezzül etmezdi.

İşler böyle bir süre ağır aksak gitti. Ermeni, daha üretken olduğu halde bizim Antepliyi bölüm amiri yaptılar. Bizim Ermeni'yi de emrine verdiler. Hâlbuki ikisi de kendi adamları değil, ikisi de çağdaş aydınlardı.

Adam, tulumunu giyip fırının içine girerdi. Çıktığında tanıyabilmek mümkün değildi. Fırından simsiyah çıkardı. O fırının içine çoğu işçi bile girmezdi. Ben farklı bölümde çalışıyordum. Arada bir yanına giderdim. Tanıdık görsün moral olsun diye. Sahiplendiğimi çevre görsün de onlar da sahiplensin, saygı göstersinler isterdim. Etkin biriydim. Sahiplenince kimseler saygısızlık etmesin diye ilişkimi sıklaştırdım. Kabullenemeyenler sadece sağcı görünenler değildi. Belli etmeseler de çoğu solcu geçinenlerimiz, hatta aynı ayrımcılıktan muzdariplerimiz de, aynıydı. Bizimkisi yine de insanların bu davranışlarını hiç garipsemiyor, doğalmış gibi karşılıyordu. Ondan önce, onun yerine ben garipsiyordum. Bu ayrımcılığı anlamsız buluyordum. Bir Alevi olarak tarih boyunca maruz kaldığımız bu ikincilleştirme kültürünü hala hazmedemiyordum. Farklı bir cephede ayrımcılığa maruz kalan Ermeni dostum benden daha esnek, benden daha metanetliydi. Demek ki daha önceleri neleri görmüş, pişmiş olmalıydı. Çocukluğunda mahallede, ilkokul döneminde, arkadaşlık ilişkilerinde, üniversite yıllarında, askerde... Ve de devam ediyordu; nereye kadar devam edeceği de belli değildi.

Bir keresinde iş yaptıkları yere gittim. Onu arıyorum, nereye baksam yoktu. Olması gereken yerde de yoktu. Acaba başına bir iş mi geldi diye endişelendim. O dönem kim kime dum dumaydı. Her gün on, on beş insan öldürülüyordu. Bir sürü işçiyi gözden geçiriyorum, yanlarında mı diye dikkatli dikkatli bakıyordum, yoktu. Çıldıracağım, 'bu adam nereye gitti' diyorum. Bir işçiye sorayım dedim. Yanımdaymış. Başkasına sorarken 'Buyur buradayım abi' dedi. Derin bir oh çektim. O da anladı kendisi için endişelendiğimi. Koluma girdi beni rahatlatmak için. Devasa kütle demirlerin ısıtıldığı fırının içine girmiş, temizlik ve bakım yapımına yardım ediyormuş. Yardım ettiği iş, bölümün en ağır işiydi. Çoğu işçi, o işin yapılacağı gün işe gelmezlerdi. İzin veya rapor bahanesi ile ağır işten kaytarırlardı. Benim mühendis, saçından ayak tırnağına dek simsiyah kömür tozuna bulanmış, yorgunluktan bitkindi. Işıldayan iki iri

gözleri dışındaki her yeri, ele veriyordu tükenmişliğini. Tanımak mümkün değildi. O mu değil mi diye tereddüt ettim. Şüphelendim, sonra sesinden tanıdım.

Bir de öyle kibardı ki. İşçilerin çoğu yaş olarak kendisinden büyüktüler. Amir olması dolayısıyla isimleriyle hitap edebilirdi. O hiç birini ismiyle çağırmaz 'abi' derdi. Bu özelliklerini çevresindeki herkes biliyordu da, gel gör ki "o bir Ermeni'ydi". Kafalardaki kalın duvarlar aşılamıyordu. Duvarla kalındı; duvarların üstünde aşılmaz tel örgüler de vardı. Aşılmaz tel örgüler. Aşamadığımız, aştırılmadığımız dikenli tel örgüler. Birini aşmayı denese diğeri caydırıyordu insanlarımızı. Belki bir Ermeni ile ilk karşılaşmalarıydı. Ama kafalarındakine hiç benzemiyordu. Kendilerine çok değişik anlatılmıştı. Görüp yaşadıkları uzun yıllar anlatılanların tam tersiydi. Bunu yaşayarak görüyorlar, yer yer samimi itirafta bulunanlar oluyordu. Kibarlığı nezaketi ve çalışkanlığı mahcup ediyor bizleri derlerdi. Bu denli iyi olabileceğini bilemezdik diye, özeleştiride bulunanlar çok oldu.

Ayrımcılık yapıldığını iki mühendiste biliyordu. Bu konuda sohbet de ediliyordu. Olanları bizle de paylaşıyorlardı. Antepli olanı 'yavrum bu memlekette senin işin zor, dünyaya yüzyıl erken gelmişsin, sizinkiler ancak gelecek asırda rahatlarlar' derdi. Hep beraber gülüşürdük. Gülüşmenin bitiminde bana dönüp 'sen de çok umutlanma, sizin Alevilere de yarım yüzyıl lazım' dediğinde durumu özetlemiş oluyordu. Zaten bizler de mücadelemizin temeline o yüzden ayrımcılığı ve ötekileştirilmeyi koymuştuk. Kimin ne olduğunu, ne olacağını sorgulamadan, kim kendini nasıl ifade ediyorsa, etmek istiyorsa öyle yaşamasına kendinin karar vereceğini...

Karşımdaki bana çok ters biri de olsa, dinlemeyi, tahammül göstermeyi Ermeni dostumun uçsuz bucaksız sevgi ufkundan öğrendim. Tepkimi dizginlemeyi ondan öğrendim. Ve böyle davrandığımda daha çok kabul gördüğümü gördüm.

12 Eylülcülerin postal sesleri yaklaştığında; Ermeni oluşundan dolayı, durumunun hassasiyetini anlattı. Gitmeye, ülkeyi terk etmeye karar vermişti. 'Gitmek zorundayım' dedi. Bunları anlatması kolay olmadı. Gözyaşlarını saklamadı. Bu topraklara bağlılığını ve sevgisini tanımlamada kelimeleri titizlikle seçiyordu.

Belki bu kararı ailecek almışlardı. Öyle de olsa, bu karar ortak da alınmış olsa, bunun adı bal gibi sürgündü. Hiç gönüllü değillerdi ama alınan karar buydu. Ben kendi sürgünümü de o gün yaşadım. Gitmeye mecbur edilen dostlarımda. Meğerse bu ötekileştirilmiş, bu sürgün kültürü ne kadarda güçlüymüş. Ne kadar da sarıp sarmalamış toprağıyla beraber insanlarını. Bu topraklarda yapısallaştırılmış, bu sürgün kültürüne bir Alevi olarak bu denli şa-

şırdığıma göre, insan merkezli bir Sünni bireyin şaşkınlığının boyutunu hayal bile edemiyorum. 'Dellenmesi gerekir' diyorum. Ve bizler bu yaranın ne kadar da uzağındaymışız. Yaralarımızın farkında değilmişiz.

Bu konuda o günler benim için milat oldu. Yaralarımızın farkına yeni vardım; farklı ulusal azınlık bireylerinin yüzyıllardır yaşaya geldikleri yaralarımızın. İlişkilerimize ısınma şansı vermediğimiz sürece, kar soğukluğuyla yetinmek zorunda kalacağımız yaralarımızın. Nerede nasıl, ne durumda olursak olalım. Temmuz'un o kavuran sıcaklarında da olsak.

Farklı ulusal azınlık bireylerinin maruz kaldıkları, ayrımcı, ötekileştirici davranışlar biz Alevilerin ikincilleştirilmesi yöntemlerinden çok farklıydı. Çok daha ağırdı. Bizler hiç olmazsa bulunduğumuz yerde, köylü veya beldeli olarak yaşıyorduk. Ermeni veya diğer gayrı Müslim vatandaşlarımızın vatandaşlık duyguları bile kabullenilmeyip reddediliyordu. Yurtlarında, öz vatanlarında vatansız sayılıyorlardı. Yuvasız kuşlar gibiydiler. Yuvadan atılan leylek yavrusuydular.

'Yaşatmazlar beni buralarda' dedi. 'Öldürmezlerse eğer, çürütürler bedenimi işkencede ve ceza evlerinde' dedi. Ne yaptıysak, ne dil döktüysek ikna edemedik kalmasına. Kendini sürgüne mahkûm etmiş yargıçtı o. Bense yargıcımın savunucusu, avukatıydım sanki. Beni de bekleyen sürgünümden habersiz.

Kalmasını çok istedik. Sanki bu topraklarda sürgünler yaşanmamış gibi. Tarih boyunca. Bir oraya bir buraya, zorunlusu "gönüllüsü" sanki hiç yaşanmamış gibi...

Alevilerin izlerini kaybettirmek için sürekli yer değiştirmelerini. Sanki hiç yaşanmamış gibi. Sivas'tan, Maraş'tan, Tokat'tan, Çorum'dan önce... Dersim'de büyük kırımdan önce. Pir Sultan'dan, Şeyh Bedreddin'den önce hiç yaşamamışız gibi. Rum mübadelesini... Ermeni'nin zorunlusuna zorlanmasını... Sanki Kürt köylerinin, mezralarının, meralarının hatalı sıva gibi sıyrılıp silindiği hiç yaşanmamış gibi. Dünyanın dört bir yanında, el kapılarındakileri saymazsak.

Dostumun haklı gerekçeleri vardı. Geçmiştekiler, yaşanmışlıklar örnek oluşturuyordu. Hem kendi kimliksel konumlarında, hem diğer kültürel azınlıkların yaşanmışlıklarında...

Çok çok özür diledi; 'kaçkın sanılmak istemem' dedi. Tarihi gerçekleri iyi bilen, birikimli aydın insanları ikna etmek çok zordu. Haklıydılar.

Aynı tehlikenin bizler için de geçerli olduğunu, dikkatli olmamızı istedi. Ve bizlerin de, ülkemizin karanlık geleceği ile ilgili güvenlik projelerimizi oluşturmamızı önerdi. Yüz yaşındaki bilge gibiydi. Hâlbuki o daha çok gençti. İşte o deneyim denen şey bu idi. Kültüre dönüşmüş deneyim, geçmişin sağlıklı dersleri idi. Bizde eksik olandı ondaki.

Ve ayrıldık. Onu çok sevmiştik. Küçük kardeşim gibiydi Ermeni yoldaşım. Beraberliğimiz, yakın oluşum çok uzun sürmedi. Kısa sayılacak sürede ne de çok yakınlaşmıştım ona. Ayrılığı eksiltti beni. Sanki kalan yanım diriyken, giden yanım çürümüştü. Bu tanışma ayrımcı duygularımdan tümüyle arındırdı beni. Ayrımcılık konusunda hata yaparsam, ne de çok utanır oldum. Ve bulunduğum tüm mekân ve ortamlarda hassasiyetimdi bu. Bu hassasiyetimin farkında olan çevremde de filtre görevi görmem haz veriyor bana.

Onun öngörüsü yaşamda doğrulandı. Darbe oldu. Darbe öngörüsü partinin bizleri uyarmasından çok önceydi. Belki sekiz on ay önceydi. Bu uyarıyı partime de taşıdım, ama çok bir şey değişmedi. Ermeni dostum yaşıyorsa uzun ömürlü olsun. Çora çocuğa karışmış, mutlu olmuş olsun.

İkinci arkadaşla, Antepli ile on beş yıl sonra karşılaştım. Yanıma geldi, görmek istemiş. Fakülte arkadaşları ile cezaevinde birlikte idim. Uğradığım işkencelere tanıklık edenleri vardı. Anlatmışlar. Uygulamaları protesto etmek, benimle dayanışma içinde olduğu duygularını iletmek için gelmişti. Sağ olsun, bu tip dayanışma örnekleri bile, bireysel de olsa çok şey ifade ediyor.

ATLARI RÜZGÂR KANATLILAR

On iki eylül askeri darbesinin hemen sonrasıydı. Göz altıların, tutuklamaların gırla gittiği günleri yaşıyorduk. Uygulamalar çoğu yerde kitlesel biçime dönüştürülmüştü. Her yeni bir günde, 'sıra kimde?' sorusunun cevabını öğrenmeye çalışıyorduk. Ben TKP içerisinde, İskenderun Demir Çelik işçisiyim. Kemal Türkler'in Türkiye Maden-İş Sendikası'nda aktifim. Aktifim derken, tamamen sendikal örgütlenme çalışmaları. İş yerinde yetkili olan faşist Çelik-İş Sendikası'na karşı DİSK'in T. Maden- İş'ine taraftar edinme çalışmalarıydı. Partiye yönelik operasyon başladı denildi. Başlamasının, başladığının parolası da biz partililere önceden bildirilmişti. Nazım'ın 'Atlılar atlılar/kızıl atlılar/atları rüzgâr kanatlılar' şiiriydi. Bu şiir, bizim radyodan, yani Türkiye Komünist Partisi(TKP)'nin Avrupa'dan yayın yaptığı radyodan istasyonundan, ustanın kendi sesinden sürekli okunursa; bizler anlayacaktık ki TKP operasyonu (tutuklamalar) başladı.

Her partili önceden belirlendiği biçimiyle tedbirini alacaktı. Tedbir olup da ele geçmemekti, kendi can güvenliğimizdi. Ele geçmemenin nasıl olacağını da bilmiyorduk. Elimizde, bunun mevcut koşullarda ne mekanizmaları vardı ne de imkânımız. Doğru dürüst bağlantımız ne bilgi birikimimiz vardı ne de bu konuda deneyim aktarımı edinmiştik. Darbenin üzerinden uzun bir zaman su gibi akıp gitmesine rağmen partimizce hiçbir teorik eğitime tabii olmadık.

Her zaman kulağımızın birinde olan radyoyu daha sık dinler olduk. İlk işaret verilecekti ya ondan. Atletizm yarışlarındaki ilk düdük veya ilk tabanca sesi gibi... İşareti alan maratonuna başlayabilirdi. Zorlu maratona. Ömrümüzde ilk tanığımız maratona. İlk deneyeceğimiz, ilk katılacağımız maratona. Ölümüne gibi, ölüm kalım koşusu gibi... Arkada kalan, koşamayan, dökülenler ardımızda gelen eli silahlı atlılarca vurulacaktı sanki. Bizler önde av, ardımızda darbeciler avcıydı.

Operasyon başladı işaretinden sonra da güvenliğimize yönelik bir çalışma yapılmadı. Her partili kendi bildiği gibi bir şeyleri el yordamıyla yapmaya çalıştı. Nihayet beklenen gün geldi. Geçmek bilmeyen günlerin ardında, ölü-

müne yarışın ilk işaret, üstadın kendi sesinden verildi. Nazım sanki yarış hakemimizdi, onun sesi sanki öttürülen ilk düdüktü. Uzun uzun, günlerce devam eden atlılar haykırışı yayınlandı.

Hep bildiğim, her zaman dinlediğim ses ve şiir başkalaşmıştı sanki. Şahlanmış, şaha kalkmış bir kısrak gibiydi. Kabına sığmaz olmuş, yatağını yırttı yırtacak, azgın bir şelale gibi gürlüyordu. O gürleyen ses haklılığında olduğu gibi heybetiyle de güç verdi bana.

İsdemir'den ayrıldım. Yani kaçtım. Kaçmak zorunda kaldım. Kaçmanın, kaçak olup da yakalanmamanın cazibesi cezbediyordu beni. Bu kararım, o ana dek verdiğim devrimci mücadelemin normal bir devamıydı. Gerici, faşist güçlere karşı her platformda verdiğimiz direnişin bir başka aşamasıydı. Ve alınan bu kararı yerinde bulup, uygulamada, uygulayacaklardan biri olarak rahat sayılırdım. Hatta bu kararın bu biçimiyle alınması yanlısıydım da. Fakat kaçmak zorunda olduğumu da geride kalan işçi yoldaşlarıma anlatmakta çok zorlandım. İşçi dostlarıma ilk anlattığımda anlamışlardı bu uygulamanın bu biçimiyle sakatlığını. Onlar hayatın içinden gelenlerdi. Hayatta neyin yaşama şansının olup olmadığı konusunda daha gerçekçiydiler. Uygulamanın hayati olduğunu, bu işin böyle, bu biçimiyle olmayacağını, daha planlı programlı organizasyonlar gerektirdiğini söylediler. Beni iyi tanıyorlardı. İmkânlarımı, imkânsızlıklarımı da... Ortada kalıp daha şuraya varmadan da ele geçeceğimi de... Belki de onlar haklıydı da, bu bir parti kararıydı, uymak durumundaydım, uydum...

Ev eşyalarımızı konu komşudan gizli toparladık. Kapı, pencereler kapalı, perdeler çekik, eşyalarımızı ne bulabildiysek, o şartlarda elimize ne geçtiyse içlerine alelacele doldurarak eşimle paketledik. Aslında paketlediklerimiz sadece ev eşyalarımız değildi. Ben sekiz yıllık örgütlü, sıradan, tüm ilişki ve yaşanmışlıklarımı da sımsıkı bağladığımız mukavva kolilere hapsederken; ömrümün kalan kısmında bir daha buralara, bu ellere gelme, gelebilme arzumu ve cesaretimi kaybedeceğimden habersizdim. Eşim, günün yirmi dört saatinde beraber olup, itina ile düzenleyip sevdiği kokladığı tabağını kaşığını, hoyratça kolilerken döktüğü gözyaşlarının sonra dökeceklerinin yanında, mevsimlik akan çay olduğunu nereden bilebilirdi ki? Çevrede şüphe yaratmadan, kamyona yüklendiğimiz gibi Yenice'ye koşacağız... Sanki gittiğimiz yerde durumumuz anlaşılmamış gibi. Baskın yememek için, yüklenme aşamasından önce ben ayrıldım, taşıma işini yakınlarım yaptı. Eşyalarım, kaçarcasına kamyona yüklendiğinde ben, güvenliğim için otobüsle, eşim ve yükleyici yakınlarım, eşya yüklü kamyonla beldemizdeki baba evine vardık. Cümle konu komşunun meraklı bakışları arasında, eşyalar hızla indirilirken, ihbar mekanizmasının yıldırım hızıyla işletileceğini de çaresizliğimle sonradan gördüm. İşyerin-

de zimmet çıkmasın diye de, istifa dilekçemi posta ile dışarıdan gönderdim. Dilekçem müdürlükçe kabul edilmedi. İstifa dilekçemi, şahsen gelip elden vermem bildirildi. Tuzak diye gitmedim, gitsem alınırdım. Aynen öyle olanlarımız oldu. Dilekçemi de başka bir ilden postalamıştım ki zarfın üzerindeki mühürden yerim belirlenmesindi. İstifa dilekçemin peşi sıra da iş yerime ve kiracı olarak oturduğum tüm evlere baskınların düzenlendiğini çok sonraları öğrendim.

Bu arada peş peşe iki gün aynı yerde kalmıyor her gün ayrı ayrı evlerde kalmaya çalışıyordum. Bu uygulamayı da yakın bir büyük şehirde yapıyordum. Günlerim hayatın içinde gelen işçi yoldaşlarımın öngörüleri biçiminde, plansız programsız geçiyordu. Hem ekonomik ihtiyaçlarım için hem de güvenliğimle ilgili bir şeyler yapmalıydım. Partinin taahhüdü gecikmişti. Belki de bir şeyler yolunda gitmiyordu; 'Taahhütler gerçek olana dek üretim içerisinde olursam daha iyi kamufle olurum' diye, çalışmaya karar verdim.

Adana'daki okul arkadaşlarımın birine iş bulabilmem konusunda yardımcı olmasını istedim. Durumumun farkında idi. O da bir teknik eleman olan başka bir dostuna rica ederek yardımcı oldu, iş sahibi oldum. Ağır iş makineleri üreten bir iş yeriydi. Davetlim teknik adam olunca işim kolaylaşıyordu. Çok iyi karşılandım. Belli ki o da sosyalist birisiydi. Bir süre çalıştım, doğru dürüst iş de göstermediler. Açık açık beni idare ediyorlardı. Hem istismar etmemek hem de diğer çalışanların gözünde şüphe çekmemek için, ben yine de yapılan işlerin bir ucundan tutuyordum. O dönem iş yerleri de abluka altında idi. Giren çıkan, gelen giden ile ilgili tüm bilgilerin sıkıyönetimce kendilerine bildirilmesi isteniyordu. Ve işyerleri de, özellikle de sabah girişte veya akşam çıkışta polis ve jandarmalarca sıkı kontrollere tabii tutuluyorlardı. Yerleşim alanlarındaki gibi her işyerinde de ihbar ve ispiyoncu kullanımı bilinen yöntemleri idi. Tüm bunları dikkate alarak çalışacaktım.

İş tamamdı da, barınma sorunum vardı. İş yerinin böyle bir donanımı yoktu. Mecburen Yenice'ye gidip geliyordum. Ne kadar ihtiyatlı olsam da görünüyordum. En azından konu komşuların içerisindeydim. Hangi iş yerinde olduğum istenirse kolaylıkla bulunurdu. Zaten ihbar ve ispiyonun kampanyaya dönüştürüldüğü süreci yaşıyorduk. Darbecilerin ihbar istemesine gerek yoktu. Küçücük Yenice'de bile onlarca insan her gün karakollara gönüllü ispiyon raporu sunuyordu. Bilinen görünen ihbarcılar ayağa düşenlerdi. Bu işi bir de usulüne uygun yapan çok ekâbirimiz vardı çok. Çok yöneticimizin asıl görevi gibiydi. Bu sakıncalardan dolayı bu işyeri olmazdı. Sonra yardımcı olan bu iki dostumu da risk etmiş olurdum. İşçilik yaşamımın en kısa süren işimden ayrıldım.

Başka bir ilişki ile tarım aletleri onarımı yapan bir işyerinde, puantörlük

görevlisi ile tanıştım. Taşeron çalışıyorlardı. Puantörün yardımcılığı ile işe başladım. Sağ olsun çok yardımcı oluyordu. Sadece iş ve çalışma ile ilgili değil, iş yeri ile ilgili, giriş çıkışlarda da önümü açıyordu.

Çalışma saatleri konusunda da, güvenliğimi kontrol için bazen erken bazen de geç gidiyordum. Soran eden olmuşsa haberim olacaktı. Ya da kapıda arama kimlik kontrolü gibi şeyler olursa tuzağa düşmemiş olacaktım. Şimdiki gibi cep telefonu yoktu. Bu yüzden güvenlik kontrolünü gözleyerek yapmak durumundaydım. Fabrika, anayol kenarında açık arazideydi. Giriş kapısında, jandarma, polis veya araçları çok uzaktayken bile görülebiliyordu. Herhangi bir şüpheli durum sezinlediğimde, aracı fabrikaya varmadan durdurtup iniyor, çalışma noktama farklı biçimde gidiyordum. İş yerine de gitmek durumundaydım. Eğer o gün gitmesem polis aramasından dolayı işe gelmediğim anlaşılabilir, şüpheleri üzerime çekerdim. İşyerinde hep hafif işlere verildim. Dostum, iş yerinde iş programı yapılırken hafif işleri bana denk getiriyordu. Akşamları da çoğu kez şehirde onun önerdiği yerlerde kaldım. Arada bir de Yenice'ye gittim, geldim. Yenice'de rastladığım tanıdıklara alakası olmayan yerdeki başka iş yerinde çalıştığımı söylüyordum. Üzerine vazife olmayan ısrarcıların gereksiz sorularını gözlerinin içine anlamlı, birazda tehditkâr bakışlarımla savuşturuyordum. Birkaç ay sonra orası da eskidi. Tab'ii bana göre. Teşekkür edip ayrıldım.

Bir dokuma fabrikasında iş yeri ustasının kanalı ile işe başladım. Dokuma ustası deyip geçmeyin, öyle söz sahibiler ki; iş yerinde her şey onlardan soruluyor. Ödüllendirmede cezalandırılmada, işe girmeden tutun da işe son vermeye, izin vermeye, istirahattan diğer yasal işçi haklarının kullanılmasına kadar. Adeta astıkları astık, kestikleri kestik. Aslında ustaların böyle davranmaları patronların daha çok işine geliyordu. Zaten yetkili kıldıkları ustalar rastgele seçilmiş değillerdi. Öylelerini seçiyorlardı ki tam "Bekçi Murtaza" tipleri.

Buralar emek sömürüsünün hoyratça yapıldığı bir alan. İşçiler çok ağır ve ilkel şartlarda, çok düşük ücretlerle çalıştırılıyorlar. Karşı gelme, itiraz, hak arama gibi şeyler yok. Kıdemlisi acemiyi tokatlıyor yine de ses yok. Usul öyleymiş. Koğuş ağalarının yönettiği cezaevi koğuşu gibi... Hık mık edeni kapı önüne anında koyuyorlar. Yani bu devirde, Cumhuriyetin ilanından atmış yıl sonra hala insanlarımız açlık ile terbiye ediliyorlar. Bizler, sosyalist devrimi yapabilse idik bile, işimizin ne denli zor olacağını daha iyi anlamıştım. Çünkü bizler; işçi sınıfı, işçi sınıfı diyoruz ya; her işçiyi kendimiz gibi biliyormuşuz. Eldeki asıl malzeme buydu. En azından büyük bölümü...

Buradaki bu uygulamalar bana yapılmadı da durum buydu. Ben ne de olsa ustanın torpillisiydim, misafiriydim. Misafir olsam da, yine burada da boş durmuyor, yapılan işlere görevim olmasa da yardım ediyordum. Sıradan işçi

gibi görünüyordum ki, dikkat çekmeyeydim. Aksinde bir şüphelenilirse, çoğu haddinden fazla dindar işçiler, "dinsiz imansız, komünist" diye linç etmeden darbecilere teslim etmezlerdi. Dindarların sonraları darbelere ve yapanlarına karşı oldukları bir gerçek de; 1980'den önceleri de darbecilerin yaslandığı en büyük kitle tabanıydılar. Dindar kesim o yıllara kadar özgürlük, demokrasi, eşitlik, adalet gibi insan yaşamının olmazsa olmazlarıyla ne ilgileri ne de talepleri vardı. Kendi yapılanmaları da buna tersti. Bu nedenle bizleri değerlendirirken, bizim ne istediğimize, neler uğruna mücadele ettiğimize bakmazlardı. Dindar olmayıp, din işleri ile uğraşmayıp, öteki dünyadan çok gözümüzün önündeki haksızlık ve kötülüklerle uğraşıyor olmamızı dinsizlik olarak algılar, bize, 'vurun kahpeye' yaparlardı. O nedenle, kaçarken, saklanırken en çok sakındığım kesimdiler.

Usta da benim siyasi kaçak olduğumu bilmiyordu. Devletten kaçan biri diye düşünüyordu. Siyasi kaçak olduğumu bilse, belki de kendi eli ile teslim ederdi. Adam hiç sormadı. Belli ki sormamak da Adana delikanlısının raconuydu. Sıkboğaz etmek istemedi, tam bir Adana harbicisi gibiydi. Hatta ilk iş günümde, bir süre atölyenin yan bölümlerini gezdirdi. Sözde iş yerini tanıtıyordu. Aslında gösterdiği, tanıttığı yerler zula yerlerdi. Açık açık söylemiyordu da, sıkışırsan buralarda geceleyebilirsine getiriyordu. Direk söylerse risk almış olurdu. Ne olur ne olmazdı, yakalanırsam barındığım yerleri söylediğimde ya da söyletildiğimde adamın başı ağrırdı. Yardım ve yataklık diyorlar ona. Yardım ve yataklığı da ağır cezalandırıyorlar ki devlete karşı gelene, haklı haksız demeden, kimseler yardım etmesindi. Darbeciler bu konunun insani yanını bile mazeret kabul etmiyorlardı. Ustam, bu nedenle risk almadan akıllıca önümü açmış, hem yardım etmiş oluyor hem de etmemiş gibi oluyordu. Çok seferinde maddi ihtiyacımın olup olmadığını sorardı, olursa hemendi. Ustanın onayladığı para işleri de muhasebe ve veznede anında çözülüyordu.

İş yerinde kaldığım geceler de oldu. İplik bobinleri arasında, kumaş topları üzerinde... Ev yatağı gibi olmasa, sert ve soğuk olsa da güvenliydi. Jandarma operasyonlarının sıklaştığında veya ihtimal dâhilinde gördüğümde burada kalmayı tercih ediyordum. En güvenli yerler fabrikalardı. Özellikle de özel sektör iş yerleriydi. Darbeciler onları kendilerinde sayıyorlardı ya ondandı, güvenlikli olmaları. Şehirde kaldığım gecelerde baskın yeme tehlikesi geçirdiğim de oldu. Şahsıma yönelik baskın değil, genel arama türlerindeydi. Bir seferinde jandarma aramasıydı. Burnumuzun dibine, üç sokak ötemize kadar gelmişlerdi. Üç siyasi kaçak aynı evdeydik. Değişik bölgelerin insanlarıydık. Üçümüzde ayrı ayrı iş yerlerinde çalışıyor olmaktan yoruluyor ve haliyle yorgunluk dikkatimizi dağıtıyordu. Gecenin geç saatinde hazırlıksız yakalanılınca biraz panikledik. Üçümüz, üç benzemez, aynı evde görülürsek kurtuluşu-

muz olmazdı. O saatte başka yer de ayarlanamazdı. Sokağa çıktık. Bir yerden geliyormuş gibi kaldırımın değişik noktalarında, bir o yana bir bu yana ayrı ayrı yürüdük. En iyisi buydu. Ayaküstü sorgulandık da. İşten, 'vardiyadan geliyoruz'la yırttık. Eğer paniklemez, sakin olursan, saatler, belki de günlerce ayakta olmaktan bitmiş görevlinin seninle uğraşma ihtimali çok azdı. O da, gecenin o saatindeki operasyonda olma yerine bürosunda mesaisini tamamlamayı veya evinde eşi ve çocukları ile güvenli ortamda olmayı isterdi.

Yemek sorunum yoktu. İşletmede kaliteli denecek düzeyde günde üç öğün yemek veriliyordu. Yemekler yemek fişi ile verilirdi. Ustabaşım o konuda limitsizsin demişti. İş yeri böyle uygun olunca bir süre devam ettim. Ta ki burada da tanınana kadar; 'Sen şu muydun bu muydun, şuna da ne kadar benziyorsun' denene kadar. Sanki kendilerine kalmıştı benim ne olduğum, kim olup kime benzediğim. Halkımızda üstüne vazife olmayana karışma geleneği maalesef var. Sorular çoğalınca da ustama teşekkür ettim ve ayrıldım. Usta, 'Sen sağol koçum, yine elimizden gelen bir şey olursa yaparız, hiç sıkılma, bu günler de geçer' dedi. Adam hiç üstelemedi. Geldiğimde olduğu gibi, gidişimin nedenini de hiç sormadı, sorgulamadı. Merakını içinde tutup, irademe saygılı davrandı.

Birkaç gün sonra bir tanıdığım komşusu aracılığı ile bir konfeksiyon kesim atölyesinde iş buldum. İş yeri sahibine vasfımdan bahsetmedim. İşte, ben İsdemir işçisiyim, şu şu vasıflarım var demedim. Atölyede kumaş kesim işleri yapılıyor, kesilen kumaş parçaları başka bir atölyeye dikime veriliyordu. Bir gecekondu mahallesinin çıkmaz sokağında, eski ahşap iki katlı, gözden uzak, arasan zor bulunacak bir yerdeydi. Kim bilir belki o da benim gibiydi. Devletten kaçmak için buraya sığınmıştı. Çalışanların çoğu, kayıtsız, belgesiz, sigortasız bayan ve çocuk işçilerinden oluşuyordu. Toplam otuz civarında çalışanı olan küçük bir işyeri idi. Buranın işi ağır geldi bana. Kesilen kumaşlar kolilere doldurulup gönderilirken, indir bindir işleri benim gibi yetişkin erkeklere yaptırılıyordu. Yapanlar alışmıştı da bana çok ağır gelince iki hafta dayanabildim. İşin içinde sakatlanmak da vardı. Sakatlanırsam ayıp olurdu devlet amcalara. Sakat gelmemi istemezlerdi, kendileri sakatlayacak ya.

Sonrasında bir kişisel ilişki ile bölgemizde yeni kurulmakta olan bir fabrikanın montajında iş buldum. Bu iş kolunda önceden kalma tecrübem vardı. İşveren burada da taşeron işverendi. Sanayide taşeronluk da moda oldu gibi. Ne hoş değil mi? Bir iş projesi için ihale açılıyor, torpilli olana ihale veriliyor, o da işin mahiyetine göre işi parçalar halinde taşeron dediğimiz çalışma gruplarına pazarlıyor. Yani asıl işi yapan taşeronlar olmuş oluyor. Öyle olacaksa neden iş ihale edilirken taşeronlara verilmiyor da güçlü şirketlere peşkeş çekiliyor. Tabii aslan payını alsınlar diye. Kollanan firmalara para kazandırılıyor,

hem de parmaklarını oynatmadan. Bu arada asıl olan da sektördeki işçilere oluyor. Çünkü taşeronun para kazanması için gücünün yeteceği tek yer işçiler kalıyor. Çoğunun sigortası yok veya eksik yatırılıyor. Çalışma süreleri çok uzun. Çalışma şartları çok ilkel ve acımasız bir iş ilişkisi ile çalıştırılıyorlar. Kaçak işçi de, çocuk işçi de çalıştırılıyor. İşler bir de kabala denilen bir usulde yaptırılınca, işçi pazarı ve işçilik tam bir köle pazarına dönüyor. Daha da önemlisi sektörde kalıcı bir işçileşme önlenmiş oluyor. Böyle olunca da, sendikalaşma ve diğer örgütlenme biçimleri ta baştan engellenmiş oluyor. Düşük ücretli sözleşmesiz, kölelik ilişkileri içerisinde emek sömürüsünün katmerlisinin sektörü oluşmuş oluyor. Askeri darbelerin asıl yapılış amaçlarını öğrenmek isteyene, görmek isteyene her şey açıktır... Neyse, nelere daldık bu konu farklı.

Benim son işyerim de öyle bir işyeri idi. Montaj aşamasında olan işyeri, şehir dışında yarı tepelik engebeli bir araziye kuruluyordu. Çevresinde narenciye bahçeleri vardı. Dozerlerin fabrika temeli için eştiği büyük çukur ve çukurlardan çıkan toprak yığınları, güvenliğim açısından ideal bir tablo oluşturuyordu. Değil beni, inek buzağısını kaybetse bulamazdı. Hemen gel işbaşı yap denildi. Kayıt mayıt istenmeden. Nesin, kimsin, necisin demeden. Aslında bize öyle geliyor da onlar işlerinde tecrübeliydiler. Orta yaş usta bir işçinin kendilerine gelmeyeceğini iyi biliyor, gelmişse muhakkak bir sakatlık vardır diyorlar, hemen senden faydalanıyorlardı. Dönemin sakatlığı da siyasi kaçaklıktı... Sana bunu, bu bildiklerini söylemiyorlar ama seni alabildiğince sömürüyorlardı. Kabul edeceğini, etmek zorunda olduğunu bildikleri için düşük ücret ve çok çalışma şartları koyuyorlardı. Kem küm edersen sen bilirsin, işte kapı deniyor. Kapının senin için ne anlama geldiğini, senden daha iyi biliyorlardı.

Darbe öncesi derlenip toparlanır görüntüsü veren işçi örgütlenmesi, darbe ile oluşturulan yasal "zeminsizlik" ortamıyla doğmadan boğulmuştur. Kendine gelmeden ikici yumruğu yiyen boksör misali... Dönemin zorlukları içerisinde cebelleşen, emeğiyle geçinen siyasi gezginlerin zorlukları emek dünyamızın katmerlisi idi. Ve bu kamburun sırtımda giderek ağırlaşması, bir ilkbahar gecesinin geç saatlerine dek biçim değiştirerek devam etti. Artık av durumum sona ermiş avcının avuçları arasındaydım...

O günler ispiyonun, ihbarın havalarda uçuştuğu dönemdi. Kaçak durumundaki benim gibilerin gizlenmesi, gözden uzak tutulması yerine, ortalıkta siftinmesi hiç doğru değildi. Ve bu sayı oldukça da kabarıktı. Kimse bir başkasına pozisyonunu açmıyordu da, az çok herkes biliyordu. Tahmin edebiliyordu. Ee artık, bizler birbirimizi tahmin ettikten sonra, profesyonelce gizlenenleri gözleme görevlileri için, kaçakları tespit veya tahmin etmek çocuk

oyuncağıydı.

Cuntacıların işlerini ciddiye aldıkları kadar, işimizin ciddiyetinde olunsaydı hayıflanmazdım. Yaptığı işin öneminin, ciddiyetinin ve hayatiyetinin farkında olmayan gayri ciddi yöneticilerin, yönetiminde olmak da, ayrı bir talihsizlik olsa gerek. 'Kirvem hallerimi aynı böyle yaz' diyor ya üstat. Halbuki yönetici pozisyonundaki atanmışların, parti mal varlıklarını nasıl özel mülk edinip sefa sürdükleri ayyuka çıkmıştır.

Tarih yazan kahramanlar zor şartlarda direnirken, dışarıda aç susuz, içeride cigarasızken, altmış yılda on binlerce yiğit insanın kanı canı ile, etinden tırnağından artırdığı ile oluşturulmuş parti mal varlığının üzerine oturup "sefam olsun" sorumsuzluğu tabii ki bizleri kısa bir sürede av durumuna düşürdü. Ve avcı için avına, yani bize ulaşmak zor olmadı.

Kötü haber tez duyuldu. İlla da sahibine... Sahiplerine. Ya da duyuruldu, bilinmez. Koptu bir koşuşturma, kıyamet; 'Kaçın geliyorlar, geldiler ha' diyerek. Savrulduk dört bir yana. Tam olarak anlayıp dinlemeden... Çoğumuz olayın vahametini bilmeyerek. Bazımız bilerek. Bir ikilem, bir bilmezlik, bir bilmezlik... Göz gözü görmez iken sisten, ansızın çöküverdi karanlık. Genç yüreklerimizin gümbürtüsü bastırıyordu postal seslerini. Bizimkinden daha çok altmış yıllıklarınkini. Kaçmak, kaçak olmak... Kaçmış olmak. Av durumuna düşmek cezbediyordu. Alamıyorduk cazibesinden kendimizi. Ardımıza bakmadan kopuyorduk sevdiklerimizden. Yeni mevzilerimize kavuşmak için sanki. Bizi bekleyen terk edilmişliklerden habersiz...

Örgütlerimiz kesti önce ipimizi. Yoldaşlarımız kelle koltukta çaresiz. Neylesin aile, yakın, eşimiz dostumuz, külfet olacak bu süreçte yenik ordunun evlatlarını. Avcının avına düşmek veya düşmemenin fazla bir anlamı yoktu artık av için.

Basın yayın kurumları, silahlı kuvvetler, polis ve istihbarat teşkilatları eliyle yarattıkları kaos, kargaşa, karaborsa ve terör ortamının sorumluları imişiz gibi gösterilip, tu kaka ilan edildik. Hâlbuki bizim şiddetimiz nefsi müdafaadan öte değildi. Sosyalistler, bozulan toplumun vicdanı olmaya devam ettikleri sürece, toplumsal ayıklama sürecinin kendileri için devam etmesi kaçınılmazdı. Hâlbuki ne kan değdi elimize ne de haram yedik. İşte bundan dolayıdır ki; kara eylül sonrası, ihbar ispiyon ve spekülâsyonları intifadaya dönüştürmüş bir halkın girdabında kurtulma şansımız hemen hemen hiç yoktu.

Bir gece vakti avcının avına ulaşması da zor olmadı. Üşüştüler bire on. Bire yüz. Firari vahşi bir hayvan yakalamışçasına... Önde av, ardında eli-beli silahlı, 'suçun ne demeden', çekmekte tereddüt etmeyeceği parmağı tetikte, şanlı ordumuzun mensupları...

Bire bir metre hücreler. Sanki hükmümüz biçilmişti önceden. Artık ne dün-

yanın, ne güneşin ve de dönüm hareketinin bir anlamı kalmamıştı. Ne gecenin ne de gündüzün ayrılığının, yaşamsal önemlerinin olmasının bir anlamı kalmamıştı. Her şeyin, her vaktin geceye, gündüzün öldürüldüğü bir sürece girmiştik. Bire bir hücrelerde saat ve zaman kavramları da anlamsızdı. Tutulduğum sürede, her yer, her şey yürekleri gibi zifiri karanlıktı. Kaç sabah, kaç akşam olduğunu bilmediğim diğer zaman dilimlerinin de bir anlamı yoktu. Ölmemem için verdikleri ne olduğunu bilmediğim yiyeceklerinin de. Ta ki gözlerim bağlı bileklerim arkadan sımsıkı, kesercesine kelepçeli, sorgu noktasına götürülene kadar.

Tarsus Borsa Sarayı toplama merkezinde, tuvalet ihtiyacım için gözlerim çözülüp tuvalete girdiğimde, etrafımda güvenlik oluşturmadıklarını iki kez tespit ettim. Çok emin olmadığımdan veya göremeyeceğim biçimde oluşturabileceklerini, önümü kasıtlı açıp, kaçıp kaçmayacağımı denediklerini düşündüm. Öldürmeye gerekçe oluşturup, 'işte kaçarken vurduk' diyebilmek amaçlı da, o görüntüyü sunmuş olabileceklerini çok düşündüm. O anlardaki kafamda oluşan bu gelgitler beynimi yedi. Yine de şu kesin; eğer durumum, pozisyonum siyasi risk taşıyor olsaydı, tereddüt etmez denerdim.

Benzer pozisyon İskenderun siyasi şube polislerince, Borsa Sarayı'ndan alıp arabalarına bindirdiklerinde de oldu. Ellerim arkada, kesercesine kelepçeli arabaya bindirdiklerinde, yanımdan ayrılıp binaya girdiler. Ben yalnız kaldım. Ve o an arabanın arka koltuğundaydım. Yanımdaki cam açıktı. Aynı düşünceyi ikinci kez taşıdım. Uygulamadım. Bir polisin, siyasi şube polisinin, komünist avcısı birinin bu davranışları çok garipti. Ve bu işte bir pislik vardı. Camı açık bir aracın içinde, yakalanmış avlarını güvenliksiz bırakıp gitmelerinde gariplik vardı. Pislik kokuyordu. Sığınmıyorum, korkaklığımdan değildi. Büyük bir korku ve endişeli ruh halinde idim de, kaçmayı denemeyişimin nedeni dediğim gibiydi, siyasi pozisyonum risk taşımıyordu.

Sorgu yerine götüren sivil polislerin poz ve cakası hat safhaya ulaşmıştı. Aralarında yaralı bir ceylan gibiydim. İki yüz kilometrelik yol boyunca ki tavırları, psikolojik olarak beni bitirmeye yönelikti. İki polis birbirleriyle şakalaşma altında, hayvani davranışlarda bulunuyorlardı. Aracı, keskin sağ solla, devirecekmiş gibi yaparlarken attıkları naralar tam da darbe dönemine hastı. Yenilmeye hazır olmak, nasıl yenileceğime de, ağzı salyalı işkencecilerin nasıl karar kılacaklarına tahmin yürütmeye çalışırken ki duruşumdur, aslolan, o işin galibi. Detaydır sonrası. Falaka, araba lastiğine sokulma. Elektrik seansları. Filistin askısı. Kırılan kol bacak... Akan kan. Yirmi altı yıl sonra ortaya çıkacak, ağır ameliyatlara neden olacak kasık damarlarımın çatlatılması...

Borsa Sarayı'nda eski model gri Ford Taunus marka otomobil ile İskenderun siyasi şubeye yolculuğumuz, siyasi şube müdürü önünde sonlanmıştı ki;

getiren polislerden birinin hayvani sesi sessizliği bozdu. 'TKP'nin turfandası Ali Bulut amirim' dedi. Masada oturan ablak suratlı adam, iri kaşları altında saklı tuttuğu kıpkırmızı iri gözlerini üzerime tuttuğunda, araba farına maruz kalmış tavşan gibi hissettim kendimi. Her yerimi, her şeyimi görüyor gibi bakıyordu. Beynimin içini araştırıyor gibiydi. 'Hı' demesiyle, nereden geldiğini anlamadığım güçlü bir darbe ile yüzüstü yere serildim. Vuran sanki el değildi. Kocaman suni bir şey gibi tüm yüzümü ve boynumu kaplamıştı. Ben ne ile suçlandığımı yüzüme söylemelerini beklerken, o doğrultuda yöneltilecek sorulara makul cevaplar oluşturmaya hazırlanırken, hazırlıksız yakalandığım darbenin tesiri ile yüz üstü düşmemle, yerden aldığım darbe daha şiddetlisi, ağzımı burnumu, yüzümü uyuşturdu. Her yer zifiri karanlığa büründüğünde, o karanlığın içinde güçlü şimşekler çakıp yıldızlara dönüştüğünde, iki güçlü el, iki elimi kaptıkları gibi ardımda birleştirdiler. Verilen komutu yerine anında getiren itaatkâr hayvanlar gibiydiler.

Önceden çalışıldığı belli idi. Şimdi tatbikatta öğretilenleri uyguluyorlardı. Kollarım ardıma o hızla hiç alınmamıştı. Kollarım omuzlarımdan ayrılacakmış gibi oldu. Dipten yerinden çıktılar sandım. Sanki iki kolum, serçenin iki kanadıydı da, kanatlarım ardımdan birleştirilmiş, kesilmeye hazırlanılıyordum. Verdiği acı önceki acılarımı unutturdu. Aynı iri güçlü iki el, kalın kumaş parçasını bileklerimden yedi sekiz kez doladı. Ardımdan ters sarılmış bileklerimdeki kumaştan tutarak başka bir yere sürüyerek götürdüler. Aynı hızla burun hizamda başlayarak sarılan bez, göz hizam geçince ensemde sıkıca bağlandı. Bezdeki iğrenç tat ve kokuyu çok sonra anladım. Benden öncekilerin teri ve kanının kokusu idi. Benden önce aynı işkence tezgâhlarından suçlu suçsuz demeden geçirilen insanlarımızın kokusu, aynı bezin üzerinde bilmem kaç bininci kez katmanlaşmış olmasının verdiği tat tiksindiriciydi. Eskimiş kan ve ter birikiminin verdiği tadı hissedebileyim diye, bezi gem biçiminde, kasıtla ağzıma ve dilime gelecek biçimde sarıp bağladılar. Ve bu cefakâr insanların tek suçu; yönetenler gibi düşünmeyip, yaratılan değerlerin bölüşümüne itiraz edip, yaşadığı mekânların gelecek nesillere tahripsiz tesliminden yana olmalarıydı. Bileklerime sarılı kumaşın arasında, su borusu gibi, hatta daha kalın uzunca bir demir çubuk geçirildi. Aynı hızla, iki yanımda iki adam demir çubuğu, demir çubukla beraber beni de kaldırdıkları gibi duvardaki yuvalarına koyduklarında, hissettiğim acı öncekileri hissettirmez oldu. İşkenceciler bu uygulamada öyle seriydiler ki anlatamam. Kurulmuş mekanik kol gibiydiler. Bu işlerde çok uzman oldukları belli idi... Bu kadar seri olmaları, işlerinin yoğunluğuyla ilgili olsa gerek. Ellerinin yatkınlığı, aynı işlerin pratiklerinin yoğunluğundandı. Zeminden en az elli santim yukarıda olduğumu sanıyorum. Vücudumun ağırlığı kollarımı arkadan, tersten yavaş yavaş düzlüyordu. Nay-

lon bir bebeğin kollarının yerinden dönmesi gibi...

Filistin askısı denilen bu işkence de kollarım tersten düzlenirken, vücudum ağırlığına orantılı aşağıya doğru inerken, kaba etlerime, baldırlarıma ve sırtıma aldığım cop ve sopa darbeleri inme sürecimi hızlandırıyordu. Bir taraftan da vücudumu havadan tutayım diye, ayakaltlarıma copla vuruyorlardı. Ayaklarıma aldığım darbenin acısıyla vücudumu yukarıya çektiğimde, ağırlığım omuzlarıma biniyordu. Aynı hamleyi onlarca kez tekrarlıyorlardı. Artık kürek kemiklerimin vücut ağırlığını kaldıracak mecali kalmamış, yerinden ayrılmış gibiydi. Vücudumu taşıyamıyordu. Ayaklarım bağlı, kafası kesilen boşluktaki tavuk misali çırpınıyordum. Bir başka işkenceci, başka bir kesitte anlattığım gibi kasık damarlarımı ve yumurtalıklarımı sıkıyordu. Damarlarımı parmakları arasında yuvarlıyordu. Verdikleri son acının tarifi çok zor, bu da kendinden öncekileri unutturan bir acıydı. Bir taraftan da üzerinde fazla durmadıkları anlamsız, tutarsız ve istikrarsız sorular yöneltiyorlardı. Belli ki işkence yapmak için yapıyorlardı. Ve ben biliyordum ki bildikleri sınırlıydı.

TKP operasyonunda yukarıdan aşağıya inildiğinden, ilde indikleri son adam bendim. Çünkü şubeye getirildiğimde, yakalamıştım akıllarının dibini. Neyi nereye kadar bildiklerini... 'Müdürüm, TKP'nin turfandası' demeleri kendilerini ve nereye kadar bildiklerini ele vermişti. Bu yüzden bana uygulanan işkencelerin sınırlı olacağını tahmin edebilmem direncimi de artırıyordu. Geçen zamanı bilemeyeceğim. Ayak başparmaklarımın yere sürttüğünü hissettim. Demek ki boyum en az elli santim uzamıştı ki, yine o iki elin her biri bir ayağımı tutup, arkadan kaldırarak, ayak başparmaklarıma bir şeyler taktıklarını hissettim. Belli ki sırada başka bir uygulama vardı. Her halde bu sonuncusu idi, diye düşündüm. 'On isim söyle, kurtul bu eziyetten, ezdirme kendini. Olmadı beş isim ver' diyerek devam ediyorlardı. Arada da, 'Sen silah sorumlusuymuşsun. Silahların yerini söyle. Biz seni şu silahlı, bu silahlı korsan eylemlerde gördük' türünden sorular soruyorlardı. Tabii hepsi bahaneydi. İşkence tezgâhında son pazarlıkları bir isme inmişti de cimriliğimden elleri boş çıkmıştı. Ellerini boş çıkarmamın acısını, yöntemlerini giderekten daha da sertleştirmekle çıkarıyorlardı. Aşamalı uyguladıkları her işkence yöntemi bir öncekini aratıyordu. Öncekilerin verdiği acıyı hissettirmiyor, hatta onu arar oluyordum. Beynim patlayacak sandım. Duyularımı yitirdim, yitireceğim. Sorulanlar ve vurmalar belli belirsizleşip, hayal meyale dönüştü.

Sanki derin bir çukurdan çıkmaya çalışıyordum. Ama bir türlü çıkamıyordum. Bastığım yer çöküyor, tuttuğum yer kopuyordu. Tam çıktım kurtuldum derken tekrar dibe doğru düşüyordum. Yuvarlanıyor, yuvarlanıyordum. Dipsiz karanlıklara. Anlamadığım çığlıklara. Anlamaya çabalıyordum. Tanıdık gibi geliyorlardı. Eşimin, kardeşlerimin, yoldaşlarımın çığlıkları birbirine karışıyor-

du. Duymamak için iki elimle kulaklarımı kapatıyordum. Her yanım zonkluyordu. Beynim yerinden çıkacaktı sanki.

Bu gel-gitler içinde boğuşurken, tekme darbeleriyle uyandım. Tekmelerden önce geçen zaman ya da kaç gece kaç gündüz, benim için yitik parça idi. Film şeridinin koptuğu yerdi. 'Yardım et de kalksın, başımıza bela olacak. Bir de bununla uğraşmayalım' diyordu. Babacan bir ses tonuyla, 'Sizler insan mısınız lan, insan olsaydınız bunu böyle yapmazdınız, bu kadar vurmazdınız' diye söyleniyordu. Kolumdan tutup kaldırmaya çalıştı. Bana da, 'Haydi kalk, haydi kalk, fazla bir şeyin yok' dedi. Kalkmayı denedim, olmadı. Her yerim zonkluyordu. Hele hele ayağımın üzerine basmam mümkün değildi. Tutundum adama, tek başıma kalkamazdım. Adam birine seslendi. 'Şuna yardım et kalksın' dedi. Gözümdeki bağı çözdüler. Gözlerim görmüyordu. Göz kapaklarımı açmaya çalıştım olmadı. Yapışmışlardı sanki. Yarım kalkabildim, şempanze gibi. Ayak tabanıma basamıyordum. Ayağımın yan kısmını taban gibi kullanıp basmaya çalıştım. Şefkatli rolünü üstlenmiş adam, işkencenin devlet politikası olduğunu gizleyerek kafa bulandırmaya çalışıyordu. Sanki işkence devlet içindeki kötü adamların işiymiş gibi. 'Bak ben onaylamıyorum' demeye ya da dedirtmeye çalışıyordu. Hâlbuki o işkencecilerin biri de kendisiydi. İşkence ekibindeki görevi bu idi. Şu an görevini oynuyordu.

Elime oklava gibi bir sopayı verdi. İki avucumun arasında yuvarlayarak gezdirmemi istedi. Aynı zamanda da kolumdan tutarak ıslak zeminde yürümeme yardım ediyordu. Sürekli de telkinlerde bulunuyordu. 'Yahu kardeşim bu toplum adam olmaz. Kimler bu uğurda can vermedi ki, kıymetleri mi bilindi sanki. Nazım Hikmet'ler, Ahmed Arif'ler, Mustafa Suphi'ler, Deniz Gezmiş ve arkadaşları. Hangisi hak ettiği değeri buldu da, sen mi bulacaksın' diye. Güvensizlik eğitimine tabii tutuyordu, aklı sıra. Bireyselleştirmeye çalışan şeyler söylüyordu. Sanki kendini duyacak halim varmış gibi. Söylediklerinin onda birini bile anlamadım. Ben canımın derdindeydim. Acılarımla baş başaydım. Elimde oklava yuvarlıyorum. Islak dediğim yer tuzlu su imiş. Yürütüyordu ki, darbe aldığım yerlerimde kan pıhtılaşmasın. Kangrene yol açmasın. Beni düşündüklerinden değil tabii. Yaptıklarını kamufle ediyorlardı. Hesap verecek yerleri olduğundan, oralardan çekindiklerinden değil. Amaçları zaten sindirmekti. Akılları sıra ezerek sindirmişlerdi. Sindirilmiş bireylerden oluşan toplum, varmak istedikleri yerdi. Her kuşun etini bir kabul ediyorlardı. Demek ki yaşadıklarından da ders çıkartmıyorlardı; hâlbuki 12 Eylül darbe döneminin onurlu davranışlarından, direnişlerinden biri de bu siyasi şubede yaşanmıştı. Daha ne olmuştu da unutacaklardı. Benden bir önce alınan partili yoldaşlarımdan; konuşmamak, istenen isimleri vermemek için, yine buradan bu işkence tezgâhlarında, bu bire bir kaplan kafesi gibi hücrelerde, bir tuva-

let seansında çöp kutusunda eline geçirdiği Permatik jileti zulalayıp, Filistin askısından sonra hücresine atıldığında, koynunda sakladığı jiletle her iki bilek damarlarını ikişer yerinden kesip, akan kanıyla da, parmağını kalem gibi kullanarak hücre duvarına 'TKP ye...' yazmasını. Direnmenin erdemini yazan, onurlu yoldaşım Ali Şancı'yı.

Hücre kapısı altında dışarıya akan kanını, hücre bekçisi görüyor da hastaneye kavuşturulup müdahale ediliyor.

İsdemir işçisi dostumla her aşamada beraberdik. Biz "üç Ali" diye anılırdık, üçleme gibiydik. Ali Kaplan-Ali Şancı-Ali Bulut diye.

Bu konuda benim de alnım oldukça ak, mütevazılık yapmayacağım. Ardımda kimseyi getirmedim. Yirmi bin işçinin çalıştığı İsdemir'in işçi önderlerindendim. T. Maden-İş gibi işçi sınıfımız tarihinin örnek sendikasının fabrika yönlendiricilerindendim. Asıl olanı yapmamış yapamamış olsaydım; patırtımızın, kütürtümüzün gürültüsü kaç dağın ardından duyulurdu. Kaç can yok olur, kaç yuva işsiz aşsız kalır, yıkılırdı. Kaç çocuk anasız babasızlıktan yıkılır, kaç aile parçalanmışa dönüşürdü. Cunta zaten bahane arıyordu. İsim olsun da kim olursa, nasıl olursa olsun gibiydi. Bundan dolayı da ellerim gibi ardımda temiz. Olması gerektiği gibi... Şancı dostumun, yoldaşımın yaptığı gibi, kanımız canımız pahasına...

Her konuda olduğu gibi bu konuda da, ardımızda getirmediğim, yaşamlarının değişmesine kanımız canımız pahasına izin vermediğimiz dost bildiklerim çok vefalı çıkmadılar. Sivil yaşama döndüğümde; ilk karşılaştıklarımın çoğu çok pişkindiler. Selam kelamdan sonra, bakıyorlardı ki ben normal davranıyorum; hiçbir şey olmamış, sanki birkaç günlüğüne bir yerlerdeymişim de geri dönmüşüm gibi davranıyor, korunmalarıyla ilgili bir 'teşekkür' ya da 'sağ ol' bile demiyorlardı. Tam tersine; başlıyorlardı, 'Şu evi alamadım bu arabayı kaçırdım. Hanımıma şunu, kızıma bunu alamadım' diye. Dayanamayıp azarladıklarım oldu. Teşekkürden sağ oldan vazgeçtim; birçoğu benden önce, sağdan soldan duydukları yaşanmış hikâyelerin merkezine yerleşerek, kendi senaryolarını oluşturmuştu bile...

Siyasi şubede kaldığım sürece, birkaç günde bir şansıma hangi işkence yöntemi düştü ise, kısmetimi kesmeyip uyguladılar. Sanki çok varmak istedikleri bir nokta yokmuş da, görevleri gereği yapıyorlarmış, bunun içinde para alıyorlarmış gibiydiler.

Önceden belirttiğim gibi, genellikle gece geç saatlerde, zili zurna sarhoş gelip işkence seanslarına başlıyorlardı. Belki de içtikleri ya da aldıkları uyuşturucu yerlerinde, bizleri aralarında paylaşıyorlardı. 'Bu benim, şu senin' diye. Gıyabımızda yazılıyordu fermanımız. Saatin kaç olduğunu bilmediğimiz bir vakitte, hayvani naralarla bağırıyorlardı. Bağırma da denmez, böğürüyorlardı.

'Bana şunu getirin, bunu getirin' diye. 'Tarsusluyu getirin'. 'Antepli 'yi getirin' diye yırtınıyorlardı. İşkenceciler yırtınırken, biz tutsaklar bulunduğumuz hücrelerde var olduğumuzu gizlemiş olmak için soluklarımızı bile yarımlıyorduk. Ağzına kadar siyasi tutsakla dolu siyasi şube hücreler bölümünde, kimin ismi okunacak, hangimiz hangisine servis edileceğiz, kötü piyangonun kime, hangimize vuracağı, pür dikkat kulaklarımızın kaçınılmaz kabulüydü.

Aslında işkencecilere acıyorum. Bu işin tiryakisi olmuş gibiydiler. Bu işkence işi devlet içinde sektör haline gelmiş. Olmaz ya, olur diyelim. Maazallah demokratik uygar bir ülkeye dönersek ne olacak bu adamların hali. Ne yapacak bu sektörün "kalifiye" elemanları. Devletin kadrolu işkencecileri... Bu adamlar işkence etmeden yaşayamazlar. Bu işin bağımlısı, tiryakisi oldular. İşkence edecek kimseyi bulamazlarsa, önce hanımları ve çocuklarını daha sonra da kendilerini mi sıraya alacaklar. Belki de yarattıkları canavarlar sahiplerini de hedef alacak. Ve bu zavallılar toplumsal vaka olacaklar. Ve bu vakayı da çözümlemek yine bizim gibi duyarlı insanlara düşecek.

Her gece on bir den sabah geç saatlere kadar, kasetten kadınlı erkekli çığlık sesleri, yüksek ses tonunda ağıt sesleri, yalvarma ve feryat sesleri yayınlıyorlardı. Amaçları, bu yöntemlerle direncimizi kırmak, sinirlerimizi bozmaktı. Çözülmüş, itirafçı seslerini yüksek tonda yayınlıyorlardı. İşkenceciler, rastgele bir ismi yüksek sesle çağırıp, değişik roller oynuyorlardı. Ağlayan, yalvaran, çözülen gibi. Bazen iyi polisi, bazen de kötü polisi oynuyorlardı. Davranışlarındaki ruh halleri ruh hastasından farksızdı. Sanki akıl hastalarını getirmiş işkenceci yapmışları. Bu yöntemlerle kurbanlar üzerinde psikolojik üstünlük sağlayıp uygulamaya geçiyorlardı. Sorgulama ve işkence uygulamasını her fırsatta tekrarlıyorlardı. Arada bir nöbetçi polis veya karakol bekçisi geliyor, 'İşte kardeşim bunlar cani. Kendinizi boşuna ezdirmeyin. Kaç kişinin şurasını burasını, şöyle kestiler böyle kestiler. Şöyle kırdılar, böyle kırdılar. Çoluk çocuğunuzun yanına ne yapıp edip sağlam gidin. Zaten mahkemede suçlarınızı inkâr edebilirsiniz. Mahkemeler poliste alınan ifadelere itibar etmezler' diye, yönlendirme çalışması da yaparlardı. Maksatları faili meçhul olayları veya kapatmaları gereken dosyaları üzerimize yıkarak kapatmaktı. Söyledikleri zincirin bir halkası olursan vay haline, "pardon olursun".

İnsan hafızasının almayacağı bu uygulamalara, bu gayri insani davranışlara neden maruz kalıyorduk. Tek farklılığımız, sistemin sahipleri ve yönetenlerinden değişik düşünmemiz miydi? Ordu generallerinden, polis şefleri ve onlara emir veren perde ardındaki "derin devlet" temsilcileri gibi düşünmememizdi. Bunca zulüm, bunca eziyet bunun içindi. Ülkemizin sorunları idi derdimiz. Halkımızın işsizliği, aşsızlığı, açlığı ve cehaletini gidermekti çabamız. Ya onların ki? Yani devlet denilen baskı aracını ele geçirmiş olanlarınki. Yoksul ço-

ğunluğun derdi, yönetenlerin derdi olmadığı kesindi de; iş ki bunu sorunun asıl sahipleri anlayaydı. Sessiz, yoksul çoğunluk anlayaydı.

Ya hastaneler, sağlık ocakları, tanık hemşireler. Ya Hipokrat yeminli doktorlar. Ayakuçlarımızdan diz kapaklarımıza, şişen yumurtalıklarımızdan kapatamadığımız kasıklarımızı, olması gerekenden kısalaşıp şempanzene dönüşmüş boyumuzdan yukarıdaki kan çanağı gözlerimizden gözlerini yıldırım hızıyla kaçıran doktorcuklar. Ve onların "İşkence görmemiştir" raporları. Darbeci generallerin darbenin ön koşullarını oluştururlarken, doktor detayına kadar ince düşünce zekâsına sahip olduklarını hiç sanmıyorum...

SİYASİNİN GÖZETİM YERİ

Kaç zamandır sorgulanmamdan sonra geldiğim, daha doğrusu getirildiğim yer. Alınmamdan sonra kendimi ilk gördüğüm, o süreden sonra, kendimden başka insanlarla ve ayna ile ilk karşılaştığım yer. Kendimi aynada görüp de tanımadığım, 'bu ben miyim?' dediğim yer. Gözlerim beni tanımaz mı oldu acaba? Öyle ise aynadaki kendime neden yabancı gözlerle bakıyorum. Yoksa asıl ben olan buydum da, ben beni başka donlarda mı arıyordum. Kendime yabancılaşacak kadar ayrı mı kaldım kendimden. Oldu mu o kadar? Değilse, başkaları nereden bilecek benim ben olduğumu. Gözetim yerindeki ayna mı çarpıtıyordu beni? Aynada mı hemen saf değiştirmiş, o da mı darbecilerin safında yer almıştı. Her şeyin bu kadar çarpıtıldığı bir ülkede, ayna da mı ayak uydurmuştu onlara? Yoksa aynada mı kendini yitirmişti.

Kendim kendime tanınmaz hale getirilmişken, başkalarının beni tanımasını bekliyordum.

O süre. O süre... Siyasi şubeye alınmam ile şu anki durumum arasında geçen süre. Kayıp gibi, belli belirsiz... Silik fotoğraf kareleri gibi... Ama parça parça... Yer, mekân, şahıslar hepsi sisli puslu, anı bile diyemiyorum. Anılaşacak kadar uzak değiller. Bir adım ötemdeler gibi. Şu an, ayaklarımın zor taşıdığı bedenimle siyasi şube arasında bir bölme var. İşkencelerin envai çeşidinin kol gezdiği, kobay olarak kullanıldığımız ölüm noktalarıyla beni ayıran şey. Yorgun bedenimin yüküne omuz veren gözetim evinin taş duvarı.

Aramızdaki bölme, taş değil de cam bölme gibi. İpince, kırıldı kırılacak sanki. Ürperiyorum ara ara. Düşer miyim bölmenin gerisine diye de derinden derinden üşüme geliyor, korkuyorum. Yükümü falaka yılgını ayaklarım üstünde tutmamı sağlayan vefalı taş duvara minnet duyuyorum. Şu anki dayanağım, can dostum taş duvar. O olmasa eğer yükümü olduğu yere yıktım yıkacağım. Herkes başının çaresine baksın, kendi yükünü omuzlasın dese, çekiliverse bir an, öte dursa eğer, tüm dostlarım gibi, seyirlik olacağım cümle âleme.

Saçlarım sıfır numara makine tıraşlı, sakal ve bıyıklarım hayvan yünü kırpar gibi yolunduğu yer. Hıncahınç insanların doldurulduğu, gündüz sakin, gece

insan trafiğinin yoğun olduğu, işkence hanenin ve mahpushanenin arasında bir yer. Gündüz durağan, geceleri askeri Reo kamyonlarla, mahallelerde toplanan insanların tıka basa doldurulduğu yer.

Bu uygulama her yerde aynı. Ülke çapının manzarası bu... Köle ticaretinin yapıldığı çağlarda Afrika'nın yoksul zencilerinin sözde uygar ülkelere tıka basa gemiler dolusu taşındığı zamanları yüzyıllar sonra yaşamak "laik, yurtsever, antiemperyalist, ulusal bağımsızlıkçı" ordunun en tepesindeki generallerince yaşatmak, yaşatanların utancı olsa gerek.

TKP davasından olup da benden önce gözetim yerine getirilen eski tanıdıklarla birbirimizi yarım saat sonra tanıyabildik. Daha doğrusu onlar beni tanıyabildi. Anlatmaya çalıştığım fiziki şeklim ile ilgili. Darbecilerle işbirlikçi, "Hipokrat yeminli" doktorumun yüzüme bakmadan "işkence görmemiştir" raporunun ardından, askeri bina olduğu anlaşılan binanın içerisine alındım. Spor salonu büyüklüğünde, içi tıka basa demir ranzalar ve ranzaların altı üstü yüzlerce insan doldurulmuş bir yerdi. İskenderun deniz birliğine ait olsa gerek. Kapının hemen dibindeki duvara yaslandım, şimdilik ayaktayım. Sanki elimdeymiş gibi çıkmakla girmek arasında, öğretmenin cezalandırdığı tek ayak üzerindeki ilkokul çocuğu gibiyim. Alıcı gözle içerideki kalabalığı uzun uzun süzüyorum. Bir tanıdık yüze rastlamak için gözlerim ne de çok dolaştı.

Bu şehirde sekiz yıl kaldım. İçeridekiler de buralı olunca muhakkak tanıdığımın olması gerekir. Ben tanıyamasam bile onlardan birilerinin beni tanıması lazımdı. Bıraktım tanımayı tanınmayı, benzettiğim dahi yoktu. Sanki hepsi uzaylı gibi görünüyordu gözlerime. O an bilemediğim, benim de onlara aynı şekilde görünmemdi. Gözetim yeri denilen devasa salonu cepheden görüyordum. Ağzına kadar tıka basa doldurulmuş insan manzarası karşısında bir an ürperdim. Hiç ihtimal vermemiş de olsam, MHP'lilerin tutulduğu yer olur da diye korktum. O an yanıma biri yaklaştı. Üstü başı per perişan, saçları traşlı, yüzü gözü morluklar içindeydi. Samimi bir ses tonuyla 'geçmiş olsun' dedi. Belli belirsiz titrek bir sesle 'sağ ol' dediğimde, kendini tanımadığımı anladı. Ve ben şuyum dedi. Fabrikada aynı bölümde her gün karşılaştığım biri idi. Tanınmaz haldeydi. Farklı sol bir örgüttendi. Sizinkiler şurada diyerek parmağıyla işaret etti. Gösterdiği insanları tanıyamadım. Hâlbuki bir kısmını çok kez görmüştüm. İşareti alan bizimkilerden bir ikisi yanıma geldi. Onlar da beni tanımakta zorlandılar. İçlerinde birinin tanıyıp diğerlerine tanıtmasıyla tanışıldı. Yanlarına, ranzalarına aldılar beni. Ve yaralarımı. Yaralarının yanına koydular, kanayan yaralarımı. Tedavisinin zaman alacağı yaralarımızı birleştirdik.

Gözetim evi denilen bu salonda iki yüzden fazla insan vardı. Çoğu sıradandı. Halktan insanlardı. Köylerden, kentlerden karışık... Çor çocuk denilecek genç delikanlılar. Siyasi olmadıkları ilk bakışta anlaşılıyordu. Olsalardı çoğunu

tanırdım. Bunun böyle olduğunu onları gözaltına alanlar da biliyordu. Dediğim gibi eliyorlar, toplumu elekten geçiriyorlardı. Halka, 'aman ha, bakın gözümüz üzerinizde ha, adam olun len; bize biat edin' diyorlardı. Bugüne kadar olduğu gibi... Etmediğimizde tepemizdelerdi, biniveriyorlardı hemencecik. Defalarcasın da yaptıkları gibi.

Salonun görünümü çok kötüydü. Bir tek battaniye ile yerlerde yatanlardan tutun da ranzalarda başlı kıçlı yatanlara dek. Üstelik gördükleri işkenceden oraları buraları şişkinlik içindeydi. Filmlerde gördüğümüz savaş gazilerinin toplanma yerleri gibiydi.

Polisçe alındıktan sonra başımıza ne geldiğini merak eden yakınlarımız, izimizi süre süre burada tutulduğumuzu tespit etmiş olsalar da gösterilmiyorduk. Yakınlarımız çok uzak mesafedeki cadde kaldırımında, endişeli gözlerle tutsaklara doğru bakıyorlardı. Biz onları tanıdığımızdan el kaldırıyorduk. Ya da ellerimizi sallıyorduk. Ama onların bizi tanımadığını, tanıyamadıklarını da biliyorduk. Yine de el sallamaya devam ediyorduk. Görmeye gelenler kim olursa olsun yine de el sallıyorduk. Nasıl olsa tanımayacak, yakınları sanacaklardı. Onları rahatlatmaktı tüm çabamız. O kadar kötü durumda idik ki, kimin kim olduğunu ayırt edebilmeleri mümkün değildi. Belki de el salladıklarımızın bazıları sıradan insanlardı. Sadece yoldan geçerlerken durup bakanlardı. Bizler yine de el sallıyorduk. Hasta veya yaralılarımız dışındakiler bunu görev biliyorduk. Belki de hiç ilgili olmayanların gözünde akıl hastası koğuşu gibiydik.

Yaşlı bir amca dikkatimi çekmişti. Seksen yaşlarında aksakallı hafif kamburu çıkmış biriydi. Kılık kıyafetine bakılırsa halk tipindendi. Her gün akşamüzeri aynı saatte geliyor, bizi cepheden görebileceği bir noktadan duruyordu. Bastonla yürüyebilen biriydi. Bastonunu önüne alıp iki elini bastonunun üzerine koyuyor, vücut ağırlığını bacakları taşımıyor olacak ki bastonuyla paylaşıyordu ağırlığını. Öylece biz gözetim evindekilere bakakalıyordu. Bu seansı en az otuz dakika kadar sürdürüyordu. Hiçbir hareket yapmadan öylece bize doğru bakıyordu. Bu manzara gözetimde kaldığım sürece devam etti. Bu aksakallı dedeyi ben keşfettim. Belki de benim buraya getirilmemden çok önceden beri buralardaydı da kimseler farkına varmamıştı. Belki de faşist generallerin yönetime el koyup kırıma başlamalarından beri buradaydı. Belki de kendince bizlerle dayanışıyordu da bizler yeni fark ediyorduk. Bilmediğimiz hangi nedenle olursa olsun aksakallı dedenin, nedeninin saygı değer olacağı kanaatim ağır basıyordu.

İçimizde Konyalı bir tutuklu vardı. İki aya yakındır burada tutuluyormuş. Öyle siyasi bir örgütle de ilişkisi yokmuş. Birinin verdiği isimler arasındaki isminden dolayı alınmış. İsmini verenle sıkı bir samimiyeti de yokmuş. Bir gün bir çay ocağının önünden geçerken 'Buyur kardeş çay iç' deyip, havadan

sudan laflamışlar. Siyasi polisin takibinde olan çay arkadaşı alındığında, o an çay içtiği iki kişiyi de alıyorlar. O gün bugündür tutuluyor. Peşinde ne arayanı var ne de soranı garibimin. Biz kendi aramızda, o yaşlı dedeyi ona vermiştik. Dedenin gelme vakti gelip de yerini ve pozisyonunu aldığında, Konyalı 'ya 'gel deden geldi, sana öyle bakıyor' derdik. Hepimizin peşinde gelen birileri var. Seninkisi yok. Bu 'dede de senin olsun' der sahiplenirdik. Yaşlı adamın öyle zekâ özürlüsü falana da benzer yanı yoktu. Her gün mabedine veya kutsal saydığı bir görevini yerine getirip gidişi, daha çok prensipli birini anlatıyordu. Sanki kendi kendine bizlerle dayanışma örneği sergiliyor gibiydi. Alevi kimlikli olanlarımızın bazısı 'O dede boş değil. O Hızır dedesi. Bizlere yardıma geliyor' diyorlardı.

Yıllar sonra eşimle o anları sohbet ederken gözetim evinde nerede olduğumu hep sorar durur. Ben de hep o el sallayanlardan biri olduğumu anlatmaya çalışırım. Manzaranın vahametini tahmin edemeyeceği için aynı konu arada bir tekrar tekrar konuşulsa da varılan sonuç, başladığımız yer olur.

İki veya üç gün geçmişti ismim okundu, çağrıldım. 'Hazır ol gidiyoruz' dediler. Çağrılmak, hem iyi hem de kötüydü. İyiliği, suçsuz bulunur salıverilirsin. Benim için bu ihtimal yoktu. Parti üyeliğim ellerinde sabitti. Sistemin sahipleri kendileri gibi düşünmeyen tüm siyasi eğilimleri yasaklamışlardı. Ben de kendileri gibi düşünmüyor, sistemlerinin muhalifiydim ve değiştirmeye çalışıyordum. Bölgemizdeki TKP parti üyelerinin isim listeleri içinde benim ki de ellerindeydi, tescilliydim. Geriye iki ihtimal kalıyordu. Ya cezaevine götürülecektim. Bu ihtimal de birinci kadar olmasa da iyi sayılırdı. Çünkü mahkeme, yani yargı aşaması başlayacaktı. Ve bizler ilk mahkemede, bilemedik ikincisinde salıverilecektik. Çünkü kimselere bir kötülük etmemiştik. Normal olan sonuç bu diye düşünüyorduk. Sanki normal bir ülkedeymişiz gibi. Üçüncü ihtimal çok kötüydü. Siyasi şubeye tekrar çağrılabilirdik. Ya biri ile yüzleştirilmeye ya da yeni delil veya belgelere ulaşılmıştı da onları teyit ettirilmeye çağrılabilirdik. Tabii bu işlemler yapılırken aynı işkence tezgâhları, aynı sistematik psikolojik baskı biçimleri seni bekliyor demekti.

Gözetimde birinin ismi okunup da götürülürse, tüm gözaltı ahalisi meraklı gözlerle götürüleni izlerdi. Kimdensin diye, hangi siyasetten, yeni birileri alınmış da yüzleştirilmeye mi götürülüyor diye merak edilirdi. Tekrar götürülmelere çok tanıklığım oldu. Hakkında yeni delillere ulaşılıp ta suçu ağırlaşanlarına... Ev ve diğer adreslere kolay ulaşılması için yer göstermeye götürülenlere. Yeni suçlamaları kabul etmeyip ölüden farksız geri getirilip atılanlarına... Daha da kötüsü sorguya diye götürülüp de hiç geri getirilmeyenlere. Sonraki dönemlerde de izine rastlanılmayıp kaybedilenlere... Benimkisi ikincisi oldu. Zaten nereye götürüyorsunuz deme hakkımız yok, hak onlarındı. Savaş ka-

zanmış ordunun mensupları gibiydiler. Esir düşmüş işgal ordusunun askerlerinden daha kötü davranılıyorduk.

İsterlerse tekrar siyasi şubeye, oradan da ev veya başka adres göstermeye bile götürülebilirdik. En kötüsü de sonuncusu olmalı.

Çağrılmam Akçay Askeri Cezaevi'ne götürülmek içinmiş. Ellerim önde sıkıca kelepçeli cezaevi nakil aracı içine konuldum. Tamamen kapatılmış, orta büyüklükte bir kamyon kasasının içindeyim. Kasanın içi boydan boya metalik saçla kaplanmış. Kendimi bir ara, sirkine götürülmek için yakalanmış vahşi hayvan gibi hissettim. Birkaç dakika sonra araç yol almaya başladı. Belli ki şoförün acelesi vardı. Ani hızlanışı ve duruşu, kapalı kutunun içinde her yöne savuruyordu beni. Parmaklıklı, küçücük kirli pencerelerinde dışarısını gözetledim.

Apartmanları, caddeleri, sokakları, tren istasyonunu gördüm. Darbe öncesi iç içe olduğum yerlerdi. Eşim dostumla dolaştığım yerlerdi. Yoldaşlarımla siyasi etkinlik alanlarımızdılar. İşçi dostlarımızla her sabah işe gidip, akşam iş çıkışında sendika binamıza gelirken kullandığımız mekânlardı.

Şimdi, özgürlüğümden yoksun seyrederken onları, hüzünlü göründüler gözlerime. Hüznümü paylaşır gibiydiler. Tren istasyonunda İskenderun Demir Çelik'e gidip geldiğim, kirli ve bakımsız işçi vagonlarını gördüm. Ki o vagonlar ikinci işyerlerimizdiler. Dört gözle beklediğimiz T. Maden-İş Sendikamızın yeni sayı gazetesi çıkınca, destelerini kaptığımız gibi son vagonda girip ilk vagondan çıkardık. Manşet haberini bağıra bağıra dağıttığımız yerdi. Grev haberleri, direniş haberleri ve şanlı yıl dönümleri haberleri. Üst düzeyde yapılan toplu sözleşme haberleri. MESS grevleri. MC ve İMF karşıtı yayınlarla, siyasi bilinci işçilere taşıma araçlarımızdı.

Tabelası sökülmüş sendika binamızı, Kemal Türkler'in T. Maden-İş'ini gördüm. Yaşadıklarımın en ağırıydı. Emek ordumuz yenilmiş de mevzilerimiz terk edilmiş gibi geldi. Sendikamızın yeri yerle yeksan edilmişti. Ne de çok aceleleri varmış meğer. Ya da cuntanın yerle bir edeceği örgütlü kesimin başında işçilerden yana sendikalar varmış. Yadırgamadım da, içim burkuldu.

Nakil aracının içinde
Dondurulmaya götürülen but gibiydim
Kasvetiyle üşüdüm
Tekerlek üstünde
İki adım ötemde
Baş hizamda
Demir parmaklıklı pencerede
Dışarıyı seyrettim

Ezbere bildik yerleri
Tek tük insanlı caddeleri
Siftah etmemiş mağazaları
Tanıdık badanasız evleri
Binalar üstünde tepeleri
Esentepe, Yıldırımtepe, Gültepe'yi
Tepeliklere hapsedilmiş
İnmeye üşenen bizimkileri
Seyrettim

Evimden önce uğrak yerlerimi
Kırılmış camlarıyla derneğimi
Açılmamış
Hiç açılmayacak kooperatifimi
Çok da aceleleri varmış gibi
Tabelası sökülmüş sendikamı
Seyrettim
Yol boyunca yorgun işçileri
Kirli boyasız vagonları
Gayri bensiz de gidebilecek
İşçi trenimizi
Seyrettim.

Otuz yıl sonra bile, cezaevi nakil aracına benzeyen her türlü taşıtı sevimsiz bulurum. Mesela, belediyelerin kasaplara sunduğu et dağıtım araçlarını müthiş itici bulurum. Cezaevi aracının yolculuğu hep daha kötüye doğru yol alır. En azından benim yaşamımda böyle oldu. Nasıl ki mezbahada kesilmiş hayvan etleri doldurulup kasaplara dağıtılıyor, ben de kendimi o aracın içindeyken, dağıtıma sunulmuş et gibi hissettim. Aslında söylemle tam da örtüşüyordu. Şu an ben de etlerimin ne tür bir uygulama ile nerelere dağıtılacağını bilmiyorum. Kesilmiş koyundan farkım iç dünyamdı. Hiçbir zaman dizginlenemez iç dünyam. Savunmasız sanılan, hiçbir zaman ele geçiremeyecekleri iç dünyam.

Araç, şehirlerarası ana yoldan, Adana istikametine devam ediyor. İskenderun çıkışında, körfezi tepeden gören noktasındayız. Ana yoldan sağa, Amanos Dağları'na doğru saptı. Dedelerimden biri anlatmıştı; körfezi tepeden görünce anımsadım. Bizimkilerden altı yetişkin erkek, asker olarak Yemen'e götürülürler. Yemen'de telef olunması malum, ordular Yemen'de tarumar. Dağılmış Osmanlı Ordusu'nun savaşçıları, savaş görmeden; savaşın nasıl bir şey oldu-

ğunu bile yaşamadan büyük kısmı Arap çöllerinde, çöl koşullarında kırılır. Bizim altı "savaşçı" dedemizden dördünün akıbeti meçhul olur. İkisini nasıl olmuşsa; Fransız birlikleri Filistin'e, oradan da gemiyle Akdeniz adalarından birine getirip bırakırlar. Bir zaman sonra Türkiye'ye giden bir gemi denk gelir, yalvar yakar gemi kaptanı bizimkileri almayı kabul eder. Geminin rotası İskenderun'dur. İskenderun Limanı'na yükünü boşaltacak olan yük gemisi körfeze demirler. Büyük bir ihtimalle tam karşımda, şuralardan bir yere. İki dedem gemiden ayrılıp karaya çıkmayı başarırlar. Belki de; körfezin isteksiz isteksiz dövdüğü kumsalın şu kısımlarından bir yerinde... İki dedemin karaya ilk ayak bastıkları burası ile sılaları arasındaki mesafe en az yüz yirmi kilometre uzaklıkta. O günün şartlarında aç susuz, ne ile, nasıl olduğu bilinmez; Yenice'deki evlerine vardıklarında; altlı üstlü olmak kaydıyla, üst baş paramparça, yalınayak. Yürüyebilmek için ne bulmuşlarsa ayaklarına dolamış, bir deri bir kemik ailelerinin kucağına atarlar kendilerini...

Yemen kırımında artakalan altı dedemden ikisi; Arap çöllerinde batıya, Anadolu'ya doğru gelmiş, getirilmiş, şu altımda salınan körfezden sılaya doğru yürümüşler. Ben ise, akıbetim belirsiz, şimdilik onların izinden; Yemen istikametine götürülüyorum.

Araç durdurulup indirildiğimde; dikenli kafes tellerle hapsedilmiş bina yığınları ile karşılaştım. Demek ki içine hapsolacağımız, hapsedileceğimiz binaların kendileri de tutsaktı. Tutsaklık farklı bir dünyaydı. Ve bu dünyanın tüm unsurları da aslında tutsaktılar. Dikenli tel örgülerle kuşatılmış cezaevi binaları gibi. Tutsak binaların, içimizi titreten şakırtısıyla, tutsak "demir kapısı, kör penceresi" gibi... Zinciri kilidi ranzası gibi tutsaktılar. Her şeyi, her yeri, var olduğundan beri tutsaktı. "Zulamdaki mahzun resimlerim" gibi tutsaktılar...

AKÇAY

İskenderun körfezinin hâkim noktasına konumlandırılmış, Akçay Askeri Cezaevi'ne getirilişimin ilk haftası idi. Liseli gençlerden biri yirmi aydır tutuklu. O daha on altı on yedi yaşlarında çocuk. Duvarlara yazı yazmaktan tutulmuş. Mahkemesi sonuçlanıp tahliye edilmiş; salıverilmesi gerekirken, hala cezaevinde tutuluyor. Başka bir tutuklaması da yok, öyle sersefil yatıyor. Biraz da sahipsiz, geleni gideni soranı yok. Çağırdım yanıma, durumu ile ilgili hukuki bilgileri aldım. Cumhuriyet Savcılığı'na tahliyesinin işleme konulmasını talep eden bir dilekçe yazdım. Hukukçu değilim, aklımın yettiğince yazdım. Dilekçenin savcılığa iletilmesini cezaevi idaresi sağlayacak. Dilekçenin cezaevi müdürlüğüne iletilmesi için, dilekçeyi asker gardiyana veriyoruz almıyor. 'Etme tutma onbaşı' diyoruz, olmuyor. Neymiş, gençler daha önceleri onbaşı ile tartışmışlar, o da aklınca bizim gencin burnunu sürtüp cezalandırıyor. Tüm birimlerde olduğu gibi asker onbaşı gardiyan bile keyfiyetinin iktidarını kurmuş.

Bunlar cezaevinde uygulamaların normal olduğu dönemde yaşanıyor. Onbaşıya, 'gençtir kusurlarına bakma' diyorsam da dilekçeyi alıp müdürlüğe götürmüyor. Darbecilerin elinde tutsak olsam da, olanca cenderelerinde geçmiş olsam da, demek ki hala yüreğimi haksızlıklara karşı dizginleyememişim. Hala çevremde yaşanan mağduriyetlere müdahil oluyordum.

Haliyle biraz sert çıktım, atıştık. Üç beş gün sonra da bir avukat kanalıyla dilekçemiz yerine ulaştı, liseli gencimiz de salıverildi.

Olacak ya, bir süre sonra cuntanın talimatıyla cezaevlerindeki siyasilere bindirildi. Yani uygulamalarını sertleştirdiler. O karanlık döneme girildi. Koğuşlar arası diyaloglar, görüşmeler, okuma, yazmadan bilmem nelere kadar her şey kısıtlandı, yasaklandı. Tutulduğumuz yer, cezaevinden çok bizleri yok etme amaçlı, kırım noktasına dönüştürüldü. Bir gün, cezaevi müdürü yüzbaşı önde, gardiyan askerler ardında, koğuş koğuş geziyorlar. Ama ne gezme. Gözdağı vermek için programlanmışlar. Eski uygulama sona erdi, yeni bir dönem başladığının milat çizgisini ilan ediyor gibiydiler. Yüzbaşı, girdikleri koğuşun mensuplarını topluyor, küfrederek, gözlerimizin içine içine konuşuyordu. Baş-

larımız öne eğik, bakışlarımızı kaçırıyorduk, göz göze gelip de bir bahane bulmasınlar diye. O ara, onbaşı gardiyan beni parmağıyla göstererek 'komutanım bu bana karşı gelmişti' dedi. Dilekçe atışmasını kastederek... Beni alıp falaka pozisyonuna yatırdılar. Yani sırtüstü yere yatırıp, iki ayağımı kalınca bir sopanın üzerine aldılar. Sopanın iki ucunda birer asker gardiyan, sopayı iyice kaldırıyorlar ki ayak tabanlarım tam havaya kalksın, kalksın ki zahmetsiz coplasınlardı. Koğuşta bulunan yetmiş seksen tutuklunun ortasında başladılar copla ayakaltlarıma vurmaya. Üç beş derken devam ediyorlardı. Canım müthiş acıyor da olsa, siyasi şubede alıştım bunlara. Çılgınca hem copluyor hem de bağırarak küfrediyorlardı. Gürültülü ve görüntülü bir dayak ortamındaydım. Daha önce uğradığım işkencelerde tek olduğumdan, canım acıdığında, bağırıp çağırabiliyordum. Buradaki ortam daha farklıydı. Hem her siyasi örgütten tutuklular vardı, hem de çocuk denebilecek yaşta gençler vardı. 'Rakip siyasilere karşı malzeme, çocuklara da kötü örnek olmamak lazım' diye düşünüp sıktım dişimi, gıkımı çıkarmıyorum. Ben ses çıkarmadıkça copun şiddetini artırıyorlardı.

Ellerim ardımda bağlı dövülürken
Cop ile sopa ile saplık ile
Nerem denk gelirse vurulurken
Cellâdımla amansız kavgamda
Elektrik falaka filistinde

Gözlerimi iyice açıp
Cellâdımın gözlerinin içine
Ta derinliklerine derinliklerine
İçine dikiyordum dikine

Dönen bir çelik matkap gibi
Deliyordum gözlerimle bebeğini
Girip beynine
İniyordum yüreğine

Yirmi altı yıl sonra
Bacaklarım kangren olacak biçimde
Sıkılırken kasık damarlarım
Dolaştım dört bucağını
Dönerek dönerek dönerek
Salisede bilmem kaç kez
Kırık bin çelik parçası gibi

Gözlerim bağlı iken
Pencere kenarında
Yüksek denebilecek tahta masada
Düşürüverirlerken
Yedinci katın loş koridoruna
Ciğerinden oksijen alıp
Safrasında zehir olup
İniverdim midesine
Yumruk yumruk

Deliriyordu işkencecim
Bağır bağır bağırıyordu
Gözlerime bakma
Gözlerime bakma diye

Daha da yüklendiğinde copa
Gözlerimin dik duruşu
Cellâdımı tüketirken yalnızlığında
Bir kez daha doymuştum
Kavgamın sofrasında
Bir kez daha kanmıştım
Sonsuzluğun denizinde
Susuzluğuma

Kaç zaman sonra bilmiyorum, tutukluların bağır bağır fısıltıları uğultuya dönüştü. Ve bu bağır diyenlerin çoğu, diğer sol örgüt elemanları idiler. İnatlaştığımı anlamışlardı. Kendilerine karşı onur sorunu yapıp, kendimi fazla ezdirmemi istemiyorlardı. Aynı şey onlarında başına gelecekti. Sonunda 'aahh, uhh' dedim de falaka faslını bitirdiler. Bizim koğuş benim şahsımda payına düşeni almıştı.

İşkenceciler çıkıp gittiler. Gözdağı verilme sırası diğer koğuşlarda idi. Koğuşumuzdaki farklı siyasi örgütlerin deneyimlileri, ayak tabanıma kan toplanmasın diye, üç seans masaj yaptılar. 'Keşke bu dayanışmayı darbe öncesi de gösterebilseydik. Keşke kıymetimizi birbirimizi yemeden önce de anlayabilseydik', diye geçirdim içimden. Aynı duygulara onlarında sahip olduklarına inanıyorum. Kısmet bizden sonra gelenlere, umarım yaşananlardan önemli dersler çıkarırız.

Ellerimiz temizdi, kan bulaşmamıştı, darbecilerin ve katillerinin ki gibi kirli değildi.

Generaller, cunta generalleri, ipleri dışarıda kuklalar. Cuntanın başı Kenan, demokrat Kenan... Cumhuriyet ordusunun Genelkurmay Başkanı yaptığı Kenan Evren... Sahiplerinin istemediği bir insan kuşağı oluştu; '78'liler kuşağı. Statükocu olmayan, değişim isteyen, ülkede yaratılan değerlerin paylaşımına itiraz eden bir kuşak. Daha adil bir paylaşım isteyen kuşak... Sistemin sahiplerinin dışında bir kuşak... Çizdikleri düşünce kalıbının dışına çıkmayı başarmış bir kuşak. Kabuğunu kırabilmiş, zarını yırtmış bir kuşak. Gerçek devrim sürecini hızlandıracak kuşak.

Sistemin araç lastiği balon yapmıştı. Balon yapan kısmı, dış lastiğin içine sokmaları gerekiyordu. Darbeciler şimdi onu yapıyorlardı, yaptılar da. Otuz yedi yıl sonra baktığımda yüreğim sızlıyor, istediklerine ulaştıklarını da görüyorum.

Ailelerimizle görüşlerimizi bile baskı aracı olarak kullanıyorlardı. Uysallaştırmaya, direncimizi kırmaya yönelik görüş yasağı konuyordu. Yakınlarımıza da 'işte şöyle iyi, böyle iyi davranıyoruz da, yakınınız bunun kıymetini bilmiyor. Bizde kurallara uysun diye bu önlemleri aldık' diyerek yakınlarımızı bize karşı kışkırtmaya çalışıyorlardı. Uzak illerden gelmiş görüşmecilerin çoğu, çoğu kez görüş yaptırılmadan, ağlayarak gerisin geri gönderiliyorlardı. Ki bunlar, her zaman tutuklu yakınlarını görmeye gelemeyenlerdi. Birçoğu ayda bir ancak gelebilenlerdi.

Görüş günlerimiz haftada bir, o da Çarşamba günleriydi. Çarşamba günü ile ilgili ne büyük, ne kutsal hayallerimiz vardı. Sosyalist devrimimizle birlikte üretimi artıracak, ihtiyaçlarımızın tamamını karşılamak için haftada kırk sekiz saat çalışmak yerine, otuz-yirmi-on beş saat derken, belki de bir gün çalışmamız yetecekti. Belki de o gün çarşamba günü olacaktı. Belki de o çarşambaların öğle sonu da tatil olacaktı. Şimdi kâbusa dönüyordu. Çarşambalardan hep bunu anımsarım. O denli kutsal saydığım Çarşamba, şimdi esaretimin dışarıya açılan bir penceresi oluyordu. Tabii buradaki Çarşamba'nın durumu çok vahim olsa da...

Görüşmecisi gelenlere 'hazır olun' diye anons yapılır, isim okunarak gardiyan eşliğinde görüş yerine götürülürdük. Çoğu kez ite kalka götürülüyorduk. Küfür, hakaretle veya askeri marş söyleterek götürülürdük. Görüşçümüzün geldiğine sevinecek miyiz, üzülecek miydik bilemiyorduk. Sağa sola bakmadan, öndekinin ensesine bakarak sıra ile götürülüp getiriliyorduk. Bu davranmaların bir nedeni de moralimizi bozup görüşmenin sağlayacağı moral desteğimizi yok etmekti. Görüşe gelen yakınlarımız da aynı kötü davranışa, cezaevi avlusunda tabii tutuluyorlardır diye hep endişe ediyorduk. Öngörümüzde de yanılmamıştık. Görüşmecilerimizi yıldırmak ve bizi daha da yalnızlığa itmek için çok çirkin davranırlarmış. Görüş şartlarımız zaten alabildiğine uygunsuzdu. Görüşmecilerimiz kabinlerin arka tarafındalardı. Aramızda arası boşluklu çift

cam, üstelik camlar kirli olurdu. Böyle olunca da görüntü bozuktu. Gardiyan eşliğinde getirilirken tembihlenirdik. Görüşme süresini geçirmeyeceksiniz. Süre geçirilirse görüşmecilerimize de kötü davranılacağı tehdidinde bulunurlardı. Bizler de gelenimize kötü davranmasınlar diye daha itaatkâr oluyorduk. Görüş anında, yan yana dizili on, on iki kabinde herkes bir ağızdan bağırınca zaten bir şey anlamak mümkün olmuyordu. Ben ve eşim genellikle de sağır ve dilsizler gibi pantomim biçiminde işaretleşiyorduk. İkimiz de biliyorduk ki, nasıl olsa hiçbir şey anlamayacağız. Yine de karşımızdakini daha çok üzmemek için anlamış gibi yapıyorduk.

Biz yine iyiydik. Görüşte Türkçe dışında dil kullanmak yasaktı, kullananın vay halineydi, pata küte. İçimizde Kürt ve Arap olanlarımız vardı ve onların yakınlarının bazıları ana dilden başka dil bilmiyordu. Yani Türkçe bilmiyorlardı. Vesikalık fotoğraf pozu verir gibi karşılıklı dururlar, görüş bitti denilince de el sallanıp gerisin geriye giderlerdi. İçeride konuşamamışlıklarının ezikliğini, dışarıya çıktıklarında da Arapça veya Kürtçe ağıtlara döküp mırıldanırlarken de, anlaşılmak istenmeyişleri devam ederdi. Yüreklerinde bir kartopu gibi büyüyen acılar yumağının, sağır kulakları aşıp feryada dönüşeceğine, feryatlı diller çığlık olup ummanlaşacağına, umarsızlıklar devam ederdi.

Cezaevi için, daha doğrusu biz siyasiler için görüş bir açmazdı. Olsa olmuyor, olmasa olmuyordu. Görüşte yaşananlar can sıkıyor, moral bozuyor olsa da, görüşçün gelmediğinde de bir hüzün çöküyordu. İşte böyle bir açmaz yaşanıyor olsa da, yine de zor günde sahiplenmenin, dayanışmanın üstüne söz olmazdı. Ben şanslıydım. İçimizde bebesi olan yoldaşlarımız vardı. Camın ardında, şuracıkta, bir metre ötede bebesi duruyor, bakıyor, gülüp el sallıyor ve ona, kanından canından olan bir cana dokunamıyordu, buna izin verilmiyordu. Bu gayri insani bir davranış değil de neydi.

Ülkemizdeki sistemin sahipleri, sistemlerinin korumalarını sinekten yağ çıkaracak kadar öyle şartlandırmışlardı ki; cezaevlerini, oradaki biz tutukluları dahi pazar olarak görüyorlardı. İçeride bizleri, dışarıda yakınlarımızı nasıl soyup soğana çevireceklerinin yollarını her gün değiştiriyorlardı.

İçeriye para dışında hiçbir şey almıyorlardı. Esir kampının esirleri gibi tektip en adi bezden elbise (elbise derken gülesim ya da ağlayasım geliyor), o elbiseleri giyince zaten herkes birbirine benziyordu. Onların içinde bizi gören yakınlarımız, bizi tanımakta zorlanıyorlardı. Saçlar üç numara makine tıraşlı olunca, görüşmecilerimizin bir kısmı görüş esnasında bize, halimize, şeklimize garip garip baktıklarını biliyorduk. Hatta bazıları bizi tanımadan, benmişim gibi yapıp konuştuklarını (sanki boşluğa konuşuyormuş gibi) anlayabiliyorduk. Yakınlarımızın bizi, kılığımızı ilk gördüklerindeki şokun etkisiyle günlerce ağladıklarını tahmin ediyorduk.

Yiyecekler çok kötüydü, çoğumuz bu aralar zayıflamıştık. Avukatlara ve yakınlarımıza sordurduğumuzda, 'askere ne veriyorsak, tutuklulara da aynısını veriyoruz' diyorlarmış. Çoğumuz askerlik yapmış insanlardık ve askere verilen yemeği de çok yemiştik. Buradaki uygulamada ise, tabakla sıraya girip verilen yemeği alıp, yerde yiyorduk. Sabah çeyrek, öğle ve akşam yarım ekmekle, görünüşümüz hiç de iyi değildi. Dışarıdan bakan biri, 'bunlar burada sağ çıkmazlar, çıkarılmazlar' diye düşünürdü. Yakınlarımız belli etmemeye çalışsalar da, onların bu kaygısını biliyorduk.

O süreçte, ilişkileri zayıf olan birçok evliliğin hüzünle sonlandığına tanık oldum. Zayıf eşlere aleyhimizde telkinde bulunuluyordu. Cezaevi yöneticileri ellerini evliliklerimize kadar sokmuştu. Evlilik ilişkilerimizi bozma çabasını sistemli uyguluyorlardı. Karakolda, görüşmelerde, şurada, burada: 'Bunlardan umudunuzu kesin. Bunlardan size hayır gelmez. Dışarıya sağlam zor çıkarlar, yol yakınken başınızın çaresine bakın' diye, alçakça duygusal ilişkilerimizi de sabote ediyorlardı. 'Bunlardan anne veya baba olmaz, bunlara güvenip yuva kurulmaz, yirmi otuz yıldan aşağı ceza almazlar. Size söylemiyorlar, hepsinin ağır suçları var' diye.

Dışarıdaki maddi ve manevi desteğimizi kırmak, yok etmek için yasa bile çıkardılar. Eşlerden biri siyasi hükümlü ise, dışarıdakine boşanma hakkı verdiler. Hem de bir dilekçe ile. 'Ben ayrılmak istiyorum' diye müracaat eden, dışarıdaki eşin talebi anında yerine getiriliyordu. Bu yasallaştırıldı, her fırsatta da bu yasayı eşlerimize hatırlatıyorlardı. Cunta yönetimi, belden aşağıya da vurmaya başlamıştı. Taa, yorganımızın altına kadar girdiler. Bu konuda çok dökülenimiz oldu. Daha çok da maalesef eğitimli kesimlerimizden yaşandı. Özellikle de dışarıdaki eş bayansa ve ekonomik özgürlüğü de varsa, hiç tınmadı. Boşanmalar yoğun oldu, sevdası terk edenlerimiz çok oldu. Ve tabii bu durumda olanlarımızın mahpusluğu da çok zor oluyordu. Birkaç misline katlandı. Beş yıl yiyenlerimiz on, on beş yıl, on yıl yiyenlerimiz yirmi-otuz yıl yatmış gibi oldular.

Yemek ve su dışında, içerideki tek meşgalemiz çay ve sigara idi. Gazete ara sıraydı, o da kendi istedikleri gazete. Ya da bazı gazetelerde görmemizi istedikleri bir haber varsa o gazeteyi getiriyorlardı. Maksatlarını bilsek de, varsın onlar öyle bilsin, okumamızı istedikleri gazeteyi, gazete görelim diye, elimiz gazete kâğıdına değsin diye paramızla alıyorduk. Sigara da öyle, öyle istediğin sigarayı, tiryakisi olduğunu her zaman alabilmen olmazdı. Onların istediğini ya da ellerinde ne varsa onu almak durumunda kalınıyordu. İtiraz edene pata küteydi. Çay demeye bin şahit isteyen sarı suyu, çay diye demliklerle satıyorlardı. Bir süre sonra hangi komünün, ne vakit, ne büyüklükte demlik çay içtiğini idare ezberlemişti. Belli ki not tutulmuştu. 'Falan saat çay siparişi

vermediniz' soruşturması yapılıyordu. Aksatmamanız için de psikolojik baskı yapılıyordu. İçmemeniz, fiyatından veya diğer nedenlerden dolayı planlı ise vay halinizeydi. Herhangi bir şey bahane edilerek pata küteydi. Bir keresinde yaşadık, hem de ne yaşama, ne tecrübe.

'Çaylar pahalı ve demsiz' diye defalarca ilettik, düzeltmediler. Bizler de komünler olarak anlaşıp çay almamaya karar verdik. Vay halimize... 'Sizler kim oluyorsunuz da verdiğimiz çayı beğenmiyorsunuz. Ne oluyorsunuz da komutanlarımızın ve askerin içtiği çaya bahane buluyorsunuz' diye bir bindirdiler, bir bindirdiler, anamızdan emdiğimizi burnumuzdan getirdiler. Tabii çay diye değil. Başka bir şeyi bahane edip, yılana saldırır gibi saldırdılar. Koğuşların kapılarını kapadılar, her koğuşa ayrı ayrı seansla; ellerinde kazma veya kürek sapı olan, bir mahkûma beş altı düşecek şekilde asker. Koğuş camlarını kırdılar, içeriye gaz ve sis bombaları attılar. Solunum zorluğundan ölmelerine ramak kalanlarımız oldu. Daha sonra koğuşun kapısını açtılar, karşılıklı yüz yüze tek sıra dizilmiş eli sopalı askerlerin arasından geçmemizi istediler. Koğuşumuza atılan sis bombasından boğulmamak için, yuvasına duman verilmiş arı misali çıkıp asker tüneline mecburen yöneldik. Ve o asker tünelinde geçerken neremiz geldiyse, öldürmecesine inen sopa ve saplık darbelerinin, hiçbir canlıya yapılabileceğine inanmıyorum. Eli saplıklı askerlerden özel hıncı varmış gibi vuranlar vardı. Ya çok cahildiler ya da faşisttiler. Tünelden geçenleri futbol sahasına aldılar. Cezaevinin içinde, askerler için yapılmış sahaydı. Sopa yediğimiz yerlerimizden muzdarip, sahaya kavuşanlarımız kendini yere atıyordu. Kafa kol bacak, kırık çıkık patlak, birbirimizi tedaviye çalıştık.

Bir yanım mavi körfez
Bir yanım yeşil dağ
Arasında ben
Kare kare, ilmik ilmik
Etrafımda tel örgüler
Örgüler dışında gözyaşları
Gizliden gizliye
Ortasında ben
Tel örgülerde kuleler
Kulelerde uzun namlular
Uçlarında sivri süngüler
Hedefinde ben
Koptu kıyamet
İsyanda doğa
Kirlendi körfez

Dağda tipi Yarık kaya
Umutlarım hayallerim
Bir de kuşatılmış fikirlerimle
Kavganın tam ortasında ben

Yarım saat geçip geçmemişti ki; sonra tekrar herkes koğuşuna denildi, aynı kazma sapı tünelinden geçirildik. Ve koğuş kapıları üzerimize kapandı. Bizim koğuştan (2. Koğuş) başlayarak, koğuşumuzdakileri yemekhane dediğimiz yere topladılar. Lider gibi görünenlerimizi öne çıkarıp, arkadaşlarımızın, yoldaşlarımızın önünde falakaya yatırdılar, bağırana kadar cop.

İçimizde üst düzeyde eğitim görmüş öğretmen, doktor, avukat hatta öğretim üyesi gibi olanlarımız vardı. Bunları sindirme amaçlı, onurlarını zedeleme amaçlı uygulamalardan geçirirlerdi. Sıradan asker veya onbaşı gibi insanların ellerine verdikleri olur olmaz kitaplardan sorular sordurularak bilgi testine tabii tutturulurlardı; 'Komutanım, emret, emredersin, baş üstüne' vs.. gibi hitap ettirmelerle rencide edilirlerdi.

Şubatın dondurucu ayazında, ağzına kadar su doldurulan havalandırma avlusunda yat kalk sürün şeklinde, coplu sopalı sindirilmeye çalışıldık. Türklüklü, bayraklı sloganları takip eden askeri marşlı işkence seansları... Uygun adım yürüyüşünde, kalça hizasına kadar kalkan ayaklar, yerdeki suya vurduğunda, sıçrayan sulardan dizden aşağılarımız görünmez olurken; koridor pencerelerinde uygulamaların hazzından dört köşe oluşları her hallerinden anlaşılan, üst rütbelileri sıkça gördüğüm oldu. Su doldurulmuş havalandırma avlusunda verilen yat komutunun ardında, sırtımızda gezinen asker görünümlü işkencecilerin uygulamaları, yağmur sularını kirli kırmızıya dönüştürürdü.

Sene 1341 değil
Sene 1982
Mevsim kış
Şubatın ortası
İskenderun, Akçay
Askeri Cezaevi

Üçüncü koğuş havalandırması
Dört yanı yüksek duvar
Beton zeminden
Yirmi santim aşağıda
Yüz elli metrekare beton alanda

Kanalizasyon kapakları kapatılmış
Alan silme su doldurulmuş

Dağ yamacındayız
Ayazın altında
Rüzgâr vurduğunda
İt gibi titrettiğinde

Siyasi mahkûmlar sıra sıra
Ayak bilekleri su içinde

Marş sol ki üç
Marş sol ki üç
Dizler yukarıda
Daha daha
Daha da çek

Başımızda onbaşı çavuş
Koridorda yüzbaşı, başçavuş

İzmir Marşı, Eskişehir Marşı
Harbiye Marşı, İstiklal Marşı
Ne mutlu Türküm diyene
Marş sol ki üç
Yat kalk
Yat kalk

Su gibi vücutlar
Su içindeler

Olmadı pata küte
Yumruklar sıkılı
Dişler kenetli
Fırtına öncesindeyiz
Koptu kopacak
Postallı kirli ayaklar
Bastırır başımıza
Bastırır başımıza su içinde
Patlayan ağız

Patlayan göz
Kırılan kol
Kırılan diş

Kan kızıla dönüşür
Kirli yağmur suları

Sene 1982
Mevsim kış
Şubatın ortası

Akılları sıra onurumuzu kıracaklarını, alçaltacaklarını düşünüyorlardı, alçaklar. Hâlbuki hem coplananlarımızın hem de seyrettirildiklerimizin öfkesi ve hıncını büyütüyorlardı.

Asker gardiyan kisvesine büründürülmüş canilerin, normalde asker olma ihtimalleri de çok zayıftı. İşkenceci başı pozisyonundaki onbaşının yaşı otuz civarlarındaydı. Yani sıradan asker yaşından çok fazla... Öyle birkaçı daha vardı. O onbaşının bir süre sonra gazetede öldü haberini okuduk. Haber aynen şöyleydi; Falan onbaşı tezkeresini alıp, nizamiye kapısından çıkıyor. Aşağısı masmavi deniz ve İskenderun körfezi... Şu denizden yıkanmadan buradan ayrılmak olmaz demiş de, yüzme bilmediğinden boğulmuş. Böyleyse bile, belasını bulmuş. Diğer ihtimallerden dolayı da öldürülmüş olabilir. Ettiklerinden dolayı denk gelip öldüren ya da bu dönemde, bu askeri cezaevindeki gayri yasal uygulamaların tamamında vardı, çok şey biliyordu, delili yok etme amaçlı ortadan kaldırılmış da olabilirdi. Bir olasılık da, yaptıklarından dolayı, peşine kimse düşmesin diye de, böyle uydurma bir haber de yapılmış olabilirdi.

Bir keresinde bir üst rütbeli geldi. Albay veya yarbay olabilir. Ya da o dönem İskenderun'daki hangisi ise. Askerlerden biri dikkat çekti, yerde gökte çıt yok, havada sinek bile vızıldamıyor. Demir kapılar şangır şungur açıldı. Önce gıcırtılı olanı peşinde normal seslileriyle rap rap rap postal sesleri... Giderek yaklaştı ses. Bizim koğuşun demir parmaklıklı kapısının önünde, şöyle bir dikildi. General efendimizmiş gibi, sahibimizmiş gibi gözlerini üzerimizde gezdirdi. Zafer kazanmış komutan edasındaydı. Arkasındaki başka başka subaylar ve diğer askerlerle. Gülmeyen yüzlü, tıknaz bir adamdı. İğrenti bakışlarıyla bizleri süzdükten sonra diğer koğuş kapı önlerinde de aynısını yaptı. Bizim koğuş kapısından, koridor boyu dizili diğer koğuş önlerini görebiliyorduk. Koğuş süzmeleri bitince, tekrar geri gelip koridorun orta yerinde dikildi. Heybetli gür sesiyle; 'Dinleyin beni!' diye başladı. Uzun bir vatan millet Sakarya

edebiyatı çekti. Bizler vatan hainleriymişiz gibi hitap ediyordu. Her cümlesi tehdit doluydu. Adam kendini vatanın neyi sanıyorduysa? 'Bu vatanı size vermeyiz, biz bu vatana Çanakkale'de iki buçuk milyon, şurada bu kadar, burada bu kadar şehit verdik. Onun iki katını da size karşı verir, yine de siz komünistlere teslim etmeyiz' diye, kof bir nutuk çekti. Taşıdığı rütbenin altında ne denli boş bir bedenin olduğunu ve o boş bedenlerin taşıdığı beyinlerin altını üstünü görmeyenlere de göstermiş oldu. Kendi gibilerin üst düzeyde maaş ve diğer rantlarının devamı için "yurtsever!" göründüklerini biliyoruz. Darbenin en sıcak günlerinde, Altıncı Kolordu Sıkıyönetim Komutanlığı generallerinin, o günlerin birimi ile bir televizyon veya buzdolabı fiyatı kadar rüşvetlerle onlarca tutukluyu salıverdiklerini iyi biliyorum. Yargılandığım parti davası dosyasında ve diğer sol örgüt dava dosyalarında, benim pozisyonumdan çok daha etkili ve yetkili konumlardaki siyasilerin rüşvetlerle salıverildikleri ayyuka çıkmıştı. Hâlbuki bizler, yurtseverliğimizi hiçbir karşılık beklemeden yapıyoruz. Bunu kendileri de biliyor ve asıl rahatsızlıkları da bu özelliğimizdi.

E-TİPİNDE HAMAM

12 Eylül darbe dönemi, Antakya E-tipi cezaevindeyim. Bir gün, 'Hazırlanın hamama gideceksiniz' dediler, neyin nesidir diye şaşırdık. Tutsaklık süresince böyle bir şeyin ihtiyaç olduğunu unutanlar ya da bize çok görenler, banyo yapmanın insan için zorunlu ihtiyaç olduğunu, nasıl olmuştu da hatırlamışlardı.

Bir gün sıcak yuvalarının buhar kürlü banyolarında mı akıllarına gelmiştik de; 'Ya bu mahpustaki tutsakların bu ihtiyaçları nasıl oluyor?' diye, emir erlerine verdikleri talimatla mı banyoya alınıyorduk.

Ya da evlerindeki çocukları veya eşleri mi hatırlatmıştı dersiniz? Ya da cezaevlerindeki siyasilere yapılan gayri insani uygulamalar dünyalıların diline sakız olmuştu da, alay edilir mi olmuştular? Bana kalırsa bunların hiçbiri değildir. Fiziksel olarak çok kirli olursak, kendimize zararla kalmaz etrafı ve bulunduğumuz yeri güvenli olmaktan çıkarırdık. Bunlardan da başları ağrır diyedir. Yönetenlerin aynı sağlıksız ortamı bir daha kullanmaları da zorlaşır. Bir de durup dururken kamuoyu baskısı başlarını ağrıtmasındı. Hani halkı aldatıyorlar ya; bizleri faydalı bireyler haline getirmeye çalıştıklarına dair. Zararlı hastalık mikropları bizleri öldürürse, bu sefer de ölümüz başlarına bela olurdu. Şimdiye kadar yok ettikleri on binlerce insanın hesabının sorulacağı ortamın oluşmamasına dikkat etmeliydiler. Yalanlarına inananlar uyanabilirdi.

Darbeciler cezaevlerinde bu tür problemler istemiyorlardı. Onların uyarlaması, buradan çıkan mahkûmlar yürüyerek çıksınlar yeterdi. Yürüyerek çıkılması onlara yetiyordu. Zaten gerisini onlar halletmişti. Hem de bizi, bizden daha iyi biliyorlardı. Çünkü bize yaptıkları kötü muamelenin sonuçlarının, ne zaman, nasıl ortaya çıkacağının verileri ellerindeydi.

Bir yıldır E-tipindeyim, böyle bir hamam uygulaması yoktu. Ne yalan söyleyeyim, Nazilerin gaz odalarını hatırladım. Arkadaşlara da konu ile ilgili espri de yaptım. 'Banyo diye hamama girdirecekler, orada gaz verip hepimizi topluca zehirleyecekler, böylelikle bizden topluca kurtulacaklar' dedim. Yine her zamanki gibi soğuk duş etkiliydim. Bu ortamda bile espri yapabilmemi yaşama bağlılığımla açıklarsam doğru olur. Yoksa onu hafife almamdan değildi.

Belki SS subayları Yahudileri gaz odalarına götürürlerken de, Yahudilerden de öyle soğuk şakalar yapanlar olmuştur. Bu düşünce kafama takılınca ürperdim. Dediğim gibi çok uzun zamandır sıcak su yüzü görmemiştim. Şubatın dondurucu soğuklarında bile, tuvaletteki buz gibi musluk suyu ile temizlenmeye çalışıyorduk. Koğuş tuvalette tek musluk vardı. Ayaz buz demeden sırayla temizlendiğimizde bile, ancak haftada bir sıramız geliyordu. Ne yapalım, hastalanma riski de olsa öyle temizlenebiliyorduk. Kirliliğin getireceği risk daha büyüktü. Bu konuda tüm siyasi tutuklular disiplinli davranıp temizlenmeyi ihmal etmiyorduk. Koğuşumuzda ihmal edeni fark ettiğimizde, uygun bir dil bulup hatırlatıyorduk. 'Ahmet banyo sıran geçiyor ha ona göre' gibi uyarma yolları bulunuyordu.

Soğuk suda en az etkilenecek şekilde banyo yapmanın yöntemini de bulmuştuk. Ya da öyle sanıyorduk. Önce vücudumuzu sabunlayıp keseliyorduk. Vücut temizliğinden sonra çok hızlı bir şekilde başımızı sabunluyor, o hızla da durulanıp kurulanıyorduk. Ocağın, Şubatın ayazında, beton yığınlarına dokunmanın cesaret istediği havalarda... Durulanmak için plastik tuvalet tasındaki suyu başımıza dökmeden önce dişimizi sıkar konsantre olurduk. Kurulanıyorduk derken de; küçük el-yüz havlumuzlaydı. Mendil büyüklüğündeki ince el yüz havlularımız başımızı bile kurulamaya yetmiyor, hemencecik ıslanıyordu. Vücudumuzun geri kalan kısmını o ıslak bezle siler gibi kuruluyorduk. Çünkü başka bir malzememiz yoktu. Sonra da çabucak ranzamıza, tek battaniyelik nevresimin altına girerek ısınmaya çalışırdık. Tüm bu işlemleri yapmamız on dakikayı bulur bulmazdı. Hastalanma riskini azaltmanın başka yolu yoktu. Yoksa manavın kedisi gibi olurduk.

Şöyle ki; mevsim kış, güneşli bir Şubat günü... Geçimini manavlıkla sağlayan bir hayvan sever, her günkü gibi işinin başındadır. Hayvan severliği genellikle de sokak hayvanlarına. Bunlardan da kedi ve köpeklere daha çok acır. Aç olanlarına, kötü görünenlerine dayanamaz, gönlü razı olmaz. Çoğu kez öğün yemeğini onlarla paylaşır. Evinde de sayısız kedileri vardır. İşte o kedilerden biri, gözüne kirlenmiş görünür. Hem de en çok sevdiği, dükkânına bile peşinden gelip gideni. İş yeri komşuları o kediyi manavın kedisi olarak bilir, öyle adlandırırlar. Kedisini temizlemek manav için çocuk oyuncağı da, temizleyecek yer sorunu var. Çünkü evinde temizlemeye hanımı izin vermez. Kirli kedi için ne yapmak, nasıl etmek lazım derken, yolunu bulur. Manav, kedisini dükkânında iken uygun bir anında, yıkayıp temizleyebileceğine karar verir. İllaki ev şart mıydı sanki. İşin başı biraz sıcak su ile bir avuç deterjandı. Sıcak suyu bitişiğinde ki çay ocağından alabilir. Deterjanı da karşı komşusu zücaciyeci Filiz'den... Bizim manav Filiz'e gider bir avuç deterjan alır. Çay ocağının sıcak suyu ile de kirli kedisini bir güzel yıkar. Manava göre iyi de olmuş,

hayvanın kiri dökülmüş, rengi de açılmıştır. Yalnız pom pom tüylü koca kedi yıkanınca küçücük kalmıştır. Kuruyunca tekrar eski halini alır, tüyleri kabarır diye düşünür. Son durulama ile yıkama işi bitmiş, kurulanması gerekir. Nasıl olacak, nasıl olacak derken; havlu bornozla kurulanmayacak ya, dulda güneşli bir yere götüreyim, hem güneşlenir hem de kurur diye düşünür. Ve karşıdaki elektrik direğinin dibine götürüp bırakır.

Hava güneşli görünüyor da; dışarıda dişleri titreten bir ayaz var. İnsan konuşmakta zorlanıyor, içini üşüten, nemli soğuktan.

Çok geçmez komşulardan biri sorar 'Kedin görünmüyor, nerede?' dediğinde. Manav hayvan sevgisini göstermek için gururla, yıkadım demek ister de bir türlü diyemez. Soğukta dişleri trampet çalıyor ya ondan. Yıkadım yerine ancak 'yıtadım' diyebilir.

Elektrik direğinin yanında güneşte kuruyor dediğinde; komşu 'Şu mu?' diye direğin dibinde ki kediyi gösterir. Sırt üstü yatmış, dört ayağı dimdik havada ki kediyi.

Manav çıldırır. O soğukta kedinin yıkanmayacağını bilmez; 'Hep o Filiz'in adi teterjanı (deterjanı)kedimi öldürdü' der. O gün bugündür ortalığı 'Filizin teterjanı' lafı alır.

Manav akıl etse de; kedisini soğuk suyla yıkadıktan sonra, bizim gibi nevresimin altına soksaydı, belki bizim gibi kedisi de tesadüfen kurtulurdu. Ya da bizim gibi; kedisinin önce vücudunu, sonra da başını yıkasaydı belki bizim gibi yine tesadüfen yaşardı.

Hani kediye dokuz canlı denilir ya; zavallı kedilerle biz siyasi tutsaklar yer mi değiştirdik ne?

Hamam faslına dönersek; söylediğim o küçük havlu, kese ve sabun elimizde gardiyanın gelip; 'Beni takip edin' demesiyle banyo serüvenimiz başladı. Kaç dönemeç kaç koridor, kaç demir kapıdan geçtikten sonra kasvetli bir köşede durdurulduk. Sayılarak içeriye alındık. İçerisinde hamam düzeneği var olmasına vardı da, yine de hamam gibi gelmedi bana. Hani şöyle bir köşede, ayakaltında uzak bir yerde, zula yerler olur ya, daha çok öyle geldi bana. Adam boğazlansa kimseler bilmez. Cezaevinin her yanı öyle de bu hamam köşesi de daha kasvetliydi. Sanki öylesi bir yer sonradan hamama dönüştürülmüştü. Ya da hala iki amaç içinde kullanılıyordu. Hamamın içinde hoparlör anonsu yapıldı. Cırtlak ve cızırtılı bir sesle, 'duyurulur' denildi.

'Şimdi sıcak su akacak (yeni bir buluş tanıtılacakmış gibi), yedi dakikada yıkanıp hamamı boşaltacaksınız. Yoksa karışmayız ha, pata küte olursunuz' denildi.

Bunun üzerine kendi aramızda hemen organize olduk. İkişerli eşleşeceğiz. Herkes eşleştiği arkadaşının sırtını sabunlayacak. Sırtı sabunlanan, aynı anda

kendi başını sabunlayacak. Yani aynı anda, aynı vücutta dört el birden çalışacak. Bu işlem iki üç dakikada bitecek. Sonra devir daim olunacak. Sonra da kalan zamana diğer yerlerimizi, sabunlayıp tamamlanmaya çalışacağız.

Bu yöntem bayağı da iyi oldu. Otuz aydır ilk kez sıcak su ile ve onun erittiği sabun vücudumda kayganlık, hafiflik hissi verdi. Bilincimiz el vermeyip, aklımız yetmese, cezaevi yönetenlerine teşekkürler edeceğiz. 'Ne iyi ettiniz de bize banyo yaptırdınız. Ne kadar iyisiniz. Çok çok teşekkür ederiz. Banyoyu yaptıranların elleri dert görmesin' diyesimiz gelir. Fakirin eşeği gibi... Önce kaybettirip sonra da buldurmalarına benziyor. Dile kolay bir yıl E tipi. Bir yıldan fazla askeri gözetim ve tutukevi... Polis karakolları. Jandarma dehlizleri. Hücreler işkence haneler ve her türlü sağlıksız ortamlardan sonra ilk kez sıcak su ve sabun gören, kanın ve terin defalarca katmerlendiği vücutlarımızı düşünüyorum da; ne dayanıklı türlermişiz be! O kirli günlerimi iyi hatırlıyorum. Tenimizin üzerinde başka bir tabaka var gibiydi. Elimizi vücudumuzun şurasına burasına vurmaktan kaçınırdık. Adeta iğrenmiştik kendi tenimizden. O günlerin üzerinden otuz yıl geçmesine rağmen her hatırlayışımda kendimi kirli hisseder banyoya girerim. O kirlilik hissi adeta saplantıya dönüştü bende. Üstelik Yahudilerden de şanslıydık. Gaz zehirlenmesi yaşanmadan koğuşumuza döndük.

Koğuşumuz daha güvenliymiş gibi. Sanki tüm kötülüklerden koruyacakmış gibi. Orayı kabullenmişiz ya; sığınağımız gibi, barınağımız gibi geldi bana. Olağan yaşama tutunmaya çalıştığımız yerdi orası. Gelecekle ilgili tasarılarımızın başlangıcı şu anda burasıydı. Yani Antakya E-tipi cezaevi, 119. Koğuş...

TABUTLUK HÜCREDE

Günler haftalar zor da olsa geçiyordu. Kötü, zor da olsa... Kara günlerimiz gibi kara anılarımız da çoğala çoğala. Her şeye rağmen gelecekteki güzel günlere umudumdan dolayı, yaşama tutunmaya çalışırken; bir başka koğuştaki siyasi bir mahkûm, koğuşlara gardiyan eşliğinde yemek kazanlarını dağıtırken, koğuşumuzun kapısından içeriye küçük beyaz kâğıda yazılmış pusula atar, attığını da gardiyan görür. Pusulayı bizden biri kaptığı gibi getirdi. Pusula notunda da kayda değer bir şey yoktu. Okudum biliyorum. İşte şu siyasi hareket tenmiş de, TKP'yi doğru bulmuş da. Kısacası yeni yerini ilan ediyordu. Pusula notunda olanlar buydu. Bu olay nasıl olmuşsa, biz TKP'lilere atıldığı idarenin kulağına gitmiş. Tabii idare bunu "kuşları" kanalıyla öğrenmiş. Koğuşumuzun tamamı siyasi mahkûmlardan oluşuyordu. Dört ayrı sol siyasi parti mensuplarıydık. Ve her siyasi grup kendi komününü oluşturmuştu. Koğuşumuzun siyasi fotoğrafı bu olunca, idarenin "kuşu" da bu gruplardan birinin içindeydi. On beş dakika süre verildi koğuşa. Pusulanın kime geldiğini söyleyin diye. Verilen süre doldu, koğuş isim vermedi. Bize yakışmaz, geleneğimizde böylesi yok diye.

Tüm koğuşu aldılar huzura, 'Hanginize geldi bu pusula?' diye. Defalarca soruldu kimsede ses yok. Koğuşumuzda diğer sol siyasi hareketin mahkûmları da tavizsiz davranıyordu. Başgardiyan özellikle onlara dönerek hitap ediyordu. Başkasının yüzünden kendinizi ezdirmeyin diye gözdağı veriyordu. Yine de kimsede ses yok. Tehdidin ardı arkası yoktu. Bizler yine aynıyız, aynı kararlılıkta. İş olacağına varır artık. Söylenirse, alınanı da göndereni de bitirirler. Durumlarından da anladık ki; pusulanın kime atılıp atılmadığından tam emin değiller. Blöf yapıyorlardı. Bu yöntemle sonuç alamayacağını anlayan gardiyanlar, karşı koğuştaki pusulacı genci getirip karşımıza diktiler. O genç de suçu kabul etmiş, kendi yüzünden çok insanı ezmesinler istemiş; 'Ben yazdım ama kimseye vermedim, mazgal deliğinden içeriye bıraktım. Kimseye ait atmadım' demiş. Yiğit çocukmuş. Çok da hırpalamışlardı. Eli yüzü kanlar içerisindeydi, ayakta durmakta zorlanıyordu. Yaşından da genç gösteren fiziği

ile öyle sempatik göründü ki gözüme, elinin yüzünün kanına bakmayıp sarılıp sarmalayasım geldi. Sarılıp sarmalayayım da, hatta üstüne kapanıp görünmez edeyim de daha fazla eziyet edemesinler istedim. Gardiyan ordusunun içinde, yabanıl vahşi avcı sürüsü ortasındaki karaca yavrusunu andırıyordu. Ortalama bir doksan boylarında, yüz kilodan az olmayan kilolarıyla, üniformaları içindeki seçme insan azmanı görünümleriyle daha da ürkütücüleşen gardiyan sürüsü, içlerindeki ceylan yavrumuzu bir görünür bir görünmez ederlerken, görünmez ettiklerinde içimi acıtıyordular.

Bulunduğumuz yerde dövmediler, belli ki suçu kabullendiği anda dövmüşlerdi. Yine de kararlılığında taviz vermedi, tersi olsa isim verirdi.

Biz kendisini tanımıyoruz da, kendisi isimlerimizi biliyormuş. Kaldığı koğuştakilerden öğrenmiş. Pusulacının dik duruşuna bakıp, 'işte; geleceğin siyasi yönlendiricisi' dedim.

Başgardiyan bize döndü; 'akıllanmaya niyetiniz yok, siz istediniz, hücrelere marş marş' dedi. Ne de güzel özetledi bizi. Gardiyanlardan biri önde, bizler ardında yürüdük. Dev koridorda kaç dönemeç, kaç demir kapı geçtik sayamadım. Deseler ki, 'serbestsin, çık dışarı, çek git evine, özgürsün bundan böyle', çıkış kapısını bulamam. Cellâtlarımdan yardım istemek zorunda kalırım. Sonunda bir tünele girdik, devasa bir kutu görünümünde. Fank fank ötüyor, en küçük bir tıkırtı ürkütüyordu insanı. Hücreler bölümüymüş. Tabutluk hücreler bölümü deniliyor. Tek sıra dizdiler hepimizi. Kibrit, sigara, kundura bağlarımızı önümüzde yere, ayakuçlarımıza koydurdular. Koca koğuşu 2 hücreye tıka basa doldurdular. Pusulayı yazan genci de hücreler bölümünün sonlarında ki bir hücreye, tek koydular. Tıka basa hücreye doldurulan bizler sıkışıklıktan muzdaripken, tek başına hücrede olan kimsesizlikten sıkılıyordu. Bizler sıkışık olsak da, tek konanların durumu daha ağırdı.

Birkaç saat sonra yeni mevziimize alıştık. Başladık çevreyi kolaçan etmeye. Cephemize düşen hücreleri gözleyerek izleyebiliyorduk. Hücreler bölümü daha fazla olabilirdi de, en az iki katlıydı. Ve her kat sıra sıra dizili hücrelerden oluşuyordu. Yukarıdakilerde ne var, kim vardır, sağımızda solumuzda kimler ve ne vardır hepsi merak konumuz oldu. Bizler cezalandırma sonucu geçici olarak burada tutuluyorduk. Bir süre sonra çıkarılacağımızı biliyorduk. Hücrede tutuluşumuz geçiciydi. Bu nedenle psikolojik olarak rahattık. Bir nevi emri vaki misafirdik. Misafirdik dedim de, merak ettim, var mıdır insan yaşamında böyle misafirlik? Misafirliğin böylesiydi bizimkisi.

Çok zor koşullarda bile durumumda komik yanlar bulurum. Bu yönümü seviyorum, kendimle barışıklığıma ve korkusuzluğuma bağlıyorum.

Bir de bizim dışımızda, bu tabutluk denilen hücrelerin daimileri vardı. Belki, bilinmez, yıllardır buradaydılar. Belki ne kadar tutulacaklarını da bil-

miyorlardı. Müebbetlik mahkûmlar ve diğerleri. Diğerleri ömür boyu burada kalmaya razı olanlardı. Çünkü onlar için daha kötüsü de vardı. İpe götürülmek; 'her kapı açılışında ürperenler, göğsünün kafesine yüreği sığmayanlar'. Onları düşünürken utanıyordum. Durumumdan yakınamıyordum. İçten içe durumumdan yakınmayı bile ayıp sayıyordum. Bir başkasının kınamasından öte kendim kendimi yakalayacağım diye ödüm kopuyor, kendi kendime arlanıyordum. Saygısızlık sayılır diye.

Bizler buranın misafirleriydik. Yaramaz misafir çocukları gibi görünürüz diye de çekiniyorduk. Böylesi duygu yüklüyken de merakımı yenemiyordum. Ve boşluğa doğru seslendim. Yavaş, ürkek ve umutsuzca, 'Kimse yok mu?' diye. Benimki de ne seslenmeydi, ne seslenme. Kendi sesimden ürperdim. Boşluğa gönderdiğim sesimden ürperdim. Başıboş ses gibi oldu sesim. Sesim yankılanıp mermi gibi patladı. Üst katlardan birinde, baba şefkatinde bir tonla, 'Normal konuşsan da anlaşılırdın' denildi. Anlamıştı buranın acemisi olduğumu. Yabanıldım, yaban çiçeği gibiydim onun için. Anlayıvermişti geçici veya yeni getirildiğimi. Derin vadideki sessizliği bozmuştum. Doğal yaşamı ihlal etmiş gibi utandım. İçinde bulunduğum yeni duruma uyumlaşmaya çalışırken, süresini bilmediğim geçen zamanlardaki sessizliği, o sesimle bozdum. Aslında bir anlamda da iyi ettim. Belki patlayan sesim, eskiyi yenip yeni bir başlangıcın miladı olacaktı. Eski bitmiş, yerini bizle başlayan yeniye bırakmıştı. Sesime ses veren sesin soruları dizildi peş peşe; 'Kimsin, kimdensin, neden buradasın, hangi suçtan alındın?' diyen dost sesi ile de belliydi. Sesinin tonunda sevecenlik vardı, hasret vardı. Uzun yıllar sonra penceresinin demirine konmuş serçeydim. Beni ürkütmek istemiyor gibiydi. Biraz daha, biraz daha kalmam için yalvaran bir tonda gibiydi sesi...

'Ben şuyum, şu davadanım, şu kadar mahkûmiyet aldım. Geçici bir hücre cezası için koğuş olarak şu kadar kişi buradayız' dedim. Memnun olduğunu söyledi, 'Geçmiş olsun' dedi. Bekledi; 'Sende bana sor' der gibiydi. Hücre arkadaşlarım pür dikkat. Nefesler tutuldu. Soluk bile alınmıyor. Göz ve başlarıyla 'sor sor' işaretleri yapılıyordu. Sormaya soracağım da, nasıl sormam gerektiğini ölçüp biçmeye çalışıyordum. Benim için bu ilkti, bu konuda önceden bir yaşanmışlığım yoktu. Usul erkân nedir, ne denir, nasıl sorulur bilmiyordum. Bir yandan da korkuyordum. Soruma alacağım cevabın ağır olması korkutuyordu. Kışın ortasında, buz gibi hücreler bölümünde kan ter içinde kaldım. Ağır olacağını da biliyordum da, bilmediğim ağırlığı, sanki çareymiş gibi kaldırmaya hazırlanıyordum. Sessizliğinde, neden buradasın dememi bekler gibiydi. Düşündüğünü yaptım. Ve bir kez daha aynı diyalog, bir kez daha aynı diyalog. Sordum ha sordum. Kasıtlı soruyordum. Bildiklerimi, tahmin ettiklerimi de soruyordum. Konuşsun diye soruyordum. Konuşsun da rahatlasın isti-

yordum. Bilmediğim kaç zamanın konuşmamışlığını yırtsın, yırtsın istiyordum. Bedeni hücredeydi, müebbetlikti. Dili, dilinde dökülecekleri özgür olsun diye soruyordum. Ağzında dökülen kelimeler tabutluk hücre koridorundan kelebek ömürlü olsalar da kanat çırpsınlar istiyordum. Benimkisi ona yol arkadaşlığı idi. Sanki o, uzun yol tren yolcusuydu da, bense bir ara istasyonda binmiş, iki istasyon sonra inecek ara yolcusu gibiydim. Yol arkadaşım kendini anlattı. Siyasi kimliğini ve müebbet mahkûmiyet aldığını anlattı. Şu kadardır burada tutulduğunu da. Birikip yüreğinde yumak yumak olmuş şeylerinin tamamını anlatmasına zaten ne imkân vardı ne de zaman. Özlemlerini, hayallerini, sevgilerini sevdalarını umutlarını, umut ettiklerini dillendirmesine an, anlar yetmezdi. Ona yetecek zaman dilimi özgürlüktü...

Göremediğim yıldızlar
Küçükayı Büyükayı
Samanyolu kutup yıldızı
Göremediğim dolunaydaki ay
Pamuk pamuk olmuş bulutlar
Aydınlığına muhtacım
Yaşamımın güvencesi güneş
Sesini duyduğum yağmur
Arada bir hissettiğim rüzgâr
Hey kimse yok mu orada
Sesime ses verin
Özgürlüğü alınmış gökyüzündekiler

O anlatırken, arada bir 'hı' veya 'evet' diyorum ki, dillenmekten haz duysun istiyordum.

Dün siyasi hasım sayıp, birbirimizi yok etmeye çalıştığımız sol siyasettendi. Yaşam bir kez daha tokadını yüzümüze yüzümüze şaplatıyordu. 'Şu siyasetten olanınız var mı' diye seslendi. Soracakları vardı belli ki. Gardiyanın tehdit dolu bir tonda, 'Gürültü yapmayın len' diyen uyarısı, sesimizi kesti.

Hücreler, tabutluk denilenlerdendi. İki metreye üç metre ölçülerindedir. Tam hücre ortasında beton yatak... Mezar biçiminde... Bir metreye bir buçuk metre ölçüsünde. Hücrelik biri zorunlu olarak o yatağa yatacak. Ve de onun üstünde oturacak. Bunları yaparken sürekli kendi mezarı üzerinde oturuyor ya da yatıyor; yatarken de ölmüş de yatıyormuş gibi hissedecek. Ölmüş de gömülmüş mezarının üzerinde oturuyor gibi olacak. Otururken de mezarı üstünde yatarken de kendi mezarında. Labirente dönüşmüş ölümcül duygular yumağı sanki. Beton yatağın etrafında dolaşırken de öyle. Etrafında otursa da, kendi mezarı başında oturuyormuş gibi hissedecekti.

Ölümü bekleyen müebbet hücre mahkûmu, beton mezarı içindekinin kendi olduğu gerçeğini hiç aklından çıkaramayacaktı. O, içinde olduğu beton mezarın başucunda bağdaş kurup oturacak, kendi mezarının doyumsuz seyrinde olacak. Nasıl bir icattı, kim düşündü acaba? Bu kadar "ince duygu" işkence yöntemini? Tabutluk hücreye koyduklarını çıldırtmak amaçlı yapılmış bir proje. Projeyi oluşturan sadist ne kadar da gururlanmıştır kim bilir? İt oğlu it.

Hücrenin bir köşesinde açık tuvalet, diğer köşede su musluğu... Yirmi kişi zor sığıyoruz. Aynı anda oturup ya da yattığımızda sığmıyoruz. O nedenle bu ihtiyaçları nöbetleşe yapıyorduk. Bazımız otururken bazımız ayakta, bazımız da yatıyorduk. Sırt sırta ya da yan yana sığışabiliyorduk. İşin ilginci de siyasi adresleri ayrı ayrı olanlardık. Daha dün birbirimizi yediklerimizle ya da yedirildiklerimizle... TKP'li, DEV-YOL'cu, PKK'lı, DEV-SOL'cu veya Maocu... Şimdi yapışık oturup kalkıyoruz. Mecburen tabii. İnsan kendini alamıyor; darbelerden önce akıllı olunsaydı da, paramparça olmayıp birbirimizi yemeden, sırt sırta verebilseydik de, bu ülkede bu kadar kolay darbe yapamasalardı diye. Hücrenin bir köşesine tuvalet adına delinmiş bir delik vardı ve ihtiyaçlar o deliğe gönderilecekti. Tek olsan tamamdı da; bu kadar insanın içinde bu iş nasıl olacaktı.

Tuvalet ihtiyacı olanımız önceleri ihtiyacını göremiyordu. İşin psikolojik yönü vardı. Yirmi küsur kişinin içinde üstelik apaçıkta nasıl olmasındı. Getirilişimizin üzerinde iki gün geçti, hiçbirimiz tuvalet ihtiyacımızı gideremedik. İçimizde rahatsız olanların sayısı artmaya başladı. Belli ki bağırsaklarımız zorlanıyordu. Üç dört saatte bir kontrollük yapan gardiyana sorduğumuzda, hücredeki o deliği tuvalet olarak gösteriyordu; 'Tuvalet o delik, oraya yapacaksınız' diyordu. Önceleri alay ediyor sandık da, sonra anladık çaresizliğimizde. Öyle olunca da ihtiyacı gelenin etrafında etten duvar oluşturuyorduk. Tuvalet taşının sıfır noktasında. Arkamız dönük şekilde daire oluşturuyorduk. İhtiyaç sahibimiz kendini kapalı mekânda hissederek rahatlıyordu. Yapamayanlarımız çoğunluktaydı. Yapabilenler müthiş mahcuptular. Çıldırmamak için kendi pislik kokularımızla ilgili arsızlığa vurup alay ediyorduk. Günlerce beton üzerinde oturmaktan gazla şişmiş bağırsakların aniden büyük bir gürültüyle boşaltabilenlerimizle, kakasını yapanımızla 'affedersiniz' derdi. Duvar oluşturanlarımız, koku sahibinin mahcubiyetini azaltma amacıyla 'gözün aydın' gibi, şeyler diyorduk. Kakası gelen ihtiyacını rahat yapsın diye, yaparken gazını bilmem neyini boşaltmada mahcubiyetini azaltmak için etrafında daire oluşturanlarımız, sırf gürültü amaçlı marş veya türkü söylerdik.

Hücreler dizisi yan yana, bizler kendi koşullarımızda, komşu hücrelerde ölümleri bekletilen siyasi mahkûmları hatırladığımda, onların zorluk derecesini algılayabilmem bile imkânsızdı. Çünkü alınmak istenen hayat, yok edilecek

yaşam benimki değildi. Çok insanı ilgilendireceği, çok insanın yüreğini yerinden oynatacak kadar vahşi bir uygulama olsa da, asıl yaşamı elinde alınan, alınmak tehdidi ile bir gün daha, bir gün daha umuduyla yaşayan, cesede dönüştürülen onun hayatıydı.

Ve o ruh haliyle ölümü beklemek. Ölümü bekleme nitelemesini çok hafif buluyorum aslında. Öldürülmeyi beklemek demek daha doğru olur. Öldürülmeni beklerken de, öldüreceğin ana dek, tabutluk hücrede kendi bedeninin bekçiliğini yapıyormuşsun gibi bekletiliyorsun.

Tabutluk denilen hücrede tutuluşumuzun beşinci gününü doldururken, bir taraftan da biz TKP lilerin başka başka ceza evlerine gönderileceğimizin hazırlıkları yapılıyormuş.

Dosyamız üç kısım mahkûmiyet alanlardan oluşuyordu. Beş yıl mahkûmiyet verilenler. Sekiz ve on bir yıl mahkûmiyet verilenler diye. On bir yıllıklarımızı Malatya E- tipine gönderdiler. Benimde içinde olduğum beş yıllıkları çevre cezaevlerine dağıttılar. Bana Reyhanlı düştü. Hücrede dağıtım bir garip oluyor. Hani o yürekleri hoplatan demir kapının sesi var ya, o ses, ölümlerin, öldürülmenin ve öldürülmeye götürülmenin başlangıcı olan; hücredekilerin yüreğini ağzına getiren o ses. 'Bu kez hepimizi mi ipe götürecekler acaba' dedirten; o, 'şangırt şungurt' eden demir kapı sesi. Bu sefer de bizim için şangırdamıştı. On altı TKP'linin sevkiyatının başlangıcı olmuştu.

Bitişik hücredeki Malatya yolcularını aldılar önce. Tek sıra dizdiler hücrelerinin önüne. Sonra bizim hücredekileri. Ben ve kalanlarımız hücredeydik, bu şekilde vedalaşmamıza izin verildi. Hüzünlü anlar yaşadık. Bir dünyada, farklı dünyaların insanıydık. Farklı bir dünya kurmak için çıktığımız yolda arızaya uğramıştık. Şimdi egemenlerin reva gördüğü, dünyadan dünyalara sürüklenip duruyorduk. Darbe öncesi ölüm tuzaklarını, sonrasında ölüm, öldürme tezgâhlarını, işkence hücrelerini, gözetimi, tutukevlerini paylaştığım; E- tipinde kahırdan başka paylaşacak şeyimin olmadığı dostlarım, yoldaşlarımla yeni bir şeyi daha paylaşıyordum. Ayrılığı. Üstelik ne kadarlığına olduğunu da bilmediğim, ayrılığı. Bitmesini umut etmemden başkasının elimden gelmediği ayrılığı...

Bu ülkenin yurtseverleri bu uygulamaları hak etmiyorlardı. Kara kalpliler bizleri dümdüz etmek için ne yöntemler, ne yöntemler geliştirmişlerdi. Şimdi, bu uygulamaları bizleri eğitmiş miydi, hizaya mı getirmişti, topluma millete "faydalı mı" kılmıştı? Yoksa bu bir kavgaydı da kavganın raundunu almanın sarhoşluğunu mu yaşıyorlardı. Kahraman olduk mu sanıyorlardı; kavgada tükenen cellâtlar.

Hücremde tek başıma
Yapayalnızken
Öldürülmeye
Götürülmeyi beklemek
Nasıldır
Yaşamadım bilemem
Duyduğum her seste
Her tıkırtıda
Her şakırtıda
Bana gelinmediğini sanarak
Ne zaman nasıl
Alınacağımı bilmeden
Hiç yaşamadım bilemem
Bir gece vakti
El ayak çekildiğinde
Belki de akşamüstü
Gün batımında
İdam mangası cellâtlarım
Hukuksuzluğu gizlemeye
Avukatım
Neye yarayacaksa
Doktorum
Tanrısına cellâtlarını
Masum göstermeye
Din görevlimin
Önlerinde hiç yürümedim
Bilemem
Her adım atışımda
Yaşam çizgimin kısalışında
Dizlerimin dermansızlığını
Beynimin zonklamasını
Yüreğimin gümbürtüsünü
Hiç yaşamadım bilemem
Sehpamı urganımı görüşümü
Basamakları çabuk çıkışımı
Ellerim ardımda bağlı
Gözlerimin meydan okuyuşunu
Hiç yaşamadım bilemem
Özenle yerleştirilmiş taburemi

Taburem üstünde
Cellâdımın tükenişini
Ve sonrasını
Ve sonrasını
Yaşamadım
Bilemem
Bilemem

Bu uygulamalar bizlerin, en azından kendi adıma benim, sinikleşmemden daha çok, verdiğimiz mücadelenin, düştüğümüz yolun ne kadar doğru, gerekli ve haklı olduğumuzu daha da netleştirmemi sağlıyor. Detay gibi görünen şeylerin aslında bütünün çok önemli parçaları olduğunu tespit ediyordum.

Darbeciler ve arkalarındakileri tarih mutlaka yargılayacak. En büyük dileğim; tüm kutsallıklardan, gücüne inandığım insanlıktan istediğim odur ki; hesabın sorulmasının yaşamıma denk gelmesi, darbecilerin yargılanmalarını görebilmemdir...

SÜRGÜNDEKİ BEDENİM

Reyhanlı denince kulağa hoş geliyor, güzel şeyler çağrıştırıyor. Bahçeler, çiçekler gibi. Hani 'reyhan', mis kokulu, kokusu yüzlerce metrede hissedilebilen, bizim buralarda 'sinek kanadı' da denilen bir süs bitkisi ya, belki de ondan hoş şeyler anımsadım. Yaprağını kurutup sıcak ve soğuk yemek, salata türü yiyeceklerde kullanılan; kuru nane veya kekik gibi kullanıldığında sindirim yollarına da çok iyi gelen bir bitki. Aynı zamanda kendine has nefis bir koku da oluşturuyor.

Dalıp gitmişim nerelere. Dolaşırken reyhan kokulu bahçelerde muhteşem bir manzara gerçek dünyama dönmemi sağladı. Yolculuğumuz Antakya'dan Reyhanlı ya, ilçeye yaklaştığımızda karayolu Suriye sınır tellerine sıfır noktasından devam ediyor. İki sıra telli, bir sırası Türkiye'nin bir sırası da Suriye'nin olmalı. Hani bağımızın bahçemizin sınırı belli olsun diye çektiğimiz çit gibi. Komşumuzun tavuğu, cülüğü, kedisi, köpeği geçmesin diye çektiğimiz tel gibi. İki ülkenin tel örgüleri de birbirine paralel devam ediyor. Yılan gibi, kıvrıla kıvrıla uzayıp gidiyor. Sınır telleri arasında yirmi beş-otuz metre aralık konmuş. O ara boşluk, iki tarafın da değilmiş gibi. Serbest bölge gibi, özgür bölge gibi. İki arsa arasına yol olsun diye, yol payı koymaları gibi. İki komşu ülke de sınırlarını belli mesafe geride tutarak, iki ülke toprağı arasında boydan boya böyle bir boşluk bırakmışlar. Bu tel örgüler arasındaki boşluk, tel örgüler devam ettiğince düzgün bir şekilde uzayıp gidiyor. Aradaki boşluğa, boş araziye, ekilmiş midir bilemem, yemyeşil arpa, çavdar ya da buğdaygillerden bitki örtüsü kaplamış. Sanki belli olsun, işaret olsun der gibi. Sanki sınır boyunca yeşil bant yapıştırılmış gibi. Ve inanın, o seyrine doyumsuz yeşilin içinde ceylan sürüleri; öbek öbek, grup grup. Hiç kaçmıyorlar, hiç sakınmıyorlar. İnsanlar için yasak bölge ceylanların özgürlük alanı olmuş. Ceylanı ilk defa canlı gördüm, hem de sürü halinde.

Dünya bu tip suni sınırlarla bölünüp parçalanmış, paylaşılmış olsa da, artık günümüzde bu tip suni sınırlar kalkıyor. Çünkü sınırlar gelişen teknoloji ile önemini yitiriyor. Teknik ve teknolojik gelişmeler sınır tanımıyor, aşıyor.

Çizilmiş sınırları muhatap almıyor, geçiyor. Az gelişmiş ya da geri kalmış ülke egemenleri; sizler oluşturduğunuz suni sınırları güvenlik ya da egemenlik alanı ilan edip durun. Gelişmiş ülkelerin egemenleri size sadece gülüyorlardır. Çünkü söz konusu, uzaydan denetim ve gözleme olunca onlar için sizin sınırlarınızın bir anlamı kalmıyor. Evinizin içini, hatta iç çamaşırlarınızın markasına kadar görebiliyorlar. Bu değişim ve gelişim konumuzla ilgili olarak bizim ceylanları olumsuz etkileyecekti. Çünkü ülkeler, artık bu tip tel örgülü, mayın tarlalı sınırları çoktan söktüler, kaldırdılar. Bu bölgedeki sınırlar, sınır tel örgüleri kaldırıldığında, oradaki yeşil alan ceylanların elinden alınıp, kimlere peşkeş çekilecek kim bilir. Ceylanlar da kendilerine daha güvenli başka alanlar bulmak zorunda kalacaklar. Başka güvenli yaşam alanı bulamazlarsa, gelişme dediğimiz bu acımasız süreç onları da tüketecektir.

Düş sandım önceleri
Bilmem kaç metre ara ile
Boydan boya iki sıra
Diken diken tel örgüleri
Teli, örgüsü sınır da
Kim hapsetmişti ki bunları
Sürü sürü ceylanları

Düş sandı önceleri
Sarı piyasa taksisinde
Sıfır metre ara ile
Sağı solu jandarmalı
Jandarması devlette
Kim hapsetmişti ki düşünceyi
Bilekleri önden kelepçeli
Bu mahkûm bizim Yeniceli
Anladım düş olmadığını
Anladı düş olmadığını
Anladılar en iyi durumlarını

Jandarma eşliğinde, beni getiren sarı piyasa taksisi cezaevi önünde durduğunda hayal dünyama virgül koyup, gerçek yaşama döndüm. Cezaevi kapısından içeriye alındıktan sonra, önden kelepçeli ellerim arasında, boydan çizgili naylon pazar çantam içindeki üç beş iç çamaşırından oluşan, iki yıldan fazla süredir, E-tipi cezaevinde sıcak su yüzüne mahrumiyetinden, artık içselleşmiş kirliliğiyle morarmış yüküm ve adıma düzenlenmiş, devleti temsil eden sarı

saman kâğıttan evraklarla birlikte yeni "sahiplerime" teslim edildim.

Benden önce buraya getirilen yoldaşlarım, geliş haberimi almışlar ve beni kapıda karşılayıp, rahat olmamı telkinlediler. Gardiyanların ve mahkûmların davranışlarında da baskının daha az olacağı bir yer olduğu ilk bakışta anlaşılıyordu. Mahkûmiyeti az kalanları bu gibi yerlere getiriyorlar. Yakında kavuşacağımız sivil yaşama uyum sağlamamızı kolaylaştırıyorlarmış. Uyum süreci dönemiymiş, uyumdan neyi kastediyorlarsa. Çünkü o kadar göreceli kavram ki, uyumda uysallaştırmayı amaçlıyorlar tabii ki. Olgunlaşmaya olgunlaşıyorduk. Tabii daha da bilinçlenerek, daha da radikalleşerek. Bazen de adamına göre değişiyor. Yöntem haline getirdiklerine göre bir bildikleri vardı, sonuç alıyorlardır, yoksa uygulamazlardı. Her konuda olduğu gibi bu konuda da devlet organize, yüzlerce uzmanları var, onları boşuna mı besliyorlar.

Burası çiftlik gibi bir yer. Bahçe giriş kapısı gibi bir kapı. İçeride üç koğuş, koğuşların ikisi on beş-yirmi kişilik, biri de altı kişilik. Biz siyasilerle adli mahkûmlar karışık kalıyoruz. Siyasiler dışındaki mahkûmlar, genellikle sınır kaçakçıları, suçları da o kapsamda. Yani iş, aş, ekmek peşinde olanlar. Bölge insanının çoğu geçimini böyle karşılıyormuş. Sırtta veya hayvanlarla yapılan küçük eşya vs. kaçakçılığı. Elektronik ev aletleri, sigara, tütün, çay, giysi gibi şeyler. Kaçakçılığın daha büyüğünü yapanlara işçilik yaparken yakalananlar da var. Götür getir işlerinde kullanılıyorlar, ellerine geçen de üç beş kuruş. Bir sakatlık olup yakayı ele verdiklerinde kendilerini burada buluyor, öldürülmediklerine şükrediyorlar. Bunlara sırtçı deniyor. Yoksulların çoğunun adı kaçakçıya çıkmış olsa da, yaptıkları üçe beşe sırtçılık. Üçüncü koğuş altı kişilik, ağa koğuşu dediler ama ben öyle bir ağalık falan görmedim. Kaçakçılığı, sırtçılık biçiminde yapanların ağaları... Onlar, ağalığın kime yapılıp kime yapılmayacağını iyi bilirler. Bana veya diğer sol siyasilere teşebbüste bile bulunmadılar. Ağalıkları da davranışlarından ziyade ekonomik durumları biraz iyi olmalarında. Yeme içmeleri daha farklı. O varlıktan idare ve gardiyanlar da faydalanınca daha ayrıcalıklı oluyorlar. Beni önce o altı kişilik ağa koğuşuna aldılar. İçlerinde birisi 'arkadaş bizimle kalsın' deyince gardiyan da 'olur' dedi. Beni neye benzettilerse? Ağaya benzerliğim yok da belki kanları ısınmıştır. Ben de itiraz etmedim, 'olur' dedim. Sanki başka seçeneğim de varmış gibi.

İlk gece başım müthiş ağrıdı, beynim yerinden çıkacaktı sanki. Adamlar ilaç bulup getirtti. İki kez ağrı kesici ile yardımcı oldular. Verdikleri ağrı kesiciyi yutarken pimpiriklenmedim dersem yalan olur. Uyuşturucu niyetine, kafayı bulma amaçlı alınanlardan olur da diye tereddüt ettiğimi anladıklarında, içlerinde en yaşlı olanı; 'temiz temiz, kalbini ferah tut yeğen' diyerek güven tazeledi. Ayrıcalıklı görünen koğuşta iki gün içinde sıkıldım, yoldaşlarımın olduğu diğer koğuşa geçtim. Ayrıcalıklı koğuş sakinlerine de teşekkür ettim.

Cezaevi nüfusu azdı, ama mahkûm türü çok renkliydi. Ne kadar çok çeşitlilik, idare için o kadar dertti. Sorunların uyum içinde çözümü için görüşlerimiz alınırdı. Müdür arada bir dört beş siyasiyi çağırır 'sizin kafanız çalışır, ortak yaşamı iyi bilir, iyi becerirsiniz' deyip oluşan sorunların giderilmesi yöntemine bizimle karar verirdi. İşini bilen zeki bir adamdı. Cezaevi müdürü değil de sanki bir kurum yöneticisiydi, psikiyatrist gibiydi. Cezaevinin içi içeridekilere tamamen açıktı, yer sınırlaması yoktu. Her saat, her koğuşa girilip çıkılıyordu. Banyo ve havalandırmada bir sınırlama yoktu. Şans oyunları oynayanlar bile vardı. Görüşmecilere daha iyi davranıyor ve görüşme sınırını geniş tutuyorlardı. Hatta bazen de açık görüş yaptırıyorlardı. Açık görüş deyince, görüşmecinin tarafına alınıp yan yana oturuyor, istediğimiz konuda sohbet edebiliyor, konuşmalarımız dinlenmiyor, konuşma diline karışmıyorlardı. Çoğu kez görüş süresine de fazla müdahale yoktu.

Hiç unutmam, unutmam da mümkün değil. Adıyamanlı, Kürt solundan bir siyasi vardı. Yedi yıldır E- tipi cezaevinde kalmış, buraya yeni getirildi. Ailesine gelin görüşelim diye haber gönderdi. Evli bir de çocuğu var. Alındığında çocuk altı aylıkmış. Haberi üzerine görüşmecileri geldi; anne, baba, eşi ve oğlu. Oğlu yedi buçuğunda. Müdüre rica ettik açık görüş yaptırdı. Yani yan yana, yüz yüze. Yedi yıldan sonra göz göze. Hoş beş bir saatten fazla görüştüler. Sonunda yakınları vedalaşıp ayrıldılar. Bizimkisinin bu görüşmeden üzgün ayrıldığını gördüm.

Arkadaşla ilişkim iyiydi. Zaten Kürt solcuları ile hep iyi olmuşumdur. Kürt milliyetçisi gibi değerlendirildiğim çok oldu. Tabii enternasyonalist olunca, egemen ulusun solcularına öyle görünmem gayet normaldi.

Çağırdım, yanıma geldi, oturdu. 'Sadık' dedim, 'görüşmecilerin geldi, daha moralli olman gerekirken tersine durgun gibisin, canını sıkan bir şey mi oldu?' dedim. 'Yo, bir şey yok abi' dedi. 'Peki, Sadık bu baban mıydı?'. Yanıt, 'evet'. 'Şu annen miydi', 'evet' dedi. 'Şu genç bayan da eşindi herhalde?' dedim, Evetledi. 'Çocuk' dedim, 'çocuk kimdi?'. 'Oğlum' deyip devam etti. 'Arif, altı aylık iken tutuklandım, o şimdi yedi buçuk yaşında' derken kelimeler boğazında düğümlendi sustu. 'Bu karşılaşma senin için müthiş bir şey olmuştur, oğlunu öpüp koklamış, yemişsindir çocuğu' dedim. Sadık'ta ses yok. 'Öyle değil mi?' dedim. Yine ses yok. 'Canını ne sıktı?' dedim. 'Hiç sorma abi hiç sorma. Biz babamızın yanında çocuğumuza sarılıp, yavrum, oğlum, kızım diye bağrımıza basıp öpüp koklayamayız ki. Kınarlar bizi kınarlar', deyince çıldırdım. 'Vay sizin törenize de, geleneğinize de, tapındığınız ne varsa' diye bildiğim küfürleri sıraladım. Ağzını açıp bir şey demedi. 'Al bir o kadar da benden' der gibi başını salladı. Bu ne biçim gelenek, ne biçim töre? Kanından canından olan bebeğinle yedi yıldır, dile kolay yedi yıldır ayrısın. Göremiyor, görsen de do-

kunamamışsın, dokundurmamışlar. Araya tel örgüler, görüş kabinleri girmiş. Seni tüm sevdiklerine yakın olmandan mahrum etmişler. 'Peki, şimdi bu töre engelinden dolayı da yakın olamıyorsun. Bu geleneğin cuntacıların engelinden ne farkı var, söyler misin Sadık?' dediğimde, 'haklısın çok haklısın' derken gözlerinden yaş süzülmesi beni de duygulandırmıştı. 'Zaten bizler bunların, bu geri geleneklerin de aşılmasının mücadelesi için buradayız' dediğinde, bu kez ben 'haklısın Sadık' dedim. Sözü gediğine koymuştu Sadık.

Yarı açık cezaevinde günlerimiz daha iyi ve hızlı geçiyordu. Sonraları da getirilen siyasiler oldu, toplam dokuz kişi olduk. Üçü, dördü Antakya- Samandağlı arkadaşlardı. Görüşmecileri daha sık gelebiliyordu. Sağ olsunlar ihtiyaçlarımızı fazlası ile karşılıyorlardı. Askerliğin son günlerine gelmiş gibiydik. Kimimiz yirmiden, kimimiz otuzdan aşağıya gün sayıyorduk. Parti tutuklamasının son adamı olmamdan en kıdemsizleri bendim ya; buradakileri ben uğurlayacaktım, öyle de yaptım. Yalnız iki yoldaşımla beraber, mahpusluk esareti bitiyor bir başka esaret günleri bizi bekliyordu. Ben iki yıl Tokat'ta, arkadaşımın biri Muş'ta, diğeri de Bingöl'de ikişer yıl sürgünde kalacaktık. Bu aralar biraz parasal sıkıntımız da vardı. Nasıl ki Antakya E-tipi cezaevinde buraya nakilde taksi parasını bizden aldılarsa, sürgüne götürülürken de aynı uygulamaya tabii tutuluyormuşuz. Aynı zamanda bize nezaret eden polisin yol parasını da bizden alıyorlarmış. Nezaret deyince, benim işimi kolaylaştırmak için değil tabii. Devlet kendi sistemini işletiyor. Hem de yükünü bize vurarak. Bu uygulama, aslında bir baskıdır. Hapislik, sürgün ve masraflarla bir cezayı üçüncü kez ağırlaştırmadır. Nedir yani, ben senin elindeyim, beni cezalandırıyor, ceza yöntemi olarak da alıp bilmem nereye götürüyor, parasını da benden alıyorsun. Çelişkilerle dolu bir rezalet! 'Yol parasını vermiyorum veya param yok da veremiyorum' dersen; 'iyi o vakit burada kalırsın, paran geldiğinde sürgün yerine götürülürsün' diyorlar. Burası dedikleri yer, polis nezarethanesi. Ya da, yol masrafını devletten talep edeceğiz, gelene dek de burada bekletilecekmişiz. Devletten beklersek, ölme eşeğim yaz gelsin işine döner. O yüzden bir an önce buradan kurtulmak istiyoruz. Ne yaman çelişkidir ki, sürgün yerimize götürmelerini istiyorduk. Aksi halde, esaretimiz burada bu kapalı mekânda devam edecekti. Götürüleceğimiz yer, hiç olmazsa, mahrumiyet bölgesi de olsa şehirdi, cezaevinden daha büyüktü.

Darbe planlarının uygulanmasında hiçbir ayrıntıyı ihmal etmeyen generaller, hiçbir detayın maliyetinden kaçınmazken, verdikleri mağduriyetin maliyetini bile mağdur ettiklerine vuruyorlardı. Zayiatın maliyetinin mağdurlara yüklenmesi de ihmal etmedikleri ayrıntıydı. Velhasıl üç sayısal yol parasını denkleştirmede zorlandık. Dışarıda varlıklı bir "arkadaşa" durumumuzu yazıp yardım istedim. Borç olarak olduğunu da belirttim, ondalıklı olmadı 'sonra

dan, yol parasının bizimkini biz, polisinkini karakol karşıladı da sorunumuz çözüldü.

Mahkûmiyetimin bitiminin akşamı tüm hazırlıkları yapıp, bir sonraki sabaha sorunsuz hazır oldum. Her türlü temizlik, ütülenen elbise ve gömlekler, bir sonraki gün giyilmek üzere kurulu beklemeye alındılar. Benim için yarın yeni bir gündü, önceki yeni günlerden daha farklı. Bu yeni başlangıç, önceki yeni günlere başlangıcından farklıydı. Yeniliklere, yenilere açığımdır, hazırımdır her zaman. Korkmam, tasalanıp sızlanmam, iyisinde de kötüsünde de mütevaziyimdir. Korkmadığım gibi, şımarmamda. Hoş geldi sefa geldi, yeni günle beraber yarın.

Sabah erkenden Türk filmlerindekinin aynısını yaşadım. İçeridekilerle vedalaşma, Allah kurtarsın gibi falan. Benim gibilerin durumu biraz farklı. 'Haydi, güle güle git' yok. Dışarıda bir resmi polis, gardiyanın elindeki evrakı aldı; kargodan paket gelmiş gibi attı imzayı, aldı beni. 'Gel hemşerim' dedi. 'Nereye' dedim. 'Polis karakoluna' dedi. 'Müsaade ette beni bekleyen yakınlarımla selamlaşayım' dedim ve işaretimle, bak bunlar ailem, eşim, annem, kız kardeşim ve arkadaşım dedim. Zaten bu enstantane ilginçti. Vedalaşma dedim ya; birlikte olunur da ayrılırken 'vedalaşma' denir. Peki, şimdi benimki ne oluyor, bu pozisyonuma ne ad konuyor. Cezaevinden çıktım, ailem ve sevdiklerimle beraber olmadan sürgün yerine götürülüyorum. Şimdi ailemle vedalaşacağım. 'Hoşça kalın mı?' diyeceğim. Bu şekilde ayrılmanın vedası da olmaz, hoşça kalınması da. Bu iş biraz mezarcının işine benzedi. Hani mezarcı çalışırken, yani mezar kazarken "hayırlı işler" demek biraz çapraşıksa, bu da öyle. Mezar kazmanın hayırlı yanı mı olur? Can kaybedilmiş, yapılan iş kaybedilen canın işi. Bana uygulanan da biraz buna benzedi.

Polis 'uzamasın' diyerek müsaade etti. Üç beş dakika hal hatır soruldu ve ayrıldık. Sohbet için kimde moral kaldı ki.

Etrafım çimler çimenler
Güller karanfiller bezenmiş
Başımın üzeri
Sarmaşıklı asmalar
Özenli düzeneğini kıskandıran
Karolu patikalar

Henüz birkaç metremde
Mahpushane kapısı
Kilidi zinciri
'Demir kapısı kör penceresi'

Eşim dostum yoldaşım
Avını azad etmiş
Hüznüyle baş başa gardiyanım
Peşimde sürgün avcım
Beli silahlı polisim

'Gidelim' dedim polise. Eşimin sinirleri daha fazla dayanamadı. 'Bu kadar mahpusluktan sonra nereye götürüyorsunuz, ne diye götürüyorsunuz, yetmedi mi eziyetiniz?' diye bağırdı. Arbede yaşanacaktı, gardiyanlar falan araya girdi, olay kapandı. Ben polis karakoluna, yakınlarım da elleri boş kalmış, bensiz Yenice'ye... Bu anı, nasıl adlandırmak gerekir? Karşılama mı, uğurlama mı ne dersek artık? Bu merasimde ailem dışında sadece Elbistanlı bir işçi dostum vardı. Birkaç kelamı da olsa benim için anlamlıydı.

Sürgün avcımla ben önde, ailem ardımızda, iki yüz metredeki karakola yürüdük. Polis karakolunda bir sandalye verip oturttular. Komiser ve ekibi de konu ile ilgili ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Hiç karşılaşmamışlar," böyle bir uygulama ilk" diyorlardı. Sürgün uygulaması, en son ellilerde üstadımız, büyük halk ozanımız Ruhi Su ve arkadaşlarına uygulanmıştı. Yine TKP davasında. Bu uygulama komünistlere has bir uygulamaya dönüştürülmüştü. Ruhi Su'yu, Adana'ya sürgün etmişlerdi. Trenle sürgün yeri Adana'ya jandarma eşliğinde, elleri sımsıkı kelepçeli götürülürken, o ünlü, şaheseri olan türküyü yolda, trende yazmış.

'Kalktı gidiyor göçümüz
Gülmez ağlamaz içimiz
İnsan olmaktır suçumuz
Jandarmada din iman yok'

Belki de gönderildiğimiz yerlerde tohumlarımızı serpiştirdiğimizin farkında değiller. Büyük üstat ve böylesi tarihi kişiliklerimize yapılan uygulamalara tabi tutulmam beni yermiyor, aslında onure ediyordu.

Karakol komiseri hata yapmamak için orayı burayı, aradı ha aradı, derken akşamı da etti. Uygulamayı öğrenmek için adamlar helak oldu. Adeta başlarına bela oldum, burunlarından soluyorlar. Akşam olunca da mesaileri bitti, herkes evine; yarına kaldı benim sevkiyat. Hafızam beni yanıltmıyorsa günlerden Perşembe, yarın Cuma. Yarın akşama dek uygulamanın ne olduğunu anlayamazlarsa pazartesiye kadar burada gibiyim.

Altıma verilen tahta sandalyede pinekleyip kaldım. Gece bir ara karakol bekçisine sordum. 'Benden önce iki kişi daha sürgüne gönderildi, onlara nasıl ettiler' dedim. 'Onlar askerliklerini yapmamışlardı, askerlik şubesi istemiş, biz

de onları askerlik şubelerine gönderdik' dedi. Birini Mersin, Gülnar'a diğerini de Hatay, Samandağ'ına. Haa unutmadan, polislere "sürgün" diyemiyorsun, "polis amcalar" kızıyor, bozuluyorlar. Aslında utanıyorlar. "Polis gözetimi" diyecekmişiz. Binlerce yıllık sürgün uygulamasına yeni isim bulmuşlar. Arlanıyorsanız yaptığınız işten, vazgeçin bu işten. Tabii vaz da geçemezler, bu bir miras, devlet mirası. Ta Osmanlıdan kalma. Sürgün, Osmanlının yoğun uyguladığı bir ceza yöntemiydi. Özellikle de halkı aydınlatan aydınlara (Namık Kemal, vs.), muhaliflerine karşı, deniz ötesi sürgünler uygulanmıştır. Kurtulabilmiş mi kendini vahim sonundan? Engelleyebilmiş mi aydınlanmayı ve değişimi? Hala kavrayamamışlar diye düşünüyorum.

Reyhanlı polis karakolunda sabahı ettim. Mesai başlayınca, yetkililer de ne yapacaklarını öğrenmiş olarak geldiler. Derslerine çalışıp gelmişlerdi; polis eşliğinde Tokat Cumhuriyet Başsavcılığı'na teslim edileceğim. Polisin biri 'amirim ben götürebilir miyim, dönüşte memlekete uğrar yakınlarımı da görürüm' dedi. Adam Sivaslıymış, hısım akrabasını görsün diye görev onda kaldı. Polis ya, devlet ya hısım, akrabalarını görebilirdi. Biz göremeyiz, biz halkız, potansiyel tehlikeyiz. Otuz altı ay mahpusta tuttuğun birini direk sürgüne gönderiyorsun. Bir süre izin gibi, mühlet verip sonra götürsen olmaz mı? Ailesi ve hısım akrabasını görüp gitse olmaz mı? Despotluğun mu azalır?

Otogara polis arabası ile götürüldüm, biletler alındı, otobüse bindik. Ver elini önce Adana, oradan da başka bir otobüsle Tokat'a diye programlandık. Sürgün avcım polisle yan yana oturduk, otobüs hareket etti. Bir süre ikimizde sessiz kaldık, belli ki birbirimizi kolluyorduk. Sessizliği o bozdu. 'Adaşız' dedi, 'öyle mi' dedim. İçimde 'büyük ihtimalle Alevi'dir' de dedim. 'Karakolda kimlik bilgilerin işlenirken Yenice yazısını görünce, ben götüreyim diye düşündüm' dedi. Bir süre daha sessizlikten sonra, 'Bak hemşerim dedi. Durum bundan bundan ibaret. Sana reva görülen bu uygulama insanlık dışı. Onaylamıyorum ama benim de çoluk çocuğum var. Eşim ve işim var. Bunları riske edemem' dedi. Bunların benimle ne ilgisi var dercesine anlamlı anlamlı yüzüne baktım. 'Şöyle ki' dedi. 'Ben seni direk Tokat'a götürmeyeceğim'. 'Peki, nereye?' dedim. 'Yenice'ye gideceğiz. Bir gün orada kalırız, ailenle özlemini az da olsa giderirsin, sonra yolumuza devam ederiz, sana bu iyiliği yapacağım' dedi. 'Çok çok iyisin, çok teşekkürler' dedim. 'Tabii bir tek şartla, kaçma göçme olursa hayatım kayar. Söz ver, söz mü' dedi. 'Söz, kaçmaya değecek bir pozisyonum yoktur' dedim. Adam tatmin olmadı, 'devrimci sözü mü' dedi. 'Hayde' diye düşündüm. Havayı iyice ısıtmak için 'Komünist sözü' dedim. İri yarı polis kahkahayı basınca yolcuların çoğu 'ne oluyoruz yahu' der gibi bize baktılar. Bakışlara hiç aldırmadan güçlüce tokalaştık. 'Yaşa var ol adaşım, sen halkın polisisin' dedim. Hatay'ın birçok ilçesini sek sek oynar gibi dolaşan otobüsü-

müz, iki saatlik yolculuğumuz sonunda Adana otogarına vardığında inmeyip aynı otobüsle Mersin istikametine bir yirmi kilometre daha devam ettik.

Ve yeniden, Yenice... Ve herkes. Bu kadar şeyden sonra, yaşamla ölümün arasında onlarca kez gidip geldikten sonra, yaşama safında kalmamı şans sayıyorum. Ülkemizde, yaşanan bu süreçte çok devrimci benim kadar şanslı değildi. Şimdi yeniden doğduğum yerdeyim. Tekrar ailem ve dostlarımlayım.

Geldiğimi duyan eş dost koşuştular, evimiz ana baba günü oldu. Beni görmeye gelenlerle, geçmiş olsuna gelen siyasilerimizden çok, merakını yenemeyen meraklılarla dolup taştık. O ara bir telefon çaldı, 'Seni arıyorlar' denildi. 'Kim lan' dedim, ihbar vs. olmuşsa diye korktum. Korkum kendime değil, polis Ali için. Adamın başı belaya giderse vicdan azabı çekerdim. Polis Ali'nin bu davranışı, görevi kötüye kullanmaktan dolayı meslekten atılmaya kadar giderdi. Korktuğum olmadı, telefonun diğer ucundaki, tanıdık bir sesti. Reyhanlı cezaevinin önünde karşılamaya gelen Elbistanlı yoldaşımdı. Durumumu merak etmiş. Son durumum hakkında bilgi alma amaçlı aramış. Burada olduğum söylenince o da şaşırmış. İşi gücü olan da biriydi, hiç üşenmeden beni takip ediyordu. Cezaevi önüne geldiğindeki gibi, aynı heyecanlı ses tonuyla, her şeyini erteleyip sabah erkenden yola düşüp İskenderun'dan Reyhanlı'ya gelip saatlerce çıkışımı beklemişti. Polislerle yaşadığımız marazadan dolayı doğru dürüst konuşamamıştık. Ancak 'yolun açık olsun dostum' derken, elini uzatıp tokalaştığımızda avucumuz içine bıraktığı, renkli dijital kablodan yapılmış, muntazam işçilik sonucu yapıldığı hemen anlaşılan tespihi hala saklıyorum. Tespihi avucuma bırakırken, göz göze geldiğimizde, 'lütfen bunu al' der gibiydi. Belli ki kendisi için büyük değeri vardı. Ki bana da çok değer verdiğini fabrikadaki davranışlarından da biliyordum. Bu dostumun bir yolunu bulup İsveç'e gittiğini duydum. Ben de sürgünüm dönüşü yine kendisinde öğrendim. Sürgünüm bitip Yenice'ye yerleştiğimde, kısa bir süre sonra bir not iletmişti. Zamanlaması iyiydi, demek ki günümü sayıyormuş, kadim dostum. Notunu aldım, notunda bir telefon numarası vardı. Yurtdışına çıkmayı düşünürsem o numarayla kendisine ulaşabileceğimi, İsveç'i düşünürsem, beni karşılayıp gerekeni yapacağını yazıyordu. Ve söylediklerinin tamamına inanıyordum. En azından o kadar yapardı. Bu teklif benim için hayatiydi, aslında bu imkânı değerlendirmeliydim. Siyasi mahkûmiyetimi tescilleyen tapu gibi iddianamelerim vardı. İsveç gibi ülkelerde siyasi iltica kapıları açıktı. Kalifiye elemandım, iş bulma sıkıntım da olmazdı. Hele hele öyle bir yoldaşımın yolumu bekliyor olması zaten sıkıntı yaşamayacağımın teminatıydı.

Eşime projeden bahsettim, razı olmadı, ikna da olmadı. Fazla ısrar da etmedim, edemedim. 'Bu kadar ayrılıktan sonra yine mi ayrılık' diye kahredince, uygulamadan vazgeçtim. O günkü şartlarda eşim de haklıydı. Arada zaman

geçince, eşim de 'keşke sana engel olmasaydım' dedi ama o zaman olsa olurdu, sonra şartlar değişti. Avrupa ülkelerinin iltica politikaları da değişti. Böylelikle o tren kaçmış oldu. Sağ olsun dostum, teklifi bile vefa ifadesiydi.

Şimdi yeniden Yenice'de, çocukluğumun ve gençlik yıllarımın Yenice'sindeydim. İlk devrimci duygularımın yeşermeye uygun zemin bulduğu yerdeydim. Yenice'deki arkadaş çevremi polis Ali de sevdi. Onlar da onu. Kaldığımız gün boyunca beni hiç izlemedi, yanında tutmadı, yakınımda durmadı. Ailemle beraberken, o arkadaşlarla Yenice içi ve dışında gezinip bol bol sohbet etmişler. Ben rahatsız olmayıp, rahat olayım diye böyle davrandı. Arkadaşlarımla voltalayıp samimiyetini ilerleten sürgün avcım polis Ali, gideceği yere temiz gideyim diye berbere girip sakal tıraşı olur. Berberde de sohbeti koyulaştıran polis Ali, berber çıkışında kalma süremizi üç güne çıkartır. Sakal tıraşı süresince, beş on dakikalık zamanda, berberin benimle ilgili anlatımları sonucu aldığı bir karardı. O şimdi emekli ve Mersin'de yaşadığını duydum. Arada bir selamı gelir, selamımı gönderirim. Umarım o iyi adam, iyi polis sağlıklı bir yaşam sürdürüyordur. Ve ona çok uzun ömür diliyorum.

Üç günün sonunda, sürgünüme uğurlanırken, uğurlanmamız görkemliydi. Uğurlamacılarım, sanki benden çok sürgün avcım, polis Ali'yi uğurluyorlardı. Yenice'ye, üç gün önce bir sürgün gelmiş, iki sürgün uğurlanıyor gibiydik. Tokat yolculuğumuzda da çok iyi anlaştık. Yol paramı vermek istedi, yemek molasındaki masrafları zorla verdi.

On saatlik yolculuktan sonra, otobüsümüz sabah Tokat'a vardı. Hükümet konağı önünde indik, mesai saati başlamıştı. Sürgün avcım, polis Ali önde, ben sürgün Ali onu takip ederek bir koridora yöneldik. Üzerinde Cumhuriyet Savcılığı yazan kapıyı 'tık, tık' çaldı. Ali önde, içeriye girdik. Masanın üzerinde başsavcının adı iri puntolarla yazılmıştı. Cumhuriyet Başsavcısı bilmem ne diye. Adamın adını unuttum. Ama sıradan bir polis memuru Ali'nin adını unutmadım. Polis Ali getirdiği evrağı savcıya uzatıp imzalandığında bir parçasını alıp, özenle ceketinin iç cebine koydu. Teslim ettiğine dair belgeyi geldiğimiz yere, Reyhanlı emniyetine verecek. Dedim ya, kargo paketi gibi elden ele teslim ediliyordum. Kâğıdın diğer parçası savcıda kaldı. O da sekreter kıza verdi, kız da kalın bir klasör dosyanın içine özenle yerleştirdi. Savcı, polis Ali'ye dönerek, beni gösterip, 'bunu merkez karakoluna teslim et, görevini bitir' deyince, Ali 'emredersin müdürüm' diyerek savcıyı selamladı. Sürgün avcım polis Ali görevi gereği ne kadar derli toplu ve saygılı gibi davranıyorsa, ben tam tersine o kadar rahat davranıyordum. Rahat davranışlarım savcıyı rahatsız etmiş olacak ki, kaşlarını aşağı yukarı oynatıp, gözünün altında tehditkâr bakışlar fırlatıyor da olsa umursamıyordum. Rahatlığım dağınıklığımdan değildi, protesto amaçlı, bilerek yapıyordum.

Savcılıktan çıktık, karakola yöneldik. Belli ki Ali karakolun yerini biliyordu. Kararlı yürürken, yanında ayak uydurmaya çalışıyordum. Hızlı yürüyordu. Hızlılık, görevini bir an önce bitirmek istemesinden değildi. Öyle olsa Yenice de oyalanmazdı. Belli ki kızgınlığındandı hızı. Ali'nin ki insan olmanın getirdiği kızgınlıktı.

Karakola girdik, orada da devir teslimimden sonra Ali'nin görevi tamamlandı. Elini elime uzattığında; 'bazen hiçbir şey söylememek daha çok şeyi ifade eder. Söyleyecek uygun söz bulamıyorum. Her şeye rağmen hayat devam ediyor.' dedi. Vedalaşıp ayrıldık. Sürgün avcım polis Ali, polis karakolunda çıkıp en az kırk beş numara ayakkabılarıyla, kaldırımın yarısını dolduran cüssesiyle giderken, arkadan kızaran kulaklarında gözlerinin nemlendiğini anlıyordum. Ondan da çok benim. Birkaç günde ne kadar da alışmıştık birbirimize. Katiline âşık olmuş, ısınmıştım sürgün avcıma, yıllardır berabermişiz gibi. Belki de yalnızlığıma birkaç gün ortak olmuştu. Birkaç gün hafifletmişti yükümü. Ve şimdi yine yalnızdım, yapayalnız.

Aynen bire birlik hücrelerdeki gibiyim. Hücrede yalnız olacağını zaten biliyorsun. Şimdi koskoca şehirdeyim, etrafım insan kaynıyor ama ben yalnızdım, yapayalnız. Araçların gürültüsü, yüksek beton binaların gürültüsü üstüme üstüme geliyorlardı. Ali yanımdayken savcılığa ve karakola girip çıkmayı hiç garipsememiştim de, Ali ayrılınca savunmasız hissettim kendimi. Boğulacak gibiydim. Kendime geldiğimde karakol polislerinin bir gıvgıvı içinde olduklarını anladım. Kanunu anlayamamışlar, durumumla ilgili yorum yapıyorlardı. İşin içinde çıkamadılar da bana sordular. 'Nedir senin durumun hemşerim' diye. Durumumu uygun dil bulmaya çalışarak anlattım. İçlerinden biri 'uskandın mı bari?', diğeri, 'sallandıracaksın üçünü beşini, hiç acımayacaksın vatan millet hainlerine, bak o zaman nasıl adam oluyorlar', diye kendi kendine söylenip duruyorlardı. Hâlbuki kimin adam olup, kimin adam olmadığı belli değil miydi? Diğer polisler, 'ayıptır, günahtır, zaten cezasını çekmiş' diye konuşanları susturdular. Yani kendi cahillerini dizginlediler.

Bir saat sonra karakol amiri geldi. İnce vücut yapılı, diğer polislerden daha genç, belli ki eğitimliydi de. Sesini yükseltmeden düzgün konuşan kibar biriydi. Çağırıp odasına, uymam gereken kuralları ve yasakları sıraladı. Kurallardan başka bildikleri yoktu. Haklarında şunlar şunlar dedi. Aslında, ortada hak mak yoktu. Uçurup getirdiler beni, ta bilmem nereden nereye. Reyhanlı'nın Suriye sınırından orta Karadeniz'in bu mahrumiyet kentine. Şimdi de diyorlar ki, şunlara şunlara uyacaksın, hakların da şunlar şunlar.

'Tokat ili sınırları dışına izinsiz çıkmayacaksın. Kaldığın, yattığın yerin, yemek yediğin, çalıştığın yeri bildireceksin. Ve bu yerler sabit yerler olacak. Herhangi bir değişikliği bize bildireceksin. Yani hangi saatte nerede ne yaptığını

biliyor olacağız. Her sabah ve akşam karakola gelip burada olduğuna dair imza atacaksın' vs. vs. bir düzine kadar daha devam eden kısıtlamalar.

'Peki, nerede kalacağım?' dedim. 'Biz bilmeyiz' dediler. 'Ne yiyip ne içeceğim' dedim, yine aynı cevap. 'O senin sorunun' denildi. 'En azından buradaki ihtiyaçlarımı giderme amaçlı bir iş olsa' dedim, komiser ilgilendi. 'Ne iş yaparsın' dedi. 'Sanat okullu teknik elemanım, usta olduğum işler var, şu makineyi, bu tezgâhı kullanırım' deyince, 'burada öyle büyük iş yerleri yok. Ama yine de bir sorulsun' deyip, polislerden birini çağırdı. 'Alın bunu sanayiyi bir dolaşın bakayım, uygun bir iş denk gelebilir' dedi. Polis otosuna binip sanayiye doğru yol aldık. Beni bir ter bastı, bir ter bastı sırılsıklam oldum. Otodaki polis 'ne o hemşerim rahatsız mısın?' dedi. 'Önemli değil' dedim. Oldum olası polis ve asker aracına karşı antipatim vardı. Hani hep, ihbarcı ve ispiyoncuları bindirip, yer ve adres göstertiyorlar ya ondan olacak. Bir de bu araçlar ve içindekiler, bu topraklarda hep kanı, şiddeti, silahı külahı temsil etti. Hep bu amaçlı oluşturuldu. Hiç barış amaçlı kullanılmadı. Bir de hep bize karşı kullanıldı. Sosyalistlere ve ötekileştirilen kültürlere karşı. Hep karşımızda oldu, yaşamımızı zorlaştırdı, ömrümüzü kısalttı, etki alanımızı daralttı. Ve bizim paralarımızla, bu gibi amaçlarla kullanıldığından olacak ki, ben de böyle bir etki bırakmış.

Küçük küçük beş on atölyeden oluşmuş sanayi çarşısına vardık. Adamlar kendi karınlarını doyuramazlar. Kime sorulduysa, 'ne gezer memur bey' diyorlar. Bir de benim gibisine! Adamlar muamma birini niçin başlarına bela etsinlerdi. Nasıl olsa şüpheliliğimden dolayı izlenecektim. Ben izlenirken, adamlar da durup dururken kendilerini niye izletsinlerdi. Beni yanlarında tutmak değil, yakınımda bile bulunmak istemezler. Gerisin geriye polis karakoluna döndük. Dönüşte polis açıldı, başa gelen çekilir gibilerinden. 'Burası zaten sürgün yeri' diye devam etti. 'Bak' dedi, 'bu şehirdeki tüm devlet memurları sürülerek gelenlerden oluşuyor. Vali sürgün, başsavcı, komiser sürgün, biz polisler, öğretmenlere varana dek kim varsa hepimiz sürülmüşlerdeniz. Bir senin için değil, burası hepimiz için sürgün yeri.' Adam aldı başını gidiyor, anlaşılan bayağı dertliydi. İçi dolmuş, boşalmaya ben denk geldim. Karakola vardık da yakınmasını kesti. Sanki rolleri değişmiş gibiydik, polis bendim de o da siyasi sürgünmüş gibiydi. Dokunmadan bin ah işittim.

Aslında bu bilgiler beni bayağı rahatlatmıştı. Araçtan inmek üzereydim ki; 'kalacak yerin var mı' dedi. Bu şehre ilk gelişim, değil yerim bir metre ötemi bile bilmem dedim. Yeniden direksiyona geçti, devam ettik. Hemen iki yüz metre uzaklıkta ki bir otelin önünde durduk. Belediye Oteli yazan, boyası eskimiş bir tabela, tabeladan çok daha kirli, eski kapı ve bina. Yürüdü merdivenlere doğru, ben de peşinde. Beton merdivenlerden çıktık yukarıya, birinci katta 'kimse yok mu' diye seslendi. Odanın birinde tipik Tokat kılıklı bir adam

çıktı. İşte, Nuri Kantar tipinde falan. Orta yaşlı, etine dolgun, sekiz köşeli kasketi başında, soluk soluğa 'buyur memur beyim, emret' diye yılıştı. Hızlı hızlı yanımıza geldi. Polis beni gösterip 'bu arkadaşa uygun bir yer ver, sonra uygun bir şeyler yaparız' dedi. Tokatlı 'emrin olur komiserim' diye tekrar yılıştı. Otelci bana dönüp 'kimlik cüzdanını ver hemşerim' dedi. Polisin gözüne bakarak, 'kayda geçiyoruz da' dedi. Kimliğimi çıkarıp masasının üzerindeki eskimiş kara kaplı kalınca defterin üzerine koydum. Bir iki kez arkasını önünü çevirdikten sonra, fotoğraflı yüzünden başlayarak kayıt defterine işlemeye başladı. Adımı baş aşağıya, soyadımı harf harf heceleyerek yazıp bitirdiğinde; 'istersen diğer bilgileri ben yazayım' deyip kalemi elinden aldım. Kıt kıtıyla yazmasından sıkılmıştım. O da benden hazırmış gibi, kalemi anında bırakıverdi. Birkaç saniyede işlemim tamam deyip kalemi defterin üzerine bıraktım. Otelci 'buraya da senin gibi biri gerek' dedi, ilahlar ağzına atmış gibi. 'Ne yapacağım' dedim. 'Gelen müşterilerin kayıt işlerini yap, otele göz kulak ol yeter. Sana bir oda verir para almam. Hatta işin iyi olduğu günlerde de altında kalmam, hakkını veririm' deyince, polisle göz göze geldik. Gökte ararken yerde bulmuştuk. Tebessümle başımızı sallayıp onayladık. Kör iki gözü birden bulmuştu.

Yıl 1983'ün sonları. Devlet, fişleme, kayıt ve takip işlerinde hala çok titiz. Otel gibi yerlere arada bir baskın yapıp kayıtları ciddi ciddi inceliyorlardı. Mevsim kış, aylardan Şubata ulaştık. Yerde yarım metre kar, ısı gündüz sıfır derece civarında, gece eksiden yukarı çıkmıyor. Şansım yaver gitti de, eşeği tekrar buldurulmuş fukara gibi sevindim. Yoksa bu karda kışta Çukurovalı birinin vay halineydi. Hem de bu denli zor durumda iken. Cazırtım kaç dağın ardında duyulurdu. Böylece bu kış memleketinde barınmayla beraber ısınma, mutfak ve diğer ihtiyaçlarımı da karşılayacağım bir mekâna kavuştum.

İlerleyen günlerde otel sahibi ile daha da iyi olduk. Adam aslen Tokat'ın bir köyündeydi. Orada da işi gücü olan kır adamıydı. Sık sık köyüne gider, gelirken de dolu dolu yiyeceklerle dönerdi. Köyde yapamadığı çilingiri kurar bardakları tokuştururduk.

Karakol yakın olduğundan sabah ve akşam imza atma işimi de aksatmıyordum. Çok önemli bir bürokratmışım gibi, sabah akşam imzam alınıyordu. Bir süre sonra, yüzüme aşina olan polislerle selamlaşır da olmuştuk. Artık imza attığım defterin bulunduğu çekmeceyi kimselere sormadan açıyorum, imzamı atıp gidiyordum. İmza ile ilgili sıkıntım, polis karakoluna günde iki kez girip çıkmamdı. Böylelikle, belki de karakola, resmi görevli bir polisten daha çok girip çıkmış oluyordum. Bilen bilmeyende, ya sivil polis ya da muhbir falan sanacaktı. Her ikisi de sıkıntı veriyordu, yoksa polislerin davranışları kibardı.

Bu şehirdeki devletin tamamı sürgünde olduğundan, çoğunun ailesi bura-

da değil, bekâr hayatı yaşıyorlardı. Bazıları da kaldığım otelde bekâr olarak kalıyordu. Otelde zorunlu da olsak, aynı ortamı paylaşmış oluyorduk.

Hava benden yana, benden yana mı esmeye başlayacak ne; memleketten haber geldi. Cezaevinde beraber olduğum, hani o askerliğini yapmamış sürgün cezası olan iki yoldaş vardı ya, onlardan birinin burada asker olduğunu öğrendim. Mersin-Gülnar'lı olanı. Benim sürgün yerimin burası olduğunu biliyor ya, aileme not bırakmış, ilgileneceğimi biliyor. Yoldaşım darbe öncesi öğretmendi, meslekten dolayı askerliğini tecil edince ilerleyen yaşlara kalmıştı. Nereden bilecekti darbeye denk düşeceğini.

Her fırsatta yanına gidiyordum. İkimiz için de iyi oluyordu. Askeri birlikte Yeniceli hemşerimin biri de arkadaşımın eğitim çavuşu çıkınca, bizim yoldaşın havası da kendinden kendinden yana esti tabii.

Oteller sonuçta uğrak yerleri. Böylesi mahrumiyet yerlerinin yolcuları da daha sıradan oluyordu. Bunu, bu nitelemeyi kesinlikle aşağılama amaçlı söylemiyorum.

Seyyar satıcılar, öğrenciler, bohçacılar, polisler, vs. Öğrenciler iki yıllık meslek yüksek okullu olanlardı. Yurdun dört bir yanından gelip okumaya çalışan yoksul aile çocuklarıydılar. Üçü beşi bir olup tuttukları odada ortak yaşarlardı. Otel prensibinde yemek pişirmek yasaktı. Her yanı menemen kokusu sardığında şikâyetçi müşterilerin hışmına uğruyordumsa da; öğrencilere kıyamazdım. O mektepli çocukların yedikleri menemenleri toplasam her birinin memleketine yol olur. Bohçacılar ailecek gelir oda kiralar, evlerindeki gibi toplu kalırlardı. Toplu satışa çıkar hâsılatı otelde paylaşırlardı. Görev bölümü ile her biri şehrin mahallelerini paylaşır satışlarını yaparlardı. Ekmek parasını çıkarmak için hem para bağlar, satacakları malları alırlar, hem de o malların bulunduğu ağır bohçaları akşama kadar sırtlarında taşırlardı. Ve bu ağır işi de genellikle çocuk denecek yaştaki, sağlıksız beslenmeden şişmanlamış ağır vücutlarıyla kızlar veya evin kadınları yapardı. Müşterileri bayanlar olmasından dolayı mal teminini de erkekler yapıyordu. Akşam iş dönüşü otele bitkin dönerlerdi. İşlerinin ağırlığı altında erken yaşlanmışlardı. Bel ve sırt ağrıları eksik olmaz, buna karşılık kazançları ölmeyecek kadar olurdu. Toplum nezdinde de olumsuz imajları da işin cabasıydı.

Toplumumuzun büyük bölümü bohçacıları aşağılar, hırsız veya kendini satan ya da sakınılması gerekenler olarak görür. Bunun böyle olmadığını yaşayarak gördüm. Zaafları yok değil. Bunların zaafları da diğer yoksul insanlarınkinden farklı değil. Bir lokma ekmek, çor çocuklarının ihtiyacı, gelecek kaygısı, bundan ibaret. Bunlarında gelecek güvenceleri sağlanmış olsa, neden sapkınlık yapsınlar.

Seyyar satıcıların durumu da farklı değil. Bunlar da genellikle iç Anadolu'dan

gelenlerdi. Züccaciye türü veya kap kacak satan seyyarlar. En ilginçleri de seyyar bal satıcılarıydı. Bunların balını arılar yapmaz, kendi satacak ballarını kendileri yapardı, sanki arıymış gibi. Yaptıkları balın sağlık yönünden bir sakıncası yoktu. Sadece şekeri ve sürdükleri bal esansını bal fiyatına satarlar, bizler de alır afiyetle yeriz. Bildiğimiz kristal toz şekeri ısıtıp eriterek ürünlerini elde ederlerdi. İşin içinde olmayanın, tadarak veya koklayarak hakiki bal olup olmadığını anlaması çok zordu.

Tokat'ın mahrumiyet şehri veya sürgün yeri olması da, sanayi yönünde gelişmemiş ya da geliştirilmemişliğindedir. Böyle olunca da nüfus yönünden de küçük kalıyor. Büyük batı şehirlerine sürekli göç veriyor. Şehir, iki yamaç üzerine yerleştirilmiş klasik iç Karadeniz kenti. İki yamacın alttan kesiştiği nokta şehrin anayolu. Ve o anayol, şehrin hem çarşısı hem de ana caddesi. Şehrin tek ana caddesi, şehri boydan boya ikiye keserek uzanıyor. Caddenin sağında ve solunda, iki yamaç üzerine yerleşmiş şehir, sanki olanca yükünü tek caddesi üzerine yüklemiş gibi. Onca ağırlığın altında ezilmemek için direnen cadde, şehrin bir ucundan diğer ucuna, ta Kızılırmak'a dek uzanıyor. Cadde uzadıkça da yamaçlardaki evler de uzanıyor, yeni yeni mahallelere dönüşüyor. Uzamak da zorunda, şehrin başka uzayacak veya büyüyecek yeri yoktur. Şehir bu talihsizliğine karşı, doğa güzeli bir yer, tipik Karadeniz coğrafyası. Hele baharda daha da bir güzel... Doğa, engebeli tepelerden oluşuyor. Ama her tepenin ardında sizi bekleyen bir sürpriz var. Bunlar yeşilin farklı tonlarına bürünmüş meyve bahçeleri. O bilinenlerinden değil. Ben Çukurova'nın ortasında yaşıyorum. Meyve ve bahçenin en alasının bol olduğu yerdeyim. Ama buradaki çok daha güzeli, inadına en güzeli gibi.

Bir tepeyi aşıyorsun, elma ağaçları karşılıyor sizi. Üç tanesi bir kilo gelir. Kıpkırmızılar. Sıradan kırmızı da değil, sanki kırmızı, mor ve vişnenin karışımından oluşturulmuş özel renk gibi, kadifemsi bir kırmızı. Bir rengi bu kadar uzun tanımlamaya çalışmamın özel amacı, hâkim olan rengin hakkını vermeye çalışmamdır. Yoksa anlamsızca sözü uzatmayı sevmem.

Baharda doğa gezisi ve yürüyüşlerini severim, uzun zamandır da hasrettim. İlaç gibi, çok iyi gelir insana. Yürüyüş diyorum ya; bilerek, programlı olarak bir yere doğru olandan değil. Gözümü kestirdiğim bir patikaya sapar gidebildiğim kadar yürürüm, yorulana kadar. Doğada bir korkum ya da başka bir çekincem olmaz. Saptığın dönemeçlere dikkat et yeter. Ya da bir işaret koy, dönersin sapasağlam geriye. Tat yaşamın tadını, yaşa doya doya anını. Çek ciğerlerine doya doya, derin derin solu temiz havayı. Henüz yeni uyanmış tabiatın kokusunu hisset içinde. Hiçbir şey olmaz, kalbini ferah tut.

Günün birinde; yine böylesi bir doğa yürüyüşündeyim. Gözüme kestirdiğim bir patikaya saptım. Aştığım ikinci tepeden, yeşilin en güzeli hem de

en güzeli badem ağaçları karşıma çıktı. Çiçekten yeni düşmüşler. Meyveleri henüz firik, sulu sulular. Koparıp aldım birini, ısırdım, çiğnedim. Boğazıma çakılır gibi oldu, yutamadım, beynim zonkladı. Zaman tünelinde kaydım, geriye geriye, bir film şeridini geriye sarar gibi, düştüm dipsiz karanlıklara.

İskenderun siyasi şubeye, işkence ekibinin sorgu seanslarından birindeyim. O işkence ekibi özeldi. Yani işkence konusunda özel eğitimden geçirilmiş kişilerden oluşuyordu. CIA'nın özel işkence eğitiminde yetiştirilmiş bir ekip olduğu söyleniyordu. O işkenceci ekip, Türkiye'nin neresinde isteniyorlarsa, seyyar birimler gibi, oraya gidip öğrendiklerini uyguluyorlardı. Hangi işkence merkezinde tıkanma olmuşsa, kimi çözememişlerse, hangi bilgiyi alamamışlarsa bu işkence ekibine havale ediyorlardı.

Hangi suçu bir başkasına yıkamamışlar, hangi kapanması gereken dosyayı kapatamamışlar, bu özel işkence ekibi çağırılıyordu. Sürecin istedikleri gibi ilerlemesini sağlıyorlardı. Kurbanlarının neresine, ne ile nasıl vurulacağının tekniğini iyi biliyorlardı. Nereye ne darp yaparsan, hemen değil de uzun zaman sonra darbın etkisinin ortaya nasıl çıkacağını biliyorlardı.

Ben bu uygulamaların canlı tanığıyım, yaşayanıyım, uygulananım. Kasık damarlarım sıkıldı. Kasık damarlarımı parmakları arasında yuvarladılar. Yirmi beş yıl sonra darp yerlerimde oluşan kan pıhtılaşması, kasık damarlarımı tıkamış. Her iki ayağıma da kan inmesi engellenmiş. En son yürüme mesafem yüz metreye inmişti. Şansım yaver gitti de erken teşhisle, ağır ameliyatla tedavi ettik. Bir yıl daha geç kalsaydım bacaklarım kangren olacakmış. Her ikisi de kökten kesilecekti.

Yine o işkence ekibinin bir seansında. Gözlerim bir bez bağı ile kapalı. Bir ses 'yüzüne vur yüzüne' derken, başka bir ses 'çenesine çenesine' diyordu. 'Çenesine vur da o... çocuğunun dişleri dökülsün. Bu komünist Tarsuslu, bilirim bunların oralarda bademin hası olur. Bir daha yiyemesin' diyordu. Dediği gibi de oldum. Ailemizde genetik olarak diş sorunu yaşanmadı. Erken yaşta benim dişlerimin tamamı öldü. Aldığımız darbeler tesadüfü değildi, bilerek, hedef gözeterek vuruyorlardı. İşkencecilerden bir başka ses, 'şurasına vur bunu yemesin, burasına vur şunu yemesin' diye alay ederken, bu işi kahkahalar atarak yapıyorlardı. Bu tür işleri çoğu kez zili zurna sarhoşken yaparlardı. Belki de kafayı ne ile buluyorlarsa buldukları âlem yerlerinde, âlem masalarında mezeleri oluyorduk. İşkenceciler, hangimizi hangisi alacağına dair kura ya da bahisler düzenliyorlardır.

Yaptıklarını normal insanın, normal iken yapabilmesi zordu. Badem ağacı aldı götürdü beni, taa oralara. Kendime geldiğimde, ağzımı bademle doldurmuşum hızlı hızlı çiğniyordum. Sanki 'inadına inadına' der gibiydim. Vücudum adeta tepki veriyordu. Toparlandığımda da yemeye devam ettim, 'o...

çocukları' diyerek. O tezgâhtan geçirilmiş tüm yoldaşlarımı ve diğer insanları anarak. Bu Şancı'nın yerine, bu Kaplan'ın yerine, bu Salmanoğlu'nun yerine, bu şunun yerine bu bunun yerine diyerek de bayağı yemiştim. Zaten cezaevlerindeki kötü beslenmeden zayıflamış olan midem alt üst oldu.

On iki eylül dönemi, cezaevindeki siyasi mahkûmlardan midesi sağlam kalanı hatırlamıyorum. Nedeni; kötü bulgur pilavıydı. Hem öğleyin hem de akşam yemeği diye veriyorlardı. Yetmezmiş gibi, adi toz biberi, tuz ve su ilave edilerek sabah kahvaltısına çorbaya dönüştürülmüş şekilde önümüze sürülüyordu. Birkaç kez kaynatılan bulgur midelerimizi ekşitip, alt üst olmasına neden oluyorlardı. Herhalde uzun sürede sindirim sistemimizin tahrip edilmesinin yolunu da böyle bulmuşlardı. Yönetim bunu yokluktan yapmıyordu. Bilerek tahrip amaçlı yapıyor, sonuç ta alıyorlardı. Her geçen gün mide ilacı isteyenlerimizin sayısının artmasında bunu izliyorlardı. Ekşimiş mayadan yapılmış ekmek ve ekşimiş bulgur pilavı veya çorbasının yaratacağı sonuç bu, önce gastrit, devamı müzmin mide rahatsızlığı. On iki eylül darbe tezgâhından geçenleri bir ömür boyu bekleyenin en hafifi sindirim sistemi hastalığıydı.

Esir miydik, siyasi mahkûm muyduk, yoksa laboratuarlarında kullandıkları kobaylar mıydık belli değildi. Kim bilir daha kaç alanda deney tahtası olarak kullanılmışızdır. Bu konularda da yapabileceklerimiz çok sınırlıydı. Kendimizi korumaya kalksak nereye kadar koruyabilirdik veya ne yapabilirdik ki. Sağlığımız da canımız gibi, tamamen insaflarına ve tesadüflere kalmıştı. Midemin bu zayıflığından olacak ki, yediğim bademleri istifrayla geri çıkardım. Tabii bu arada olan badem ağacına oldu.

Yürüyeyim dedim, iyi geleceğini bilerek. Bir başka tepeyi aşınca, kiraz ağaçlarıyla karşılaştım. Dev gibi ağaçlar. O denli büyüklerini daha önce görmemiştim. Dalları salkım salkımdı. Salkımların üzeri uç yapraklarına kadar sıra sıra dizilmiş kirazlarla doluydu. Kırmızısı mı dersin, sarısı mı dersin rengârenkti. Salkımlar o kadar uzundu ki, ineğin memesinden süt sağar gibi yapınca, bir seferde doyumluk kiraz alıyorsun, iri ve çokta tatlılar. Bir başka tepe derken, doğal sürprizler öyle öyle devam ediyor, sürprizlerle donanmış bir coğrafya. İşin cezp edici yanı, aniden önümüze çıkıyor olması. Bu da, bu bölgedeki arazi şekillenmesinden kaynaklanan hoş bir görünüm.

Otel müşterilerinin kayıt işlemlerinde, kimlik kaydı yaparken ilk önce Tokatlı mı değil mi diye bakardım. Tokatlıysa, Niksarlı mı diye. Gözlerim hep onu aradı önceleri. Müşteri Niksarlı ise, sohbet ortamı yaratmaya çalışırdım. Başarırsam, sözü Kızıldere'ye ve katledilen 68'lilere getirir sorular sorardım. Çoğunun abarttığını, ya da bilmeden yalan yanlış şeyler söyleyeceklerini de bilmeme rağmen yine de sorardım. Anılarını taze tutmak lazım, bunu görev gibi sayıyordum. En azından saygıdan, yaşanmışlıkları taze tutma babında bile olsa.

Bu şehir iskân yönünden de; sanki bir mahrumiyet yeri yaratmak için oluşturulmuş gibi bir yerleşim alanıydı. İki yamaç üzerindeki şehrin bir yamacına yerleştirilmiş olanlar, Alevi kültürünün insanları, diğer yamacına yerleştirilenlerde Sünni kültürünün insanıydı. Her iki kültürün de birbirleriyle ilişkisi yok, ya da çok zayıf gibi. Belli etmiyorlar ama zımnen beraber yaşadıkları hemen anlaşılıyor. Günlük yaşamlarında her şeyleri ayrı ayrı... İnsan ilişkileri nadiren... Bakkalları, manavları, kahvehaneleri ayrı ayrı... Oturup kalktıkları yerler ayrı ayrı. Tabii bu yaşam biçimlerinin maddi temelleri var. Tarih boyunca, özellikle de Alevi kırmış, kıymışlar. Alevileri büyük katliamlara uğratmışlar. Bu da din adına, Sünni çoğunluk adına yapılınca, ortaya böyle bir garabet görünümlü yaşam biçimi çıkmış. İnsan yaşamı buralarda çok zor... Alevi insanının yaşamı daha da zor... Çünkü devlet, devlet gibi ortada durmuyor. Dengede durup da, taraf olmasa, barış içinde yaşamak daha da kolaylaşır. Tam tersine, hâkim olanlar yarattıkları bu hâkim kültür hegemonyasından faydalanıyorlar. Bu yapının, bu "dengenin" bozulmasına da izin vermiyorlar. Bu hegemonya devam etsin diye de iki kültür insanları arasında zaman zaman provokasyonlar tezgâhlıyorlar ki, düşmanlık taze kalsın diye. Dostluğa dönüşmesin diye, belli aralıklarla da telafisi mümkün olmayan planlarını sahneliyorlardı. Tarihte kara noktalar olarak kalacak, kültürler arası çatışma-kırım senaryoları sahneleniyordu. Son yıllardaki Maraş, Çorum, Sivas gibi.

19 Aralık 1978 günü bir grup arkadaşımla sendikamızda iken, Maraş'tan bir haber geldi. Maraşlı olan, annesi, kardeşleri ve akrabaları Maraş'ta oturan bir yoldaşıma bir telefon geldi ki; altından kalk kalkabilirsen. 'Yetişin faşistler hepimizi kesiyor, biçiyor, öldürüyorlar. Mahalleler cayır cayır yanıyor, kurtarın bizi' diye. Bizim için de şok olunacak bir haberdi ama yoldaşım gibiler için daha farklıydı. Yoldaşım masanın üzerindeki sendika arabasının anahtarını kaptığı gibi aşağıya caddeye fırladı. Bir arkadaşla beraber ben de peşinde... Arabanın arka kapısının kolunu son anda tutup atladım içine. Son sürat yol alıyoruz. Üçümüzde de ses seda yok. İçimden 'biraz gidelim bakalım' diye geçirdim. İskenderun çıkışına varmıştık ki diğer arkadaşım devreye girdi. 'Şimdi nereye gidiyoruz?' dedi. Yoldaş 'Maraş'a' dedi. Arkadaşım 'Neye?' dedi. Maraşlı yoldaşım 'Faşistlerle çatışmaya' deyince; 'İyi güzel de üzerimizde çakı bıçağı bile yok. Olsa bile şehrin giriş çıkışı kontrol altındadır, girmemiz mümkün olmaz. Maraş'a varmayı bir kenara koy, yolda trafik ehliyet ruhsat sorsa bizde ikisi de yok, araca el koyarlar. Benzinimiz bitse, benzin alacak para hazırlığımız yok, bu iş böyle olmaz' dediysek de, yoldaşa dinletmek mümkün olmadı. 'Durdur şu arabayı' uyarısına uymuyordu. 'Katiller, faşistler' diye küfrederek aracı son sürat sürüyordu. Bu diyalogumuz yarım saatten fazla sürdü, sonunda direksiyona müdahale etmek zorunda kaldık ve zar zor aracı durdurduk.

Maraşlı yoldaş sinir krizi geçiriyordu. İyi ki yalnız bırakmamıştık, kesin başına iş açardı. Dönüp geri geldik.

Sabah olup detaylı bilgi aldığımızda Maraş'taki bilanço feciydi. Yüzlerce ölü, çor çocuk demeden katledilmişti insanlar. Evlerine önceden konan işaretlerle hedef olarak belirlenmişlerdi. Tek suçları farklı kültüre, farklı inanca sahip, farklı siyasi tercihleri olmasıydı. Açıklanan bilanço, devletin duyurduğu rakamlardı, kimseleri inandıramadılar. Gerçek rakamlar hep gizlendi, büyüktü, büyüklüğünden ürkündü sanırım. Hani bu ülkede hep laiklikten, eşitlikten vs. bahsedilir ya, kastettikleri eşitlik vs. nasıl bir şeyse...

Tokat şehri, valisinden ormancısına kadar Sünni vatandaşların denetiminde... Hâkiminden savcısına, mahalle bekçisinden bilmem neyine kadar aynen öyle. Hâlbuki dengede bir nüfus var. Buna orantılı olarak ta temsili yönetimin olması lazım. İzin vermiyorlar. Kaldığım otel kamu binası sayılır, adı üzerinde Belediye Oteli, o bile Sünni tarafına yapılmış. Yerel yönetimin hizmet tercihi bile, hâkim anlayışı hemen ele veriyor. Bir taraf yolu, beli, vs. ile derli toplu görünürken, Alevi mahalleleri şehrin sağrısına tutunmuş eskimiş yama gibi görünüyor. Böyle de olunca devlet yapılanmasının değişmesini tabii ki istemeyecekler. Devlet mekanizmasının bu yapılanması yeni değil. Kimsenin değiştirmeye de niyeti yok. Değişmesini, nasıl değişmesi gerektiğini düşünmesi gerekenler, bu değişim vaktinin gelip de geçtiğini bilmesi gerekenler, Alevilerdir. Nasıl bir duruş sergilerlerse varsayılacaklarını, kimsenin görmezden gelemeyeceğini göstermesi gerekenler, işin asıl muhatabı, işin asıl mağduru olan Alevilerdir.

Bu şehirde, ramazan ayında gündüz ekmek bulamazsınız. Fırınlar gündüz ekmek üretmezler. Bakkalın bayat ekmeği olsa dahi satmıyor. Yani aslında vermiyor. 'Acımdan ölüyorum' da desen vermiyor. Din adına işte bu kadar ilkeller. Ve o kadar da acımasızlar. Şimdi sen bir de, bu ülkeyi, bu anlayışın temsilcilerinin yönettiğini düşün, vay halimize. Kendileri gibi düşünmeyen, inanmayanları çiğ çiğ yerler herhalde. Feryadımızı duyan da olmaz.

Hani ben il içinde hapisim ya. Yani etrafı yüksek çitle çevrilmiş "yabanıl" gibi, çitin dışına çıkamıyorum ya. Çitin içinde serbestim ya, "içinde yayılabilirim" ya, nasıl olacaksa. Hâlbuki doyumsuz yayılmalarından dolayı! Yayılacak yaylak ta bırakmamışlar.

'İl içindeki hapisliğimi bir deleyim bakayım, ardında ne çapanoğlu çıkacak' dedim. İlkini getirilişimin bir ay sonrası yaptım. Beş gün Yenice'de kaldım, sonra geri döndüm. Döndüğümde de ilk iş olarak polis karakolundaki imza defterime baktım, bıraktığım gibi öyle duruyordu. Olmadığım günlerin imza yerleri boştu. Defteri alıp boşlukları doldurdum. Farkına varmamışlardı, ben de farkına vardırmadım. Varsalar ne olacaktı sanki. Sürgün cezasının kuralla-

rını ihlal etmenin cezası, yurtdışı sürgünü mü olurdu acaba? Keşke öyle olsa, nerede o günler derdim.

Osmanlı döneminde, işgal altındaki farklı kıtalardaki farklı ülkelere sürerlermiş. Libya, Yemen, Girit, Mısır vs. gibi... Kıtalar ötesine sürülen aydınların çoğu da geri gelmez, oralara yerleşirlermiş. Ben sürgünümü yaşadım

Ta o günlerde
Tarihin derinliklerinde

Ben sürgünümü yaşadım
Şeyh Bedrettin'den
Börklüce'li Mustafa'dan önce
Serez'den sonra
Dersim'de Maraş'ta Sivas'ta

Ben sürgünümü yaşadım
İç Anadolu'da
Urum ellerinde
İstanbul surlarında
Ege koylarında

Ben sürgünümü yaşadım
Güney'de sınır boylarında
Akdeniz'de
Çukurun sıcağında

Ben sürgünümü yaşadım
Şırnak, Hakkâri kırsalında
Mezrada yaylakta yaylalarda

Ben sürgünümü yaşıyorum
Beynimle yüreğimle
Ezilen halkların saflarında
Direnişçinin barikatlarında

İkinci denememde on dört ay sonra idi. Yine birincisi gibi gidip geldim. Karakola imzaya gittiğimde imza defterimi çekmecede bulamadım. Demek ki yokluğumu fark etmişlerdi. Polisler 'Yoktun neredeydin?' dediler. Memlekette olduğumu söyledim. 'Cumhuriyet savcısına bildirdik' dediler. 'Ne olacak?'

dedim. 'Savcılığa gidip ifade vereceksin' dediler. Önceleri savcılık denilseydi çekinirdim. 'İfade mifade' dense aklıma kötü şeyler gelir canım sıkılırdı. Artık alıştım, o kadar rahatım ki, ne yani diyor, dilim döndüğünce konuşuyorum.

Gittim, çaldım kapıyı girdim içeri, dedim böyle böyle. Savcı asık bir suratla 'Senin sana göre haklı olman önemli değil. Yasaların ne dediğini dikkate alırım' dedi. Ve sürgün yerimi izinsiz terk ettiğime dair bir zabıt tutuldu.

Gidebilirsin dediğinde; bir şey hatırlayıp 'Bekle' dedi. Çekmecesinden çıkardığı bir yazıyı soğuk bir ifade ile yüzüme okudu. Yazı, Yargıtay kararı ile sürgün cezalarının kaldırıldığıyla ilgiliydi. 'Evine dönebilirsin, serbestsin' dedi. Savcı buz gibi adamdı, hiç olumlu tepki vermemişti. Karardan memnun olmamış gibiydi. Sanki sermayeden yemişti. Belki de kıskanmıştır kim bilir. Kendisi de sürgün ve sürgünü de devam ediyor ya, ondan kıskandı gibime geldi. Tabii bir farkımız var. Kendi sürgünü, bir kişisel çıkar veya benzeri şeylerdendir. Benimkisi; saygı duyulacaklardandı. Halkımızın refahı, çoluk çocuğumuzun daha iyi bir geleceği olsun diyeydi. Düşüncelerimden dolayı sürüldüm. Başsavcınınkine kendi bile saygı duymaz. Benimkine ise kendileri bile içten içe saygı duyuyorlardı. Bunu belli etmeseler de, ben anlıyordum. Böylelikle hakkımda verilmiş iki yıllık sürgün cezası on dördüncü ayımda kalktı.

Cumhuriyet Savcılığı'nın bulunduğu hükümet konağından caddeye çıktım. Normalde sevinçten uçmam gerekirken, hiç öyle yapmadım. Nereden nereye diye; ergenlik yıllarımdan başlayan siyasallaşmamdan bu anıma kadar yaşadıklarımı, bir film şeridi gibi gözümün önünden geçirdim. Ve vardığım noktada kendimi daha çok sevdim. Çok çok daha sevmem gerektiğine vardım. Bir sigara yakıp dudaklarım arasına yerleştirdim. Bu şehre getirilişimden, on dört aydan sonra ilk kez, ellerimi ceplerime sokup hiç acele etmeden, yavaş yavaş, gerine gerine, meraklı gözlere aldırmadan kaldırımın tam ortasından yürümenin tadını çıkardım. Otele dönüp var olan eşyalarımı toparladım. Otel sahibini çağırıp durumu anlattığımda, çok sevindiğini gözyaşlarına hâkim olamamasıyla anlattı. Polis karakolundaki emniyet personelinin, komünist birinin vedasıyla duygulanmalarına şaşırdım. Kendi durumlarına bile hüzünlenmiş olsalar, vesile olmuştum. Otel çevresindeki esnafla da veda faslımdan sonra yol görünmüştü. Kırk yıl düşünsem ya da rüyamda görsem hayra yormayacağım otel kâtipliği maceramı noktalamıştım. Otel sahibinin uğurlama ısrarını aşamadım. Adam arabasıyla otogara dek götürdü, otobüs biletimi de ısrarla aldı. Otobüsümün hareketine kadar da yanımdan ayrılmadı. Muavinin 'aşağıda yolcu kalmasın' uyarısıyla yerimi alırken, aracın hareketi ile de Tokat ve sürgün maceram sonlandı.

Benim için yeni bir yaşam süreci başlıyordu. Geride kalmış kırık dökük her şeyimle. Otuz iki yıllık birikimim yok edilmişti. Evim eşyalarım tarumar olmuş-

tu. İşim gücüm, kıdem tazminatım yok sayılacak, mesleki ve kültürel birikimim görmezden gelinecekti. Zedelenmiş dostluklar, uğruna ölümlere gittiğim partim, yoldaşlarım. Sonradan bilgi sahibi edineceğim yaşanmışlıklar. En çok korktuğumda buydu. Tabu saydığım çınarların birer birer yıkılmış olduklarını görmekten korkuyordum. Büyük insanlık adına ödediğim bunca bedelin görmezlikten gelineceğinden korkuyordum.

Her şeye sıfırdan başlamak çok çok zor olacak. Bu hayat benim, mecburdum denemeye.

Haydi, bana kolay gelsin, iş bulamadığım fabrikalar.

Haydi, bana kolay gelsin, bunca kalifiyeliğime rağmen iş vermeyen işverenler.

Haydi, bana kolay gelsin, geçimim için tarım işçiliğim.

Haydi, bana kolay gelsin, esnaflığım ve solcu diye alışverişi esirgeyen, sözde demokrat özde sağcı çoğunluk.

Haydi, bana kolay gelsin, sosyalistlere hep mesafeli duran, solda beslenen sözde solcu belediye başkanları.

KAYIP İLANI
Ömrümün yarısı
980 öncesi
Ömrümün yarısı
985 sonrası
Katlimin faillerini arar gibi
Ömrümün çalınanını
Çalanlarını arıyorum
Görenlerin
Duyanların
İnsaniyet
Namına
Müdahil
Olmaları
DUYURULUR...

SICAK SARI KAN KIRMIZI

Ali BULUT

Ali Bulut, 1954 Tarsus / Yenice doğumludur.

Geçimini tarım işçiliği ile sağlayan, az gelirli çok çocuklu ailenin, meslek lisesi eğitimi görmüş tek bireyidir. Öğrenimi, önceleri tarım daha sonra da sanayi işçiliği yaşamını ve kişiliğini şekillendirdi. Adana ve Mersin'in değişik fabrikalarındaki işçiliğini, İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası'nda 12 Eylül 1980 askeri faşist darbesine kadar sürdürdü.

Genç yaşlarında sosyalizm ile tanıştı, gençlik örgütleri ile beraber sendikal çalışmalarda aktif yer aldı. 1974-1980 döneminde İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası'ndaki faşist Çelik-İş Sendikası'nın işgaline karşı, T. Maden-İş Sendikası'nın örgütlenmesinde yer alan işçi önderlerindendir.

12 Eylül darbesi sonrasında Türkiye Komünist Partisi (TKP) üyeliğinden tutuklanıp yargılandı. Dönemin ağır işkenceleri, bünyesinde tahribatlara neden oldu. Beş yıllık mahkûmiyetini, İskenderun Akçay askeri, Antakya E-tipi ve Reyhanlı cezaevlerinde, dönemin ağır şartlarında henüz gerçekleştirmişti ki, cezaevi çıkış kapısından alınıp, polis eşliğinde Tokat iline iki yıllık sürgüne götürüldü. Sürgün yaşamının zor şartlarında çalışarak ayakta ve hayatta kalmayı başardı.

Tarsus / Yenice'de yaşayan Bulut, evli ve iki çocuk babasıdır.

FİYATI: 10,00 TL.
ISBN: 978-605-4513-09-03
9 789758 683765

